

1953-10-01

þÿ • - ± • ã ä ¯ ± - ä ì¼ ç â 54 ç â - ä µ í

þÿ “ á · ³ ì á¹ ç â ž µ ½ ì à ç å » ç â

þÿ • ã ä ¯ ±

<http://hdl.handle.net/11728/8757>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΔΡ. 8 000

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΤΟΣ ΚΖ'—ΤΟΜΟΣ 54^{ΟΣ}—ΤΕΥΧΟΣ 630

Ἀθήναι, 1 Ὀκτωβρίου 1953

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΤΟΥΤΟ

ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

“ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ὁ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ,,

Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΘΡΥΛΟΣ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ

[Ὁλόκληρο τὸ ἔργο]

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑ

(ΣΧΟΛΗ ΚΡΗΤΗΣ, 12' α.)

(Stephén Bourgeois—Ν. Ύόρκη)

(Φωτογραφία Άγγ. Προκοπίου)

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΚΖ' - 1953
ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1953

ΤΕΥΧΟΣ 630

ΘΑΛΑΣΣΙΝΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ

Μόλις πὸν ἀνθοῦσε στὸ ἄπραγο ἀχεῖλι του
τὸ χρυσὸ χροῦδι τῆς ἄγουρης ἤβης,
διὰ τῆς ξενιτιάς τὸ μονοπάτι ἐχάραξε
σὴ γαλανὴ τῆ θάλασσα τοῦ Αἰγαίου.
Δὲν ἐταξίδευε τώρα γιὰ ψάρεμα,
δὲν ἐταξίδευε τώρα στὰ γύρω νησιά,
σὲ λίγες μέρες δὲν θὰ γύριζε πίσω,
μὰ πὰ στὰ μεγάλα πελάγη ἀνοιγόταν
μὲ τῆς νιότης τὰ μεγάλα φτερά.
Τ' ἄφηνε πίσω τὸ μικρὸ νησί του
μὲ τὰ λιγοστὰ χωριά καὶ τὰ λευκὰ σπιτάκια,
μὲ τὰ μικρὰ καράβια στὰ μικρὰ λιμάνια,
μὲ τὴν κυρὰ τὴν Παναγιά, τὸ μοναστήρι,
στ' ἀκρόγυαλο ψηλὰ στὸ λαξεμένον βράχο,
πὸν μὲ τὰ νύχια σκαρφαλώνεις
κι' ἄγριο κάτωθε
δέος βαθὺ τὸ πέλαο σὲ γεμίζει.
Τ' ἄφηνε πίσω τὸ μικρὸ νησί του
μὲ τὰ τραγούδια τῆς θάλασσας καὶ τὶς τα-
βέρες,
μὲ τὰ ροδοκόκκινα μάγουλα, τὶς λευκὰς
μπόλιες,
μὲ τὰ χταπόδια τεντωμένα στὰ καλάμια,
μὲ τὶς αὐλὲς ἀνοιγμένες στοὺς ἀνέμους,
μὲ τ' ἄφτι τεντωμένο σὴ φουρτούνα.

Τὶ νὰ τοὺς κάνει τώρα τοὺς ὠκεανούς,
τὶ νὰ τὶς κάνει τὶς μεγάλες πόλεις,

τί τὰ βουερά λιμάνια καὶ τὴν ἄσφαλο ;
Μὲ τὰ πόδια ἐγυρνόσαστε τὶς κορφὲς τοῦ
νησιοῦ του,
μὲ τὸ κουπὶ καὶ τὸ πανὶ ἀρμενίζατε
στὰ νερά τ' ἀγαπημένα τῆς πατρίδας.
"Αχ! τὸ μικρὸ νησί του ἐκεῖ στὸ Αἶγατο !
Δὲν ἔφτανε ὁ μικρὸς γιालὸς γιὰ τὴ μικρὴ
τὴ βάρκα του ;
Δὲν ἔφτανε τὸ λιγνὸ χῶμα του νὰ σπείρει
λίγο κριθάρι νᾶχει τὸ ψωμί του,
τὸ γλυκὸ ψωμί τὸ κριθαρένιο τῆς πατρίδας,
νᾶχει στὸ παραθύρι τὶς γλαστροῦλες του
μὲ τὸ βασιλικὸ καὶ μὲ τὴ μαντζουράνα ;
Εἶχε τριγύρω κόσμους ξωτικούς,
γαλανὰ νησιά γιὰ δειροεφτά ταξίδια,
τὰ Κουφονήσια, τὴ Ντενούσα, καὶ τὴ Νιό,
τὴν Ἡρακλεία, τὶς Μάκαρες, τὴν Κέρο,
τὴν Σαντορίνη, τὴ Φολέγανδρο, τὴ Σίκινο,
μὲ τοὺς μύλους στὶς κορφὲς τῶν χαμηλῶν
βουνῶν τους.
Εἶχε τὰ Δωδεκάνησα χαμένα σὸν δριζόντα,
τὴν ψηλὴ Νάξο, τὰ ὄνειρα τῆς νιότης.
Εἶχε τὸν ξάστερο οὐρανὸ ἀπὸ πάνω του,
ξάστερο σὰν τὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιά του.
Δὲν ἔφτανε τὸ λιγνὸ χῶμα τοῦ νησιοῦ του ;
Ἀπὸ μέτρα μπόλικα εἶναι γιὰ ἓνα τάφο.
Τὸ νησί του καράβι, πὸν ἀρμενίζει
στὸ γαλανὸ τὸ Αἶγατο, πὸν ἀρμενίζει

χωρίς σκοπό και δίχως τέραμα και πιλότο,
φορτωμένο τριαντάφυλλα και κρῖνα.

Τὸ τραγοῦδι της σαράντα φορὲς τὸ τραγοῦ-
δησε ἢ "Ανοιξη
κι' εἶχε κλεισμένα τ' ἀφτιά του ὁ φτωχὸς
στὸν ἀχό του.
Τὰ λουλούδια της σαράντα φορὲς τὰ μοί-
ρασε ἢ "Ανοιξη
κι' εἶχε δεμένα τὰ χέρια και τὰ μάτια.

Στὴν ψυχὴ του κουβαλοῦσε τὸ τραγοῦδι
τῆς "Ανοιξης,
τὸ τραγοῦδι τῆς θάλασσας και τῶν παρα-
δων,

στὴν ψυχὴ του κουβαλοῦσε τὰ λειβαδάκια
τοῦ τόπου του,
τις πυρωμένες παπαροῦνες και τὰ στάχια,
τις χλωμὲς ἀνεμῶνες και τ' ἀγριόκλαδα.
Ποὺ μοσκοβολοῦν στὶς ἀπαλὲς ραχοῦλες.
Στὴν ψυχὴ του κουβαλοῦσε τὶς μικρὲς
ροδοκόκκινες κοπέλλες μὲ τὶς μπόλιες,
τις γυναικὲς μὲ τὴ ρόκκα ἢ μὲ τὸ πλέξιμο,
μὲ τὸ δίχτυ στὴν ἄκρη τῆς καρέκλας.

Τζιτζίκι γνοιαστικὸ μὲς στὸ χειμῶνα
ἐστοίβαζε
χρυσάφι στὴν ποδιά του γιὰ τὸ θέρος
κι' ἐγύριζε τὸ θέρος κι' ἐτραγοῦδαγε
τῆς γνώσης και τῆς ξηνητιᾶς πικρὸ τραγοῦδι.
Τὸ χρυσάφι ἀπ' τὴν ποδιά του ἐσκορπιζότανε
κι' ἢ πατρίδα τοῦ ξέφρευε δλοένα.

Τὸ τραγοῦδι της σαράντα φορὲς τὸ τραγοῦ-
δησε ἢ "Ανοιξη
κι' εἶχε κλεισμένα τ' ἀφτιά του ὁ φτωχὸς
στὸν ἀχό του.

Τὰ λουλούδια της σαράντα φορὲς τὰ μοί-
ρασε ἢ "Ανοιξη

κι' εἶχε δεμένα τὰ χέρια και τὰ μάτια.

Πότε νὰ γείρει πίσω στὸ λιμάνι του,
νὰ ξαναβρεῖ τὴ μαρούλα και τὸν κύρη,
νὰ ξαναβρεῖ τ' ἀδέρφια του και τὸ Καλιώ
του,
νὰ τραγουδήσει στὴν ταβέρνα μὲ τοὺς φί-
λους του,

τὰ δικά του τραγοῦδια,
νὰ ξανακούσει τὸ τραγοῦδι τῆς θάλασσας,
νὰ γευτεῖ ξανά γλυκὸ σταφύλι ἀπὸ τ' ἀμπέ-
λι τους,
νὰ πιεῖ ξανθὸ κρασί, σὰν τὸ βενέτικο χρυ-
σάφι,

ν' ἀρμυρίσει τὴ γλῶσσα του
μὲ τὰ μικρὰ τὰ λιόκαφτα παρακία

Ψαροπούλες σπαρμένες στ' ἀκρογιάλια
καρτεροῦν τοὺς μικροὺς παραδες ἀπ' τὰ
ξένα.

"Αχ ! κι' οἱ μικροὶ παραδες καρτεροῦνε
τὸν γλυκὸ νόστο. Κι' δλο ἐκεῖ ἀγναντεύουν
στὰ μικρὰ λιμανάκια τῆς πατρίδας
μὲ τὸ μικρὸ καράβι τους νὰράξουν.

Μὰ ἢ θάλασσα ἐτάραξε τοὺς δρόμους των
κι' ἀπόβυσε τὸ μονοπάτι τους τὸ κῦμα.
Πῶς νὰ τὸ βρεῖ κανεὶς τὸ ἀχνὸ τὸ μονοπάτι
μὲς στὶς χιλιάδες δρόμους, μὲς στὸ σάλο,
μὲ τὸ μονόξυλό του νὰ γυρίσει
στὸ γαλανὸ λιμανάκι τῆς πατρίδας ;
Πῶς νὰ τὸ βρεῖ κανεὶς τὸ ἀχνὸ τὸ μονο-
πάτι,

ποὺ τ' ἀδλακῶνει μόνο μὲ τὴ μνήμη
στὶς ἀπέραντες θάλασσες τοῦ κόσμου;

ΔΙΑΛΕΧΤΗ ΖΕΥΓΩΛΗ-ΓΛΕΖΟΥ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ Κ' ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ

“Ολοι, λοιπόν, πάλι ἐδῶ. Κι ἂν ἔχουν καθυστερήσει μερικοί, σὲ λίγο ἐδῶ θὰ εἶναι κι αὐτοί. Σὲ κάθε σπίτι κ' ἕνας γυρισμός. Ἄλλὰ καὶ σὲ κάθε γραφεῖο, σὲ κάθε χώρο ἐργασίας, σὲ κάθε καρτέλα πού ἔμεινε ἄδεια πολλὲς ἢ λίγες καλοκαιρινὲς ἡμέρες. Κ' ἔπειτα πόσοι ἄλλοι γυρισμοὶ σὲ ὄρες πού δὲν εἶναι τοῦ μόχθου, τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς σιωπῆς, σὲ συντροφικὲς πού μεγάλοι ἀπόλαυση ἔχουν τῆ φλυαρία, σὲ ἄλλες, καθημερινὲς, ταχτικὲς συναντήσεις, πού αὐστηρὰ κρατοῦν τὸν τόνο τῆς ἀθόρυβης χαρᾶς πλάι σ' ἕνα φλυτζάνι καφέ καὶ σιγά-σιγά, μέσα στοὺς ἀτέλειωτους χειμῶνες, γίνονται ρυθμὸς ζωῆς; Κι ἀκόμα, ὁ δραματικὸς ἐκεῖνος γυρισμὸς στὸ μέτρημα τῶν βημάτων : κάθε μέρα στὸ ἴδιο πεζοδρόμιο, στὸν ἴδιον δρόμο, στὸ ἴδιο τραῦμ, στὸ ἴδιο αὐτοκίνητο, στὰ ἴδια βήματα, πάντα ὅμοια, ποτὲ περισσότερα, ποτὲ λιγότερα, ἀπὸ τὸ σπίτι στη δουλειά, ἀπὸ τὸ γραφεῖο στὸ κοσμικὸ κέντρο, ἀπὸ τὸ δαίπνο στὸ θέατρο ἢ στὸν κινηματογράφο. Εἶναι πολλοὶ οἱ ὄρισμοὶ τοῦ φθινόπωρου καὶ τοῦ χειμῶνα. Ὅσοι καὶ οἱ ποιητῆς, ὅσοι καὶ οἱ παραμυθιάδες. Ἄν λέγαμε ὅμως ὅτι φθινόπωρο εἶναι ἡ ἀριθμητικὴ τῶν βημάτων, θαρρῶ πὼς θὰ δίναμε ἀκόμα ἕναν ὄρισμό, πού θὰ εἶναι ἴσως ὁ πεζότερος ὄχι ὅμως κι ὁ πιὸ ἄσχετος μὲ τὰ πράγματα.

Ἄλλὰ γιατί προχωροῦμε στὸ τέλος, γιατί βιαζόμαστε νὰ φτάσουμε στὸν ὄρισμό, ἀφοῦ ἔχουμε ν' ἀκούσουμε τόσα ἄλλα, πολλὰ ἄλλα, ὅσα τουλάχιστον καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς πολιτείας πού γύρισαν κι ὀλοένα γυρίζουν ἀπὸ τὴν ἀκρογιαλιά, ἀπὸ τὴν πλαγιά, ἀπὸ τὴν κορυφή, ἀπὸ τὸ δάσος, ἀπὸ

τὸ νησί;

Ἄλλος μᾶς φέρνει τὴν ἀρμύρα τῆς θάλασσας καὶ τὰ παιχνίδια τοῦ ἀφροῦ της, ἄλλος νιώθει ἀκόμα δίπλα του τὸ πλατάνι ἢ τὸν ἔλατο, ἄλλος ἐξακολουθεῖ ν' ἀκούει τὴ βρῦση πού τοῦ ἔλεγε ἀτέλειωτες ἱστορίες τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, ἄλλος κρατᾶει στὰ μάτια του τὰ χρώματα μιᾶς παλέττας πού ἦταν καὶ σπάταλη καὶ τολμηρὴ σὲ πρωτοτυπίες καὶ ἀντάρτισα κ' ἔγραφε τὸ πρωὶ δικούς της νόμους ἀρμονίας καὶ τὸ δειλινὸ τοὺς ἔσβηνε μὲ ἄλλους. Καὶ τί δὲν ἔφτασε στὴν πολιτεία καὶ δὲν ἀγωνίζεται νὰ μείνει, νὰ διατηρηθεῖ, ἀπὸ τὸ ροδαλὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἠλιοκαμένο κορμί ὡς τὴν ἀνάμνηση τῆς καλοκαιρινῆς περιπέτειας, κι ἀπὸ τὴ χαρούμενη φωνὴ ὡς τοὺς ἀπλοὺς τρόπους τῆς ἐξοχῆς πού βγάζουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὰ βάνουσα καὶ τόσο ἀνώφελα δεσμά!

Θὰ μᾶς ἔβρισκε τὸ ἄλλο καλοκαίρι, ἂν εἶχαμε τὴν ὑπομονὴ νὰ μάθουμε τί ἔφεραν ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ τ' ἀκρογιαλὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς πολιτείας. Πότε ὅμως θ' ἀκούσουμε καὶ τί ἄφησαν; Καὶ ποιὸς θὰ μᾶς τὸ πεῖ; Ἐνα παλλικάρι, πού τὸ κορμί του ἦταν σπαθὶ καὶ ἡ ματιὰ του φλόγα, κ' ἐγὼ δὲν ξαίρω πὼς μ' ἔκαμε ν' ἀνατριχιάσω, ὅταν διαλαλοῦσε αὐτὸν τὸν ἀπολογισμὸ τῆς χαρᾶς. Καὶ μιὰ κοπέλλα, πού τίποτα δὲν εἶχε νὰ ζηλέψει, μ' ἔριξε σὲ πικροὺς λογισμοὺς μὲ τὴ φωνὴ της, πού ἦταν ἡ φωνὴ τῆς εὐτυχίας. Σκέφτηκε τὸ παλλικάρι, σκέφτηκε ἡ κοπελλιὰ, τί ἄφησαν στὸ βουνό, τί ἄφησαν στ' ἀκρογιαλιά; Καὶ θαρροῦν πὼς θὰ τὸ ξαναβροῦν, τὸ ἄλλο καλοκαίρι, τὸ ἴδιο, ἀκριβῶς τὸ ἴδιο;

Ἕνας χειμώνας, θὰ πῆτε, εἶν' αὐτὸς ποὺ θ' ἄρθῃ. Θὰ περάσει, τί μπορεῖ νὰ κάμει ἕνας χειμώνας, ὅποιος χειμώνας! Τὸ παλλικάρι κ' ἢ κοπελλιὰ θὰ γελάσουν, δὲ θὰ καταλάβουν τίποτα, δὲ θὰ ὑποπτευθοῦν τίποτα. Μὰ τ' ἀκρογιαλὴ ἢ τὸ βουνό, ποὺ θὰ τοὺς δεχτεῖ τ' ἄλλο καλοκαίρι, πόσο εὐκόλα θὰ τοὺς τὸ πεῖ μόλις τοὺς δεῖ, μόλις νιώσει τὸν παλμὸ στὸ αἷμα τους.

Κι ἀκόμα πιὸ εὐκόλα θὰ τὸ πεῖ στὸν κουρασμένο ἄντρα καὶ στὴν ὄριμη γυναῖκα ἔπειτ' ἀπὸ ἕναν χειμώνα, ἔστω κ' ἔπειτ' ἀπὸ ἕνα μόνο χειμώνα.

Ἄς τελειώνει, λοιπόν, γρήγορα αὐτὸς ὁ ἀπολογισμὸς τῆς χαρᾶς. Κι ἄς μὴν προφτάσει ἄλλος κανεὶς νὰ ρωτήσῃ τοὺς εὐτυχεῖς τί ἄφησαν στὸ κύμα, τί ἄφησαν στὸ δάσος, τί ἄφησαν στὸ βουνό.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΠ ΚΑΙΡΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

ΟΙ ΣΕΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Στὰ 1886 ποὺ ἔγιναν οἱ μεγάλοι σεισμοὶ στὴ Μεσσηνίᾳ τῆς Σικελίας, ἢ «Ἀκρόπολις» ἀφιέρωσε ἕνα ἑκτακτὸ φύλλο στὰ θύματα καὶ ζήτησε νὰ γράψουν ὅλοι οἱ τότε ἀριστεῖς τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ὁ Λασκαράτος ἔστειλε τὸ σονέττο ποὺ ἀκολουθεῖ.

Η "ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ".

*Σεῖριτε στίχοι μου. Δὲν εἶν' κατασχύνῃ,
Διακονέψτε καὶ σεῖς καμμιὰ δεκάρα
Ἄπὸ τῆ σπλαχνικῆ νοημοσύνη,
ποὺ βέβαια θὰν αἰσθάνθηκε τρομάρα.*

*Στὸ ξαφνικό, καὶ στὴ μεγάλη δδύνη
Τοῦ φρικώδη σεισμοῦ καὶ στὴ λαχτάρα.
Δύστυχοι ! Τί νυχτιά γιὰ σᾶς ἐκείνη !...
Τί φρίκη ! Τί ἀπορροπία ! Τί ἀραχνιασμάρα !*

*Καὶ ποιά βοήθεια ἤθελε μπορέσει
Ν' ἀνακουφίσῃ τὰ ὑποφέρομάτ' σας ;
Στις ἀγκάλες σας ποῖος θὰ ξαναθέσῃ*

*Τὰ πλακωμένα δύστυχα παιδιὰ σας ;...
Ἄ ! Δὲ μένει παρὰ νὰ σᾶς εἰποῦμε
Πῶς ὡς κι' ἐμεῖς στὸν πόνο σας πονοῦμε...*

ΑΝΔΡ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

NIKOY KAZANTZAKH

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ο

ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Ι α

(Λ)

ΛΛΟΣ

B. TEP03

ΛΛΟΣ

B. TEP03

(Καμπάνες λυπητερες, βουη λαου, μακροιάθε, κανονιες και νιαούλια. Δεσφρα σιγη. Μακρονη φωνη νυχτοφύλακα: «Μεσάνυχτα! Σώσον, Κύριε, τὸν λαόν σου!»

Ακούγεται λαος που καταφτάνει ἡ Βάρδια φωνάζει: «Σφάλληχε τις πόρτες του ιερὸν Παλατιου ἔρχεται ο λαος!»

Ξανακούγεται, πιο κοντα τόρα η φωνή: «Μεσάνυχτα Σώσον, Κύριε, τὸν λαόν σου!»

Ανοίγει η αβλαία: Πλατεία του Παλατιου στριβάζομενη ἀπὸ Σοφία καταφτάνουν απανωτα κύματα λαου. Μπροστα οπισθὸν κάρρα αὐτὴν ἀπαιτῶν ἕνας χτυπάει νιαούλι πένθημα. Οι μεγάλες πόρτες του Παλατιου υπαλαβὸν βροντῶν κλάττουν.

Α' ΓΕΡΟΣ

Ω Στρατηλάτισα τῶν γενῶν τῶν Ἑλλήνων, Παναγία Πολιτίτσα, ζῶσε τ' ἀρχατὰ ἑθιχόσου ἀπάνω! Ἀπὸ πῶθεν το Ἰλασσου λυπήσου, Μάνα, τὸ φῶς πῶν θα τούρκεθῆι. Βόθημας να μπῶθῆι στὸ Παλάτι, να ἄρῶμε τὸ βασίλειο κη: να του πούμε τον πῶν σου, τὸν πῶν σου, να διώξῃ τοὺς Ἰσραήλ, τὸν Παναγιῶμον, να τῶν θῶθῆι.

(Ἐρχεται ο β' γέρος, κάνει νόημα πρὸς τὸν ἀπὸ πῶθεν. Φωνές στὸν ἀπὸ πῶθεν.) Σωπάστε ν' ἀκούσουμε.

Β' ΓΕΡΟΣ

Αἱ πρώτογέρε, τί ἀπλόνεις τὰ χερῖα καὶ τὴν παροκαλάς, Δε σηκώνεται, δε θέλει να πάρῃ τ' ἀρματα, κἀβεται στὸ κόνι βλάτῃ καὶ κλαίει. ἄρειες βνήχαν οἱ τούρκοι γιὰ παιδομάζα καὶ ἀσπύγγῃ το μῶρο στον κόρφο της, μήν της τὸ παρῶν ἄνθρωπον καὶ κλαίει.

Α' ΓΕΡΟΣ

Γιατί, γιατί, τί σου πταίσαμε, Παναγία, πᾶρα τ' ἀρματα, δε βλέπει, δεν ἄκουε, ἰκορμῆ, σὺνται οἱ πῶν οἰσου, ἔσθλίζεται ἡ σιγλή σου, ἀπλῶς ἀπᾶν σου ὁ τούρκος τὸ χέρι καὶ δε βῶνει!

Β' ΓΕΡΟΣ

Σηκόσου ἀπάνω ἄκου τὰ λαβᾶν πῶν φωνάζει! Δε θέμε πολέμο! — Δε θέμε τοὺς Φραγγῶν! — Δε θέμε τους ἀρχόντους! — Δε θέμε τίποτα πεινούμε!

- Β' ΓΕΡΟΣ Πήγαμε στο Μοναστήρισου, Κυράμου, να σε ντύσουμε τη μεγάλη πολεμική σου αρμάτα,
να μπεις μπροστα, ν' ανέβεις στους πύργους, να σκύψεις, να φυσήξεις, στάχτη και κουρνιαχτος να γίνουν Φράγχοι κι Αγαρηνοί!
Μα ως έγειρε ο πιστος αγωγιάτησ σου, ο Πυροβάτης, να σε πάρει στην αγκαλιάτου, έσυρες φωνη, Μάνα, έσυρες φωνη και ξέσπασες σε θρήνο!
- ΛΑΟΣ Η Παναγια κλαλει· χαθήκαμε!
- Β' ΓΕΡΟΣ Κι ο Πυροβάτης, ως ν' ακούσει το θρήνο της Παναγιας, σάστισε, πήρε να χορέβει απο την τρομάρατου, άρπαξε ένα δαβλο αναμένο, έπιασε τα στενορούμια και κράζει πάλι στον αγέρα
τους αρχάγγελους της Αποκάλυψης!
- ΛΑΟΣ Κύριε, έλέησον! Κύριε, έλέησον!
- Β' ΓΕΡΟΣ Σωπάτε· χτύπα εσυ το τούμπανο να σωπάσουν: Σηκόνει ο Πρωτόγερος τα χέρια του, δέεται!

(Χτυπάει το τούμπανο, ηουχία).

- Α' ΓΕΡΟΣ Ω Παντοδύναμε, φωνάζω, επάκουσέμε!
Συ που κρατας τη Γης μεσ' στις βαθειες παλάμες,
σα μια φωλια γεμάτη αβγα και τη ζεσταίνεις,
κι ως ζωντανα νερα κυλουν οι λογισμοί σου
στα χώματα, στις πέτρες, στις καρδιες, αχ, βόηθα
κ' έφτασε πια στον άπατο γκρεμο η ψυχήμας!
Λυπήσουμας, Χριστε, και πέψεμας στην άγρια
γεμάτη πέτρες τούτη γης, να περπατήσει
με τ' απαλα λιγνα ποδάριατου το θάμα.
Έστρεψες πέρα με θυμο το πρόσωπόσου
κ' έσυρε η Πόλη η Βασιλέβουσα μεγάλη
κραδηγη και τρώμαξε, σκοτεινίασε η ψυχήμας·
τιμη, αρετη και φως εσβύσαν απ' τον κόσμο,
χαθήκαμε· μα φτάνει, φτάνει πια, Χριστέμου!
Παράσφιξε η θελια και πνίγει το λαιμόμας·
κι ως στεναγμος πα στ' ακραχείλιαμας κρεμάστη
χλομη και τρέμει μεσ' στον άνεμο η ψυχήμας.
Δε βλέπεις, Θεέμου, δεν ακους; το χέρι σου άπλωσε:
η Πόλη κάθεται στα πόδιασου και κλαλει.
(έρχεται κατατρομαγμένος).
- Γ' ΓΕΡΟΣ Ο τρίτος γέροντας, νάτος! Σκοντάφτει, παραπατάει, μαντάτο φοβερο μας φέρνει.
- ΛΑΟΣ Παιδιάμου, ένα χέρι πρόβαλε απο το φεγγίτη...
- Γ' ΓΕΡΟΣ Ποιό φεγγίτη;
- ΛΑΟΣ Απ' το κέλι του Ηγούμενου της Παναγιας και κρέμασε γραφη,
με κοκινα γράματα σα φλόγες,
απάνω απο τα κεφάλιαμας!
- Α' ΓΕΡΟΣ Θάνατι το θέλημα του Θεου· μιλάει ο Θεος με φλόγες! Πού 'ναι η γραφη;
- Γ' ΓΕΡΟΣ Περγούσε ο μέγας δούκας Νοταρας, την άρπαξε, την ανάγνωσε βουδος, τη ζούληξε μανιασμένος στη φούχτατου κ' έρχεται...
Έρχεται και πίσωτου κοπάδι βουδάλια ο λαος και μουγκρίζει.
Νάτος· νάτος! κάντε τόπο!

(Προβαίνει ὁ μέγας δούκας Νοταρας ισαλακόνοντας με μάνητα στη φούχτατου τη γραφή).

Β' ΓΕΡΟΣ Μεγάλε δούκα Νοταρα, κόρακα κρατας γιά περιστέρι; ἀνοίξε τη φούχτα-
σου· λυπήθηκε ὁ Θεὸς το λαότου;

ΝΟΤΑΡΑΣ Ποιὸς ξέρει γράματα; Νάρθει να το αναγνώσει!

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΙ Εγώ!

ΝΟΤΑΡΑΣ Πάρτο· βάλε μετάνια· κάμε το σταβρόσου!

Η ΒΑΡΔΙΑ Ὁ μέγας δούκας Νοταρας· ἀνοίχτε τις πόρτες!

(Ανοίγουν οὖς πόρτες, μπαίνει ὁ Νοταρας).

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΙ (βάζει μετάνια, κάνει το σταβρότου, φιλάει τη γραφή, αναγνώθει).

Ω δύστυχοι Ρωμαιοί...

ΛΑΟΣ Πιο δυνατά! — Πιο δυνατά· δεν ακούμε!

Α' ΓΕΡΟΣ Ἀνέδα στο πατάρι· ὁ Θεὸς μιλάει με το στόμα του ἁγίου Ηγούμενου,
ησυχία!

Οὖς τρεῖς γερόντοι, α', β', γ', μπροστα ἀπο το καλογεράκι, ἀκουμπουν σ' ἀψηλα
ραβδιάτους).

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΙ (αναγνώθει):

«Ω δύστυχοι Ρωμαιοί, φωνάζω, ἀκούσετέμε!

Κατέθηκε ὁ Θεὸς ἀπόψε στο κελίμου,

κρατούσε ἓνα φτερο ἀπ' του αρχάγγελου Μιχαηλ

τη φτέρουγα, κι ὀρθο με ὀργη στα δάχτυλάμου

το σφήνωσε κι ἀκούστηκε βροντη η φωνήτου:

«Γράφε!»

ΛΑΟΣ Κύριε, ἐλέησον! Κύριε, ἐλέησον!

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΙ Σπλαχνίσουτη την Πόλη, Κύριε, του φώναξα,
σπλαχνίσουτη την Πόρνη, Κύριε, που τ' ἀνάσκελα.

γυμνη στο Βόσπορο, γελάει παραδομένη

στη λάβραν ἀγκαλία του ἀντίχριστου του Φράγκου!»

ΛΑΟΣ Ἥμαρτον! Ἥμαρτον! — Δε φταίμε εμεῖς, Κύριε, δε φταίμε!

Ὁ βασιλιάς ὁ Κωνσταντίνος μας πούλησε στον Πάπα!

Α' ΓΕΡΟΣ Κι ὁ Θεὸς, λέγε, ἀναγνώστη, τί του ἀποκρίθη;

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΙ «Σφάλνα το στόμα σου, καλόγερε, και γράφε:

Εἶμαι ὁ Θεὸς, ὁ προύντζος ὁ σκληρός, κι ἀπάνωμου

σκύψε κι ἀνάγνωσε τί χάραξε ὁ θυμόςμου:

«Ω Πόλη Πόρνη Βασιλέβουσα, θ' ἀπλόσω

το χέρι, τα χρυσάσου ρούχα να ξεσκίσω·

τα πόδιασου τα μαλακα θα τα αιματόσω

στης εξορίας και στης σκλαβίας τις πέτρες· κι ὀλες

θα ξεσκεπάσω τις ντροπέςσου, ὦ κομπεμένη!

Ἔσκυφα εγώ στη γης και διάλεξα τον πιο

βαρβάτο ἀνατολίτη, σου τον φέρνω, πάρ' τον·

βαρεία δικιάμου προσταγή κρατάει, ν' ἀλέσει

γυναίκες κι ἄντρες στο χερσόμυλο και σκόνη

φιλη να κοπανίσει στο γουδι τα σπίτια,

τις εκκλησίες και τα μουράγια και ν' ἀνάψει

με τα κονίσματα τ' ἀδιάντροπα λουτράσας!

Πέρα το πρόσωπόμου ἀπόστρεψα με φρίκη·

πια δε σε θέλω.»

ΛΑΟΣ Κύριε, ἐλέησον! Κύριε, ἐλέησον!

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΙ «Πέρα το πρόσωπόμου ἀπόστρεψα με φρίκη·

πια δε σε θέλω,

σκύλα, γιατί στο σπίτιμου έμπασες τους Φράγκους!»

(Ακούγονται σάλλπιγγες· προβαίνουν ο στρατηγος Γιουσιτινιάνης κι ο καρδινάλης Ισίδωρος· μπροστάτους τρέχουν δούλοι με δαδια αναμένα).

Η ΒΑΡΔΙΑ Ο στρατηγος Γιουσιτινιάνης κι ο καρδινάλης Ισίδωρος· ανοίχτε!
ΛΑΟΣ Οι Φράγκοι! Στ' όνομα του Χριστου, απάνωτους, αδέρφια·
 θάνατος! Μας πούλησε ο βασιλιας στους Φράγκους, θάνατος!
 —Θάνατος! Θάνατος!

(Χυμουν απάνω τους· ο Γιουσιτινιάνης, αμίλητος, τραβάει το σπαθι. Ο άρχοντας Καρουστινος, θεόρατος γέροντας, καταφιάνει όλος θυμο· σέρνει άγρια φωνη, όλοι σιρέφουνται τρομαγμένοι, τον βλέπουν και πισωδρομουν.)

Α' ΓΕΡΟΣ Ο άρχοντας Καρουστινος με το βαρίτου απελατίκι!
ΚΑΡΥΣΤΙΝΟΣ Κάτω τα χέρια! Έχει κεφαλη ο λαος τους αρχόντους· έχουν
 κεφαλη οι αρχόντοι το Θεο· ακούτε κ' υπακούτε!
 Ανοίχτε τις πόρτες! Σύναξη έχουμε απόψε μέσα στο Παλάτι,
 κρέμεται στο λαιμόμας η Πόλη· εμεις, οι αρχόντοι,
 θα δόσουμε λόγο στο Θεο· αναμερίστε!
 (Στο Γιουσιτινιάνη και στον Καρδινάλη). Συντρόφοι, ελάτε!

(Ανοίγουν οι παλαιανες πόρτες, ο λαος βουβος, αναμερίζει· προχωρουν οι τρεις, ο Καρουστινος στη μέση, ακουμπώντας τα χέρια στους ώμους των δυο· μπαίνουν, σφαλνουν οι πόρτες).

Β' ΓΕΡΟΣ (στον α'). Έχουμε βοηθόμας και σκεπο την Παναγια· πρωτόγερε,
 γιατί δεν του αντιμίλησες;

Α' ΓΕΡΟΣ Ξεχνας ποιός είναι; φοβήθηκα.

Γ' ΓΕΡΟΣ Εγώ ήθελα να φωνάξω: Φωνη λαου, φωνη Θεου! μα κόλησε η γλώσσα-
 μου στο λαρύγγι.

(Ακούγεται μακρια κραβγη, ουρλιαχτο σαν τσακάλι).

ΛΑΟΣ (κατατρομαγμένος). Ο Πυροδάτης!

ΚΡΑΒΓΗ ΠΥ- Έφτασε, έφτασε, έφτασε ο πρώτος αρχάγγελος της Αποκάλυψης,
ΡΟΒΑΤΗ ο Πόλεμος!

Α' ΓΕΡΟΣ Μην τον ακούτε, παιδιάμου· του πήρε ο Θεος το νου και τούβαλε στο κε-
 φάλι ένα κοράκι!

Β' ΓΕΡΟΣ Αχ, λίγο πριν πλακόσει ο χαλασμός, κόρακας γίνεται ο Θεος και φωνάζει!

(Φαίνεται μακριάθε ο Πυροδάτης).

Α' ΓΕΡΟΣ Νάτος, ο Πυροδάτης, με το μάδρο ράσο, με τά κόκινα γένια!

Φωτιες πατάει και διαλαλάει τις φριχτέςτουπραμάτιες: τη σφαγη, τη δι-
 χόνοια και το θάνατο!

Β' ΓΕΡΟΣ Τον είδα να χορέδει προχτες, του Αγίου Κωνσταντίνου, απάνω στ' ανα-
 μένα κάρβουνα και τον φοβήθηκα·

κρατούσε σφιχτα στην αγκαλιάτου την Παναγιάμας την Πολίτισα,
 κ' έψελνε και γελούσε
 και σφύριζε!

ΚΡΑΒΓΗ ΠΥ- Έφτασε, έφτασε, έφτασε ο δέφτερος αρχάγγελος της Αποκάλυψης.
ΡΟΒΑΤΗ Ο Αδερφοφας με τα μεγάλα σκυλόδοντα!

(καταφτάνει ωστόσο ο Πυροδάτης).

Γ' ΓΕΡΟΣ Αλαφρόσκιοτε δούλε του Θεου, περιμάζοξε το νου άπ' τον ουρανο
 κατέδα στη γης!

ΣΟΛΛ

ΚΑΡΤΟΛΑΧ

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ *(γελώντας σαρκαστικά και χορευόντας).*

Ἐφτασε, ἔφτασε, ἔφτασε ὁ τρίτος ἀρχάγγελος τῆς Ἀποκάλυψης...

(ὁ λαὸς πέφτει ἀπάνωτου, δὲν τον ἀφῆνει νὰ τελειώσει).

ΛΑΟΣ Σῶπα! Σῶπα! Φράχτου τὸ στόμα!

(κατασκορπίζουν τρομαγμένοι).

ΛΑΟΣ Ἀδέρφια, νὰ φύγουμε! — Πού νὰ πάμε; πιαστήκαμε μέσα στὰ δίχτυα τοῦ Θεοῦ! — Ἐφράξαν ολόυθε οἱ δρόμοι: οἱ Τούρκοι κρατοῦν τὴ στερία, οἱ Φράγκοι τὴ θάλασα, κ' οἱ μάδροι ἀρχάγγελοι τὸν ἀγέρα!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Αἰ, αἰ, αἰ, κοπάδια τοῦ κυρ Χάροντα, πού πάτε;

Ἐφτασε ἡ Δεφτέρα Παρουσία!

Χτύπησε τὰ παλαμάκια τοῦ ὁ Θεὸς, διαλύνεται ἡ παράσταση τοῦ κόσμου· χαρτῖα, κουρέλια, μπογιές καὶ σάρκες, διασκορπιστεῖτε· πήρε τέλος τὸ πανηγύρι, μαζέψτε τὶς ταπεινές, φτηνές πρᾶματιες σας, τὶς φαντασίες, τὶς ἀρετές, τοὺς ὄρκους καὶ τὰ παχιάσας τὰ λόγια· βγάλτε τὶς μάσκες, θεατρίνοι, τὰ ψέφτικα γένια, τὰ ψέφτικα δόντια, τὰ ψέφτικα μάτια, τὰ ψέφτικα μυαλά, νὰ φανεῖ τὸ ἀληθινόσας πρόσωπο, τὸ χῶμα!

Ἐφτασε, ἔφτασε ἡ Δεφτέρα Παρουσία!

Κατέβηκαν στὴν πόλη τοῦ Κωνσταντίνου οἱ τρεῖς μεγάλοι ἀρχάγγελοι!

Κύριε, ἐλέησον! Κύριε, ἐλέησον!

ΛΑΟΣ

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Σιχάθηκα ἀρχόντους καὶ λαὸ, φωνάζει ὁ Θεός·

παράφαγαν, παραξεφάντοσαν οἱ ἀρχόντοι καὶ δὲν ντρέπονται· παραπεινάσε ὁ λαὸς καὶ δὲ σηκόνεται νὰ διαγοιμίσει τὰ φορτομένα κελάριασας, ἀρχόντοι, καὶ τὰ κρεβάτιασας καὶ τὰ λουτράσας, φοβάται· μα ἐγὼ, φωνάζει ὁ Θεός, ὅμοια μισῶ τὴν ἀδικία καὶ τὸ φόβο καὶ ρήχνω σε ἀλάκαιρη τὴν Πόλη ἀναμένο δαβλο τὸ θυμόμου!

(ρῆχνει τὸν ἀναμένο δαβλο ποῦ κρατάει στο πλήθος),

Αἰ, στάχτες καὶ κάρβουνα καὶ χῶματα, Πολίτες καὶ Πολίτισες

καλῶς σας βρήκα!

(Περνάει ἕνας ἀρματομένος τρέχοντας· ὁ Πυροβάτης τὸν ἀδράχνει ἀπο τὸ μπράτσο).

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Αἰ σὺ, παληκαράμου, με τὴ διχτάτη ἀρμάτα, ποῖόν ἀρχάγγελο ἀπο τοὺς τρεῖς, δε μου λες, χοίμας νὰ σκοτώσεις;

Στάσου, καλε, νὰ σε καμαρῶσουμε!

ΠΟΛΕΜΙΣΤ. Μὴ με κρατᾶς, δαιμονισμένε· τρέχω στους πύργους γιὰ τὴν ἀγαπῆ τοῦ Χριστοῦ νὰ πολεμήσω·

κουράγιο, ἀδέρφια, στ' ἀρμάτα, παιδία, νὰ σώσουμε τὴν Πόλη!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ ὦχω! καμαρῶστε τὸν ἀρματομένον ἀστακο, ποῦ χύνεται με τὸ σπαθάκιτοῦ τὸν Παντοκράτορα νὰ πολεμήσει!

Μὰ δε θωρᾶς; μα δὲν ἀκους; δὲν οσμίζεσαι τὴν πυρκαγιά καὶ τὴ σφαγή καὶ τὰ φοφίμια στὸν ἀγέρα;

Εἶταν μὴ φορᾶ κ' ἕναν καιρὸ — κόκκινη κλωστή δεμένη στὴν ἀνέμη τυλιμένη — εἶταν μὴ φορᾶ κ' ἕναν καιρὸ ἡ Πόλη...

(με τρομο). Εἶταν; εἶταν; δὲν εἶναι πια;

ΠΟΛΕΜΙΣΤ.

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Εἶταν, εἶταν, φέβγα! *(φέβγει ὁ Πολεμιστὴς με κομένα γόνατα).*

Κακόμοιρα ἀνθρωπάκια! Ἄν ὁ Θεὸς γραφτόμας ἔχει νὰ σωθοῦμε γιὰτι νὰ πολεμάς; Κι ἂν πάλι γραφτο μᾶς ἔχει νὰ χαθοῦμε, γιὰτι νὰ πολεμάς;

(Περνάει μὴ ἀρχοντοπούλα καὶ πίσω ἡ βᾶγια τῆς ὁ Πυροβάτης τὴ χαιρετάει με σαρκαστικὴν ἐβγένεια).

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Αρχοντοπούλαμου, σε ποιό καρτέρι πας της ερωτίας και μοσκομύρισε ὅλη
 ἡ στράτα ;

ΒΑΓΙΑ Είναι αρχόντισα μεγάλη· μην την αγγίζεις!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ (περγελαχτα). Σκύβω και σε προσκυνω, «αρχόντισα μεγάλη»·
 μαργαριτάρια, χοντρα σα δάκρια, ξεχωρίζω στο λαιμόσου,
 σαν του κοράκου τα φτερα τριζοκοπουν τ' ακριβα μεταξοτάσου,
 κι αβγην αβγη μας παρεχύθηκες με ὅλα τ' αρώματα της Αραπίας,
 άιντε, με την εφκήμου, φίλα και ξαναφίλα τον αγαπητικο προτου
 να σαπίσει το στόμασου·

ΒΑΓΙΑ τρέχα, γοργοθάνατήμου, να προφτάσεις! (τη σπρώχνει).

Μην την αγγίζεις, σου λέω, την Κυράμου· είναι η κόρη του αρχόντου
 Νοταρα, του μεγάλου δούκα!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Του αρχόντου Νοταρα του μεγάλου δούκα! Παραμεγάλοσε, θαρω,
 ο δούκασου, κυρα Παραμάναμου, περνάει το μέτρο,
 έφτασε απόψε η μοίρα και μετράει· ένα κεφάλι περισέδει
 κι άρπαξε το σπαθίτης να τον ισιώσει!

(Σπρώχνει την κοπέλα).

Άιντε, κοπέλαμου, τρέχα στο φιλι· τρέχα γρήγορα, δυστυχισμένη,
 να προφτάσεις!

(ένας παχης, οπανος, σα μουνούχος, περνάει ασκοφουσόντας).

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Αί συ, χοντρομπαλα, πού τόβαλες με τέτια βιάση και καταχτυπας τα τσό-
 कारα στις πετρες; Τί δουλεια κάνεις, δε μου λες;

ΛΟΥΤΡΑΡΗΣ Λουτράρης.

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Τί ; Τί ; για ξαναπέστο ;

ΛΟΥΤΡΑΡΗΣ Συμπάθαμε, ασκητη, λουτράρης.

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ (πέφτει στην αγκαλιάτου). Εσένα, αδερφε, ζητούσα ὅλη ετούτη
 τη νύχτα· καλώστον!

Τρέχα να ρήξεις στη φωτια τους θρόνους και
 τα πλούσια μεταξωτα που εστόλιζαν τις κυράδες,
 τις αλοιφες, τις μυρωδιες και τα φκιασιδιάτους
 και να ζεστάνεις ένα ποταμο να πλύνεις, λουτράρημου,
 το πολυφιλημένο, το απέραντο κορμι της Πόλης.
 Πλύνε τις εκκλησιες, τα σπίτια, τις πλατείες,
 πλύνε και την ντροπη, την αρετη και τους παμπάλαιους νόμους,
 βάλτους καθαρα πουκάμισα, να σταβουν, χωρις να βρωμουν,
 ομπρος απο το Άγιο Βήμα του Θεου·
 κοντέβει πια να ξημερόσει, άρχισε το ψυχοματητο·
 λυπήσουτους, λουτράρη μου, και τρέχα!

(του δίνει μια σπρωξια, τον διώχνει).

Και σεις, ετοιμοθάνατοίμου αρσενικοι και θηλυκοι,
 εμπάτε και σεις στο λουτρο, λουστείτε·
 χύστε καφτο νερο στις βρώμεσας, πάρτε τις ξύστρες,
 να ξύσετε αποπάνωσας τα λεπια της αμαρτίας·
 ὅποιος φίλησε, θα βγάλει φάγουσα στα χείλια·
 ὅποιος γέλασε, θα σαπίσει ο λαιμόστου·
 κι ὅποιος προσκύνησε το σατανα τον πάπα...

(καταφτάνει λαος λαχανιασμένος).

ΛΑΟΣ

Χαρα, χαρα μεγάλη, αδέρφια! Σηκόθηκε, αρματόθηκε η Παναγιάμας,

κ' ἔρχεται! — Ἐρχεται! — Ἐρχεται! — Ἐρχεται!

Α' ΓΕΡΟΣ
ΛΑΟΣ

Πῶς ἔγινε το θάμα; Μας λυπήθηκε ἡ Χάρητης;
Μάνα, τῆς φώναξε ὁ Ἠγούμενος, Μάνα, σήκω νὰ διώξουμε τοὺς Φράγκους!
Κι ὡς νὰ το ἀκούσει ἡ Κυρα, πέταξε φτερά κι ἀνέβηκε μονάχητης, κα-
μαρωτῆ σαν περιστέρα, στὶς ἀγκαλιές τῶν ἀντρῶν.

ΛΑΟΣ
Β' ΓΕΡΟΣ

Ἐρχεται! ἔρχεται! καὶ πίσωτῆς ὁ λαὸς λιτανεῖα!
Ψέλνουν, γυναῖκες κι ἄντρες, τὸ μέγα πολεμικὸ τροπάριτῆς

Γ' ΓΕΡΟΣ

«Τῆ ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια...»
Αἰῶνες τὸ ψέλναν οἱ πατέρεςμας, αἰῶνες θὰ τὸ ψέλνουν τὰ παιδιάμας,
πάμε νὰ σμίξουμε κ' εμεῖς, ἀδέρφια, τῆ φωνήμας με τοὺς αἰῶνες!

(*Ακούγεται μακριάθε: «Τῆ ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια...» Τρέχουν ψέλνοντας
κατὰ τῆ λιτανεῖα· ἡ πλατεῖα ἀδιάζει· μένει ὁ Πυροβάτης μόνος!*)

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Κακόμοιρα ἀνθρωπάκια! Ἐφτασε, ἔφτασε, ἔφτασε ὁ τρίτος ἀρχάγγελος
τῆς Αποκάλυψης
ὁ Θάνατος!

ΙΒ

*Μεγάλῃ αἰθουσᾷ τοῦ θρόνου· πίσω ἀπὸ τὸ θρόνο μέγας ψηφιδωτὸς Χριστὸς, ἀγριὸς,
δίπλατον ἢ Παναγία δεξιμένη. Τριγύρα ψηφιδωτὰ οἱ μεγάλοι ἀφτοκράτορες τοῦ Βυζαν-
τίου. Παχία παραπετάσματα, «βῆλα», ἀντὶ γιὰ πόρτες, με κενημένους δικέφαλους ἀη-
τίους. Πολυκάντηλα ἀναμένα. Ὅταν ἀνοίγει ἡ ἀβλαία ὄλοι, ὁ μέγας δούκας Νοταρὰς,
ὁ Καρυστινὸς, ὁ Γιουστινιάνης, ὁ Καρδινάλης Ἰσιδώρος, πετιοῦνται ἀπάνω, ἀγριεμένοι·
στο θρόνο χλομὸς, θλιμένος, ἀκίνητος, ὁ Κωνσταντίνος.*

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὡσπότε, Φράγκοι, με φερτιές θὰ μὰς πλανάτε;
Πουλήσαμε τὴν ἀγία πίστημας στὸν Πάπα,
τοὺς δολεροὺς πιστέψαμε ὄρκουστου, πὼς τάχα
τῆς γῆς θὰ ξεσηκόσει τοὺς λαοὺς κι ἀρμάδες
θὰ πέψει νὰ σωθεῖ τῆς Παναγίας ἡ Πόλη...
Πού ναι οἱ γαλέρες κ' οἱ στρατοὶ καὶ τ' ἀγία φλάμπουρα
με τὸ σταβρό, κ' οἱ σιδερόφραχτοι ἀρχοντέσσας;
Αἰ, καρδινάλῃ Ἰσιδώρε, ἀν τολμάς, γιὰ βάλει
τὰ χέρι στὴν καρδιά καὶ τίμια ἀπηλογήσου!

ΚΑΡΔΙΝΑΛΗΣ

Μεγάλει δούκα Νοταρα, παρακαλώσε
με σέβας νὰ μιλάς.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ποιὸ σέβας; Με ἀγανάχτησῃ
ρωτῶ, ξαναρωτῶ κι ἀπόκριση ἀπαντέχω.

ΚΑΡΔΙΝΑΛΗΣ

Οἱ θάλασσες γοργὰ θ' ἀποκριθῶν, ποτάμια
θὰ κατεβάσουν οἱ στεριές καθαλαρέους!
Οἱ σταβροφόροι πάλε ξεκινοῦν καὶ γρήγορα
οἱ δυὸ ξενητεμένους ἀδερφάδες, Δύση
κι Ἀνατολή, στὸν κίντυνο θὰ σμίξουν· κιάλα
τὸ χέριτῳ στὸν λυτρομῳ τὴν πόρτα ἀπλόνει,
με ἀγάπη, ὁ μέγας κλειδοκράτορας, ὁ Πάπας.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὁ μέγας κλειδοκράτορας ὁ Χάρος! Φτάνει!
Βροντάει ὁ Θεὸς, φωνάζουν οἱ ψυχές: Χανόμαστε!
Χανόμαστε καὶ φταίτε εσεῖς, εσεῖς, οἱ Φράγκοι!
Αἰ, Γιουστινιάνῃ Γενοβέζε, μὴν ἀπλόνεις

- το χέρι στο σπαθίσου!
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Γέρο, την ψυχήμεν
τη δαγκανιάρα εγω σφιχτα κρατω δεμένη·
όχι απο σέβας στ' άσπρασου μαλια, καθόλου!
μα απ' την πολη στη δύναμήμου εμπιστοσύνη.
- ΝΟΤΑΡΑΣ Εσένα απ' όλη τη Φραγκια μισω περίσια·
γιατί μου τριγυρνas το σπίτιμου καθάλα
με φράγκικο καμάρι, ομορφονιε;
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Μου αρέσει!
ΝΟΤΑΡΑΣ Σου αρέσει; Στο κατώφλι του σπιτιούμου, μάθε,
κουρνιάζει, ανθρωποφάγα λιόντισα, η τιμήμου.
- ΚΑΡΥΣΤΙΝΟΣ Μεγάλε βασιλια, σηκόσου, βάλε τάξη·
καλα μας μοίρασεs τα μνήματα, τους πύργους,
όπου ο καθένas θα σταθει να πολεμήσει·
για πρόσταξε στα πόσταμαs να πάμε· φτάνουν
τα λόγια πια και τα φαρμάκιατους· μονάχα
στο χώμα Φράγκοι και Ρωμιοι θ' αδερφοθούμε.
- Κ)ΤΙΝΟΣ Μεγάλε δούκα Νοταρα, το πρόσωπόσου
σε μένα να γυρνas και να μιλαs με σέβας·
σύναξη εδώ 'ναι βασιλια· την ώρα ετούτη
τρανου βασίλειου αποφασίζουμε την τύχη·
ντροπη, αχαλίνοτη ν' αφήνεις την καρδιάσου.
Τις έγνιες ξέχνα του σπιτιούσου και τα πάθη
της άγριαs σκοτεινης καρδιάσου· για την Πόλη,
που αποκρεμιέται απα στον Άδη, σ' εξορκίζω
το λόγoσου ήσυχα να πεις και μετρημένα.
- ΝΟΤΑΡΑΣ Κρυφα και φανερα το λόγoμου τον είπα
μύριες φορες εγω και νά, τον ξαναλέω:
όσο ναι οι Φράγκοι εδω μαζίμαs, θα χαθούμε!
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Οι Φράγκοι, μάθε, εμεις αν φύγουμε, θα πέσει
μεμιαs στην αγκαλια του Τούρκου η Πόλη· μόνο
του Φράγκου το σπαθι τη διαφεντέβει.
- ΝΟΤΑΡΑΣ Αν φύγετε, ο Θεοs θαρθει μαζίμαs, Φράγκε·
σα λέπρα απάνωμαs κολήσατε, αζυμίτες!
- Κ)ΤΙΝΟΣ Μην τον ακούτε, σύντροφοίμου αντρειομένοι·
αλύγιστη η ψυχη του Νοταρα κι ο λόγoστου
τραχης πολυ, μα πέρφανη, αγαθη η καρδιάτου.
Μεγάλε δούκα, πια στεκόμαστε στην άκρα
του ολοστερνου γκρεμου, μπροs στο Θεο, και λέω
ντροπή 'ναι σ' έχτρες ταπεινες, να σπαταλούμε
τις υστερες, πολυ ακριβες, στιγμες του ανθρώπου.
Ομόνοια, αδέρφια, θα χαθούμε· σ' εξορκίζω
δοσε το χέρι, Νοταρα, στο Γιουστινιάνη.
- ΝΟΤΑΡΑΣ Δε θέλω, δεν μπορω· συμπάθα, βασιλιάμου,
πιο δυνατο κι απο το θάνατο το μίσοs.
- ΚΑΡΔΙΝΑΛΗΣ Χαλίνοσε, τρανέμου στρατηγε, τη μάνητα·
στον Τούρκο ομπροs, δικοι και ξένοι αs γίνουμε ένα.
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Μη μου κραταs το χέρι, Καρδινάλη· ακούω
πιο δυνατη και πιο γλυκεια φωνη στο στήθοςμου
και το σαράβαλο κεφάλι δεν αγγίζω.
- Κ)ΤΙΝΟΣ Ομόνοια, αδέρφια, αγάπη, θα χαθούμε!

ΚΑΡΥΣΤΙΝΟΣ

Δούκα,

γρίκα του γέρου εμε Καρυστινου το λόγο:
εμεις, εμεις, με τις διχόνιοις, αδερφέμου,
εμεις την Πόλη θα γκρεμίσουμε, ὄχι ο Τούρκος.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἄς γκρεμιστεῖ· καλήτερα σαρίκι Τούρκου,
παρα κουκούλα φράγκικη να βάλει η Πόλη!

ΓΙΟΥΣΤΙΝ.

Δεν ξέρω ποιός το χέρι μου κρατάει, προδότη,
και το σπαθίμου δεν τραβάω να σε καρφώσω.

ΚΥΤΙΝΟΣ

Αί, καρδινάλη, σήκω, ας φύγουμε· δεν άκουσες;
στην αγκαλια του Τούρκου βιάζονται να πέσουν·
ο νιος αφέντης καλορίζικος, ραγιάδες!

Ομόνοια, αγάπη, υπομονή, πιστοίμου φίλοι!

μη μας αφήνετε ολομόναχους, πού πάτε;

Μεγάλη 'ναι η στιγμήμας τούτη· ας μεγαλώσει,

όσο αψηλα μπορεί, μαζίτης κ' η ψυχήμας!

Μηνύματα έχω μυστικά· ο Θεος θα σκύψει

γοργα απ' τον ουρανο και θα μας δει, θ' απλώσει

το χέριτου στη Βασιλέβουσα, και τότε

στερίας, πελάγου, θάρθει, αδέρφια, η σωτηρία.

Απ' ώρα σε ώρα οι αποκρισάρι θα προβάλουν

καλα μαντάτα απ' τα Μπαλκάνια να μας φέρουν·

κι απο την Άσπρη θάλασα, όπου νάναι, ο γάβρος

θα φέρει καπεταν Χαρκούσης το μαντάτο

πως πια των Χριστιανων φανήκαν οι φρεγάδες.

Κι ακούστε ακόμα ετούτο να χαρει η καρδιάσας:

Απόψε την περφάνια νίκησα και στέλνω

το φίλομου Φραντζη στο μέγα οχτρο, στο Γούμενο

της Παναγίας, ναρθει κ' η φίλιση να γίνει·

χώρα ας γενω να με πατουν, για την αγάπη

του σταδρομένουμας Χριστου και της Πατρίδας.

Χτυπάει η καρδια, φωνη γρικω βαθιάμου: ετούτη

θα κρίνει η χαραβγη τον κόσμο.

ΚΑΡΥΣΤΙΝΟΣ

Αγαπημένε,

μεγαλομάρτυράμου βασιλια, μαζίσου

θα πολεμήσουμε, ως το θάνατο ενομένοι·

κι αν ζήσουμε, μεγάλη η δόξαμας· κι αν πάλι

γραφτος ο θάνατος, θα μπούμε στην Παράδεισο

αντρόπιαστα κρατώντας τα κλειδια της Πόλης.

ΚΥΤΙΝΟΣ

Ἐρθε η στιγμή να χωριστούμε εδω, ποιος ξέρει

για πάντα· αδερφικα μοιράσαμε τους πύργους

και σαν αντίδωρο το θάνατο και πάμε.

Φυσουν οι ανέμοι του χαμου· σαλέθει ο κόσμος·

μα εμεις ασάλεφτη ας κρατούμε την ψυχήμας,

τι απάνωτης θεμελιωμένη στέκει η Πόλη·

τρέμουμε εμεις; κ' η Πόλη εφτυς κινάει και τρέμει·

λυγίζουμε; κι αφτη λυγáει και παραδίνεται·

η αληθινή 'ναι Πόλη, αδέρφιαμου, η ψυχήμας!

ΚΑΡΥΣΤΙΝΟΣ

Ἄς κάμουμε ὅλοι το σταβρόμας, κι ο καθένας

πύργος στον πύργουτου ας σταθει, να πολεμήσει.

ΚΥΤΙΝΟΣ

Τα χέρια μου στην άγια ετούτη νύχτα ασκώνω·

ορκίζουμαι, ο Θεος γραμένο ὅ,τι κι αν έχει,

- στην άκρα απελπισια θα πορευτω σαν άντρας.
 Με την εφκήσου, βασιλια!
- ΟΛΟΙ
 ΚΥΤΙΝΟΣ Ο Θεος μαζίσας!
- (Φέβγουν· ο Κωσταντίνος ακίνητος, μόνος, σωπαίνει· άξαφνα φουχτόνει την καρδιάτου).
- ΚΥΤΙΝΟΣ Σώπα, μη θλίβεσαι, καρδιάμου· σήκω απάνω,
 βίγλα άπαρτη στα σωθικα του ανθρώπου· εσένα,
 καρδια, την Πόλη κι αν την πάρουν, δε σε παίρνουν!
- (Ακούγεται θρήνος μέσα στο παλάτι· ο Κωσταντίνος ανασηκόνει το βαρυ παραπέτασμα της πόρτας).
- ΚΥΤΙΝΟΣ Ποιοί κλαίνε ;
 ΦΩΝΗ ΠΙΣΩ Αποχαιρετουν οι δούλοι το ιερο Παλάτι, Δέσποτα,
 ΑΠΟ ΤΗΝ λούστηκαν, άλαξαν ρούχα καθαρα, κινουν για την Αγια Σοφια,
 ΠΟΡΤΑ να μεταλάβουν.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Τρομάζουν που θα δεχτουν στο σπλάχνοτους το Χριστο και κλαίνε ;
 Η ΦΩΝΗ Οχι, Δέσποτα· τρομάζουν το θάνατο, φοβούνται τον Άδη·
 τόρα, την ύστερη στιγμή, κατάλαθαν πως είναι φορτομένη κρίματα η
 ψυχήτους
 και μ' έπεσαν, Δέσποτα, να σου ζητήσω μια χάρη.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Τι χάρη ;
 Η ΦΩΝΗ Νάρθουν να πέσουν στα πόδιασου, να τους δόσεις συχώρεση!
- ΚΥΤΙΝΟΣ Σκίζει την καρδιάμου ο θρήνοστους· ας έρθουν.
- (Μπαίνουν οι δούλοι κοπαδιασια· πέφτουν και φιλουν τα πόδια του Κωσταντίνου).
- ΚΥΤΙΝΟΣ Δούλοι πιστοι, μη μου φιλάτε τα πόδια, σηκοθείτε·
 τίμια και σεις τελέψατε, στα ταπεινάσας έργα, το δύσκολο
 έργο του ανθρώπου·
 βράδιασε πια· το μεροκάματόσας στη γης παίρνει τέλος·
 έχετε γεια!
- Α' ΔΟΥΛΟΣ Πολύχρονέμου αφέντη, μη μας διώχνεις ακόμα απο το λαμπερόσου το
 πρόσωπο·
 έχω ένα λογο να σου ξομολογηθω, βασιλιάμου, μα σε φοβούμαι.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Γιατι να με φοβάσαι, γέροντά μου, σηκόσου απάνω·
 παράπονο έχετε μαζίμου ;
 μιλάτε λέφτερα· χώμα κ' οι βασιλιάδες και λαθέβουν.
- Α' ΔΟΥΛΟΣ Όχι, πολύχρονέμου αφέντη· πατέρας είσουν σπλαχνικος μα εμεις παιδια
 καταραμένα·
 τόρα που πάμε να μεταλάβουμε, τρέμουμε ομπρος στο Άγιο Βήμα.
 Εγώ 'μουν, Δέσποτα, κελάρης κ' έκλεβα· συχώρεσέμε!
- Β' ΔΟΥΛΟΣ Κ' εγω σε κάρφωνα, βασιλιάμου, με τα ξόρκια, να μη χαρεις αρσενικο
 παιδι, ποτέσου.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Δούλε, απάνθρωπα τα ξόρκιασου, γιατί ; τί σούφταιξα ;
 Β' ΔΟΥΛΟΣ Συχώρεσέμε, αφέντη· γιατί μας έφερες τους Φράγκους.
 Γ' ΔΟΥΛΟΣ Κ' εγω σπιούνος μέσα στο Παλάτισου, μανιάτεδα τα πάντα στον Ηγού-
 μενο της Παναγιας· συχώρεσέμε!
- ΚΥΤΙΝΟΣ Φτάνει ! σηκοθείτε απάνω ! Δούλους κι αρχόντους, όλους τους δοκίμασα·
 χέρια, στόματα, καρδιες, όλα τα δοκίμασα· συχώρεσέμε, Θεέμου,
 σιχάθηκα τον ανθρωπο. Φεβγάτε !
- ΟΛΟΙ Αφέντη...
- ΚΥΤΙΝΟΣ Φεβγάτε ! Συναχτε στις αδλες τ' αλόγατα και τα πιστα σκυλια,

να τ' αποχαιρετήσω·
 κι ανοίχτε τα κλουβια να φύγουν τα γεράκια να μην καουν !
 Αφέντη βασιλια, μας συχωρνας ;
 (με καταφρόνια). Συχωρεμένοι !

(Φέβγουν οι δούλοι θρηνώντας. Κωσταντίνος μόνος).

ΚΥΤΙΝΟΣ Πόσο έφκολα η ψυχη τον τιποτένιο κόσμο
 κλωτσάει με οργη και καταφρόνεση και φέβγει,
 λίγα φτερα στη λάσπη χάμω παρατώντας !

(Η πορτιέρα ανασηκώνεται, προβαίνει ο Φραντζης).

ΚΥΤΙΝΟΣ Φίλε ακριβε, Φραντζη, καλως μας ήρθες· λέγε,
 τί απόκριση απο τον άγριον Ασκητη μας φέρνεις ;
 ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ω βασιλιάμου...

ΚΥΤΙΝΟΣ Αρνιέται ; δεν μπορει το μίσος,
 για το χατήρι του Χριστου, να γίνει αγάπη ;
 ΦΡΑΝΤΖΗΣ Στα πόδιατου έπεσα : 'Αγιε Ηγούμενε, του φώναξα,
 χανόμαστε, ψυχομαχάει το Γένος, έλα
 κι ο βασιλιας σου ανοίγει πρώτος τις αγκάλες·
 οι δυο αφήλες κορφες να σμίξουν της Ελλάδας,
 το πνέμα εσυ κ' εκείνος το σπαθι, κι αντάμα
 το άγιο φως να λεφτερόστε, μην τουρκέψει !
 ΚΥΤΙΝΟΣ Και δε μαλάκωσε η καρδιάτου ;

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ορθος τινάχτη
 και χτύπησε την πατερίτσατου στις πλάκες
 της εκκλησιας. «Εγω, βρουχήθηκε, θα σώσω,
 εγω, μονάχοςμου, την Πόλη· αν τον αφήσω,
 θα τη φραγκέψει ο φραγκεμένος βασιλιάσας !»
 «Δικιάσου η Πόλη, του αποκρίθηκα, δεν είναι·
 η Παναγιάμας την ορίζει, απτη μονάχα,
 περδόλιτης κρυφο να σεργιανάει το γιότης.»
 Μαργέλασαν αφροι τα χείλιατου : «Η Παρθένα
 το φραγκοβασιλιάσας δεν τον θέλει· πέροι
 το πρόσωπότης γύρισε με οργη, τη χάρσητης
 ως έσκυφε προχτες να προσκυνήσει· εμένα
 θα δόσει το σπαθι του αρχάγγελου, να διώξω
 κοπαδισατα, Τουρκια, Φραγκια και φραγκεμένους !»
 Τα φλομομένα χείλιατου έσταζαν φαριμάκι,
 άγριος, χλομος, προφήτης φοδερός, και μούγκριζε
 βαθια της εκλησιας ο θόλος σαν τον τάδρο.

ΚΥΤΙΝΟΣ Κουράγιο, αφέντη αγαπημένε, μη χλομιάζεις...
 Φραντζη, κουράστηκε η ψυχήμου να φωνάζει,
 να πολεμάει, να προσκυνάει, να φοβερίζει·
 ν' ανοιγοκλείνει τις αγκάλες στον αγέρα·
 βασιλικια κορόνα δε φορω, μα αγκάθια.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Του σιληθινοού 'ναι ανθρώπου το στεφάνι αγκάθια,
 και λεφτερα το στεφανόθηκες. Καλέμου.
 Θυμάσαι πέρα στο Μυστρα, που οι δεσποτάδες,
 μες' του Γενάρη τη βροχη και την κατάχνια,
 σε στεφανόνναν αφτοκράτορα, σε ρώτησα
 τόσο βαρια χλομος γιατί·σαι και θλιμένος ;

- και συ πικρα χαμογελώντας, μου αποκρίθης :
«Ἐγω την Πόλη δεν παντρέδουμαι, και γάμος
δεν είναι ετούτος και στεφάνωμα, Φραντζήμου·
σε ξόδι ανέλπιδο με κάλεσεν η χήρα...»
Το ανανογιέμαι απόψε, βασιλια, και τρέμω.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Ἐγω το ανανογιέμαι απόψε κι αντρείδω·
με λέφτερη βουλη στις πλάτεςμου του Γένους
επήρα το σταβρο, σταδρόνουμαι και πάω
με μάτια ολάνοιχτα στο θάνατο· κι οτέδω
μιαν αστραπη, κορμί 'μαι και πονω, μα πάλι
τινάζουμαι και λέφτερα ακλουθω τη μοίρα μου.
- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ποια μοίρα;
ΚΥΤΙΝΟΣ Ανέλπιδα να πολεμω παληκαρίσια.
ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ανέλπιδα μη λές· την Παναγια θυμήσου...
ΚΥΤΙΝΟΣ Μαζίμας νάρθει η Παναγια να πολεμήσει,
καλως ναρθει· μα αν αρνηθει, και μοναχοίμας
εμεις της αντριγιας και του χαμου το μονοπάτι·
θα πάρουμε άφοβα, Φραντζη, να σώσουμε όχι
την Πόλη ετούτη πια, μα την τιμη του ανθρώπου.
Πού 'ναι της αρχοντιας και του λαου οι γερόντοι ;
τους μήνυσεσ ναρθουν ; την ύστερη μεγάλη
τούτη στιγμή που κρίνεται η ψυχη του ανθρώπου,
νάταν λαος κι αρχόντοι, όλοι μαζί, να παίρναμε
της λεφτεριας και της παληκαριας τη στρατά !
- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ποιούς άρχοντες και ποιό λαο ; Μοχτας του κάκου
στ' άπνογα στήθια τους να ρήξεις την πνοήσου·
αχ, μοναχόςσου, πάρτο απόφαση, θ' ανέβεις
της λεφτεριας την κόρυφη, με δυο τρεις άλους·
να δόσει η χάρη του Θεου κ' εγω μαζίσου !
- ΚΥΤΙΝΟΣ Του χάρου το ανηφόρι νάπαιρνα ολομόναχος !
ΦΡΑΝΤΖΗΣ Τους είδες, λέγε, τους αρχόντους και τους μίλησεσ ;
Τους είδα, αφέντη, και τους μίλησα· το βιόςτους
κι όχι την Πόλη συλογίζονται· κι αρνιέται
να πιάσει τ' άρματα ο λαος, «πεινω ! φωνάζει,
δε θέλω πόλεμο ! » Κ' η Μάνα η Παναγιάμας
καλα στο κόνισμάτης κάθεται κι αρνιέται
να σηκοθει, ν' αρματοθει, να πολεμήσει.
Λαος, αρχόντοι, Στρατηλάτισα, τα τρία
θεμελιακα της Βασιλέουσας φουσατά,
τρομάξαν, βασιλια...
- ΚΥΤΙΝΟΣ Καλη η στιγμή, Φραντζήμου,
εμεις να μην τρομάζουμε.
- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ἐρχονται ! τ' αδιάντροπα
αντιβροντον πατήματάτους στο Παλάτι·
δεν έχουν σέβας πια κι ανέφοβα φωνάζουν.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Πολα ζητας, Φραντζήμου, απ' τους στεργους ανθρώπους·
της σίγουρης τρανης ψυχης παιδι, το σέβας·
και τί με οργη φωνάζουν κ' έρχονται ;
- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ανταρσία !

(Μπαίνουν οι τρεις ἄρχοντες, Γερόντοι Α, Β, Γ, και φωνάζουν Ανταρσία ! Ανταρσία !
Ανταρσία !)

ΚΥΤΙΝΟΣ Ω σεβαστες παλιες κολόνες, που κρατάτε
ψηλα πα στ' ἄσπρα τα κεφάλιασας την Πόλη,
τί ναι οι στριγγες φωνες κι ο μέγας τούτος τρόμος :

Α' Η πλέμπα σήκωσε κεφάλι, βασιλιάμου'
μας σύντριψε με τον μπαλτα τις ἄγιες πόρτες
διαγούμισε τα πλούσια αμπάριαμας και τρώει !

Β' Ξεθεμελιόθη η γης' τα δυο, τα πιο μεγάλα,
θεμέλιατης, το βιος κ' η τάξη κουνηθήκαν'
ἄπλωσε χέρι δυνατο και ξαναστερίοσέτα !

Γ' Σε ντύναμε μεταξωτα βλατια, σου ανάδαμε,
θαματοουργο σα νάσουν κόνισμα, λαμπάδες'
ἦρθε ο καιρος, ακους ; και συ να μας πλερόσεις !

ΚΥΤΙΝΟΣ Σημάδια φανερα ! της αρχοντιας εχάθη
πάσα αρετη, της γης το τέλος πια ζυγόνει !
Αρχόντοιμου, ντροπήσας' η Οικουμένη αλάζει
την ώρα ετούτη αφεντικο' ραγίζει ο κόσμος,
και σας ο νους κι ο λογισμόςσας στα κελάρια !
Πέρα την ὄψημου γυρνω με καταφρόνια'
ἀρχοντα εγω λογιάζω αληθινο, που πρώτος,
αρχοντικα, στο μέγα κίντυνο του Γένους,
βιος και ζωήτου σπαταλάει για να το σώσει.
Καταγκρεμου τα πλούσια σπίτιασας, γερόντοι'
εδω για πιο αφηλες σας κάλεσα ἄγιες ἔγιεις :
μπήκαμε πια στα χέρια του Θεου' μονάχα,
θαρω, το θάμα που μας ἔταξε η Παρθένα
μπορει απ' τα νύχια της Τουρκιας να μας λυτρόσει.
Μπρος, αρχόντοι και λαος, ψηλα στα χέρια
ν' ασκόσουμε τη Στρατηγάτισα, στην Πύλη
του Ρωμανου αντρειομένα να σταθει, να σύρει
φωνη μεγάλη !

Εσυ, πρωτόγερε, θυμήσου,
εσυ, με τὸ ἀψηλο ραβδί, εκατοχροניתη,
τί λεν οι πιο τρανες του Γένουςμας ελπίδες :
Α' ΓΕΡΟΝΤΑΣ Πάπου προσιάπου κληρονόμησα την ἀσφαλτη
του γάβρου Γένους των Ελλήνων προφητεία :
Θαρθει καιρος να ζώσουν οι ἀπιστοι την Πόλη'
μα η Παναγιάμας η Πολίτισα, το βρέφος
στην εγκλησια, στο κόνισμάτης, παρατώντας,
με οργη στου Ρωμανου θα τιναχτει την Πόλη,
με το μακρι σπαθι του Αρχάγγελου στο χέρι.
Φωνη θα σύρει ξημερώματα' κι αμίλητος
στο φως μαβροντυμένος άντρας θα προβάλει'
«Νά, πάρε το σπαθι και σώσε το λαόμου !»
η μάνα της Ελλάδας θα τον πει κι ο μάβρος
άντρας εφτυς χρυσος αρχάγγελος θα γίνει
και θα χυθει με το σπαθι και θα σκορπίσει
μακρια, μακρια, στην Κόκκινη Μηλια, τον Τούρκο !
ΚΥΤΙΝΟΣ Θάμα, αδερφοι, η ζωη κι ο θάνατος' και θάμα
να οδέβουμε στη γης τον ουρανο ζωσμένοι'

ὅσο μιλούσες, πρωτογέροντα, γρικούσα
την Παναγία μεσ' στην καρδιάμου ν' αρματώνεται.

(Ακούγεται χλαλογη κάτω στην πλατεία του Παλατιου, η Βάρδια φωνάζει, οι πόρτες ανοίγουν με βια, ακούγεται πολυστόμαστη η κραβγη του λαου).

ΛΑΟΣ Αί, βασιλια!

ΚΥΤΙΝΟΣ (σκύβοντας απο το παράθυρο).

Ποιός είναι μέσα στο σκοτάδι και με κράζει;

ΛΑΟΣ Αί, βασιλια!

ΚΥΤΙΝΟΣ Ποιός φωνάζει;

ΛΑΟΣ Ο λαος!

ΚΥΤΙΝΟΣ Τι θες;

ΛΑΟΣ Πεινω! — Σκοτόνουμει άδικα! — Μαγάρισα με τους Φράγκους.

ΚΥΤΙΝΟΣ Αγάπη, ομόνοια, υπομονη, παιδιάμου!

ΛΑΟΣ Ωσπότε υπομονη; Στο κόκαλο έχει φτάσει του Τούρκου και του αρχόντου
το μαχαίρι!

— Και το πιο κοφτερο, το πιο πικρο, του Φράγκου!

— Αφέντη, πολά ναι τα παράπονάμας· κ' οι τρεις γερόντοιμας ανεβαίνουν
τις σκάλες του Παλατιούσου και πια δε θα ντραπουν,
θα μιλήσουν!

Α' Πάτα το φίδι, βασιλια, κατακέφαλα, προτου θεριέψει!

ΚΥΤΙΝΟΣ Ποιό φίδι;

Α' Το λαο!

ΚΥΤΙΝΟΣ Το λαο; τους αρχόντους; τους Τούρκους; τη μοίρα; όπου πατήσω, φίδι!

Α' Το λαο!

(Ανασηκόνεται η πορτιέρα και προβαίνουν οι τρεις γερόντοι του λαου: α, β, γ.).

ΚΥΤΙΝΟΣ Πρωτογερόντοι του λαούμου, μη βογγάτε· στην άκρα πάντα του γκρεμου
στέκεται ο Θεος

κι ανοίγει στα παιδιάτου την αγχάλη.

α' Αί, βασιλια, φτάσαμε πια στην άκρα του γκρεμου· σηκόθημε

ο φοβερος άνεμος της άβυσσος·

μα δε θωρω την αγχαλια της σωτηρίας.

β' Δε θέμε πόλεμο, δε θέμε τους Φράγκους· ειρήνη θέμε, βασιλια, ψωμι,
δικαιοσύνη!

γ' Να τα βολέψεις, ως μπορείς, με το Θεο και με τον Τούρκο.

Α' ΓΕΡΟΝΤΑΣ Πού ακούστηκε νάχει γνώμη κι ο λαος; Έφτασαν τα ύστερα του κόσμου!

Β' ΓΕΡΟΝΤΑΣ Απάνω απ' όλα, απάνω απο τη λεφτερια και την πατρίδα, στερέωσε ο
Θεος την τάξη.

α' Δεν είναι τάξη του Θεου να πεινας!

Γ' ΓΕΡΟΝΤΑΣ Καλή ναι η Πείνα, ο Θεος, δοξασμένο τ' όνομάτου! ο Θεος την έπεψε
κι αφτη, να σας κρατάει χλομους κι αδύνατους· κ' υπάκουους στο νόμο·
αν είχατε και να τρώτε, αλοϊμόνμας!

β' Ναι, καλη ναι η Πείνα, άρχοντάμου, αγριέδει το σπλάχνο, ακονίζει τον
μπαλτα, δε μας αφήνει να κοιμηθούμε, να βολεφτούμε, να ξεχάσουμε!

γ' Αφτή ναι εμας η Παναγία, μ' ένα μπαλτα στο χέρι!

α' Πεθαίνουμε, αδικούμαστε, πεινούμε, δεν ακους, Κυρα Πολίτισα; πεθαί-
νουμε, αδικούμαστε, πεινούμε!

Α' ΓΕΡΟΝΤΑΣ Όχι, δε θα σε αφήσω να χορτάσεις! Αν δεν μπορεί ο βασιλιας να δια-
φεντέψει το βιόςμας,

θα πάμε στον Ηγούμενο της Παναγίας· κι αν δεν μπορεί κι αφτος, έγω τα
θάρημου στον Τούρκο· αφτος θα βάλει τάξη!

- α' β' γ' Προδότη! Προδότες!
(Χοιμουν στους τρεις πρωτόγερους αρχόντους).
- ΚΥΤΙΝΟΣ Κάτω τα χέρια! Πρόσμενα εγω την Παναγια τη Στρατηλάτισα και τόρα, Πείνα κι Αδιαντροπια βατίλισες ολοστεργες, καλως ορίσατε!
- (Τριπλο δυνατο βουκίνισμα· ακούγονται αλόγατα στην αβλη και φωνες· ο Φραντζης πειάχτηκε να δει· γυρίζει ανταριασμένος).
- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Μαντατοφόρος του Σουλτάνου, βασιλιά μου! Βαρθεί το βούκινο στην αβλη και ζητάει τη χάρη ν' αντικρίσει το άγιο πρόσωπόσου.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Καλως ναρθει· ανοίχτετου τις μεγάλες πόρτες· η ψυχήμας έτοιμη, προσμένει τα πάντα.
Αρχόντοι, λαε, χαλινόστε τις καρδιέσσας, πνίχτε τ' ανόσια πάθη· μη δει, Θεέμου, ο οχτρος τις ντροπέσμας και πάρει αέρα!
Σταθείτε ολόγυράμου, κι ασάλεφτοι, χωρις τρόμο και θυμο, ν' ακούσουμε το μήνυμα του οχτρου· και μην ξεχνάτε μια μονάχη απομένει αντρεία στον αδύνατο:
ορθος, περήφανος, ν' ακούει το δυνατο...
- (Μπαίνει βαρης, χρυσοστόλιστος ο Τούρκος αποσταλμένος).
- ΚΥΤΙΝΟΣ Καλως μας ορίσες του οχτρου μαντατοφόρε!
Σέβας χρωστούμε σε όποιο, ανάμεσα σε αντίμαχα λαμπρα φουσατά πηγαινοέρχεται, κρατώντας αγαπητης ελιας στο χέριτου κλωνάρι· το στόμα ανέφοδα άνοιξε και πες το λόγο, που ο κοσμοξάκουστος αφέντης σου μπιστέφτη.
- ΤΟΥΡΚΟΣ Ο μέγας στρατηλάτης των πιστων—φιλούμε τ' άχραντα αχνάρια των ποδιώντου—καταδέχτη τούτον το λόγο το στερνο κ' ειρηνεμένο με το δικόμου ανάξιο στόμα να λαλήσει:
Ακούμε.
- ΚΥΤΙΝΟΣ «Εγω, του Μουχαμέτη ο γήσκιος απα στο χώμα, ο ανίκητος στερια και θάλασα Σουλτάνος, την Πόλη αφτη τη Βασιλέβουσα λυπούμαι και τις ψυχες που θα χαθουν, κι απλόνω απόψε το χέριμου, στερνη φορα, στην αφεντιάσου.
Μάθε πως όλα πια συντάχτηκαν τ' ασκέριαμου κ' ένα μονάχα προσδοκουν — το γιαταγάνιμου να σηκοθει και ν' αμολήσει το γιουρούσι.
Μα πρώτα, βασιλια, λόγο φιλιας σου στέλνω· τα φλάμπουρα με τους δικέφαλους αητούςσου κατέβασέτα πια απ' τα πέρφανα κοντάρια, το μισοφέγγαρο ν' ανέβει του Προφήτη.
Και τις χαλκόδετες καστρόπορτες της Πόλης ειρηνικα χαράματα άνοιξε, να μπούμε· και, μα το Μουχαμέτη, ορκίζουμαι ν' αφήσω και σένα, κι όλους τους αρχόντουςσου, να φύγετε απείραχτοι, μαζί με τ' ακριθα αγαθάσας.
Και του Μορια το δεσποτάτο θα σου αφήσω, βασιλικα να χαίρεσαι όλη τη ζωήσου του πολυαγαπημένουσου Μυστρα τα κάλη.

Χαρίζωσου ζωη και λεφτερια και θρόνο·
 μα αν τυφλοθεις και δε δεχτεις, αλοιμονόσου!
 Μα τον Προφήτη, ξημερόματα θα μπω
 μεσ' στην Αγια Σοφια στο μάθρο καβαλάρης·
 μα την ψυχη του κύρημου, άβριο το κεφάλισου,
 χωρις αφτια, μπαλσαμομένο, θα κινήσει
 για τους τρανους ρηγάδες της Φραγκιας πεσκέσι.
 Κι όλους τους γέροντους κι ανήμπορους θα σφάζω,
 στη μάδρη ξενητια και τη σκλαβια θα σύρω
 γυναίκες κι άντρες και παιδια και θα πουλήσω
 στ' ανατολίτικα παζάρια το λαόσου!
 Ακόμα βασιλιας λογιέσαι, και τη μοίρα
 στα χέριασου κρατας της Πόλης, αποκρίσου!»

ΚΥΤΙΝΟΣ

ΤΟΥΡΚΟΣ

Ω πέρφανε μαντατοφόρε του Σουλτάνου,
 τέλεψε ο λόγος ο καλος του αφεντικέουσου·
 Ο λόγος όλος τέλεψε, σφαλνω το στόμα·
 τ' αφτιάμου ανοίγω πια κι απόκριση απαντέχω.

(Αρχόντοι και λαος κυκλουν τον Κωνσταντίνο και του μιλουν γοργα, με πάθος· ο
 Τούρκος άποτραβιέται στη γωνια).

Α'

Καλος του Τούρκου ο λόγος, να δεχτεις· το θρόνο
 σου αφήνει του Μυστρα κ' εμας όλο το βιόςμας.

α'

Δέξου, λυπήσουμας· καλήτερος ο Τούρκος
 παρα η Φραγκια κ' η μάδρη ξενητια κ' η πείνα.

ΚΥΤΙΝΟΣ

Παρακαλώσας, αδερφοίμου, την καρδιάμου
 γαληνεμένη αφήστετη με τους προγόνους
 ν' ανταμθει και τη σωστη βουλη να πάρει·
 εγώ 'μαι βασιλιας κ' εγω το βάρος όλο
 σηκόνω απάνωμου.

ΟΛΟΙ

—Λυπήσουμας!

Β'

—Το βιόςμας

απ' όλα πριν να στοχαστεις.

β'

—Και τη ζωήμας!

Γ' και γ'

Αρχόντοι και λαος...

ΚΥΤΙΝΟΣ

Σωπάτε! Δεν ακούω

στο σπλάχνομου βαθια παρα τους τρισμεγάλους
 περήφανους πολυ Πατέρες της Ελλάδας·
 μονάχα αφτοι μιλουν στις φοβερεις τις ώρες
 οι αθάνατοι!

Α'

—Χαθήκαμε λοιπον!

ΚΥΤΙΝΟΣ

Ντραπέιτε!

Φωνες εντόςμου αθάνατες γρικω· σωπάτε
 ν' ακούσω καθαρα κι απόκριση να δόσω·
 μιλουν εντόςμου, πιο βαθια απο σας και μένα,
 οι πρόγονοίμας και τ' αγγόνια· και δεν πρέπει
 τούτος ο λόγος που θα πω να τους ντροπιάσει.
 Σηκόσου ορθη στα σωθικάμου κι αποκρίσου,
 τρισέδγενη, χαροκαμένη Μάνα, Ελλάδα!
 Ω σεβαστε μαντάτορα του οχτρου, στα πόδια
 του γάβρου αφέντησου γονάτισε και τούτον
 το λόγο το στεργνο του βασιλια της Πόλης

με πέρφανη, σεμνη φωνη, να ξεστομίσεις :
 «Αν θες ειρηνικά να πορεφτεϊς μαζίμας,
 των Μουσουλμάνων βασιλία, χαρα μεγάλη
 σε μένα, στους αρχόντους, στο λαόμου· κι άκου :
 τα κάστρα και τη γης που μου άρπαξες, το πλήθιο
 το ψυχομέτρι που μου σκλάβοσες, τα σδύνουμε
 απ' την παλια κληρονομιάμας, χάρισμάσου·
 κι ακόμα φόρο εγω θα σου πλερώνω κι όλεσσο
 τις ανομιες και τις ντροπες θα τις ξεχάσω—
 να τραδηχτεις μονάχα ειρηνικά απ' την Πόλη.
 Και μη γυρέδεις ό,τι μια ψυχη γεναία
 και πέρφανη ποτε δε θα δεχτει να δόσει·
 πιοπάνω απ' τη ζωη η τιμη θρονιάει του ανθρώπου
 κι ομόγνωμα όλοιμας και λέφτερα, κρατώντας
 στα χέρια το σταβρο και τ' άρματα, απαντούμε :
 Δεν παραδίνουμε την Πόλη, τη ζωήμας
 πήραμε απόφαση να δόσουμε, απροσύνητα
 για λεφτερια στο χώμα ετούτο πολεμώντας·
 καλος, για το ακριβο χατήριτης, κι ο Χάρος.

(Σιγη· οι αρχόντοι κι ο λαος, ανταρεμένοι, κοιτοζυγόνουν και θέλουν να μιλήσουν,
 ν' αντιμιλήσουν· μα ο Κωνσταντίνος γυρνάει, τους κοιτάζει αψηθηρα, βουβαίνονται).

ΤΟΥΡΚΟΣ Δυο βασιλιάδες σα μιλουν, στο σκλάβο λόγος
 δεν πέφτει· ακέριο ομπρος του αφέντημου τα πόδια
 τον πέρφανόσου ετούτο λόγο θ' απηθόσω·
 ένα μονάχα ακόμα μήνυμα απομένει
 κρυφο· παρακαλώσε ας μείνουμεν οι δυόμας.
 ΚΥΤΙΝΟΣ Παιδιάμου, αρχόντοι και λαε, ζητώσας χάρη
 λόγο κρυφο ν' ακούσω ανάγκη· τραδηχτείτε.

(Αρχόντοι και λαος αποτραβιούνται στο βάθος, αραδαρια κολητα στα ψηφιδοτα).

ΤΟΥΡΚΟΣ Ω βσιλια, πιστο με στέλνει εδω μηντά τορα
 ο ματικόσου φίλος, λόγο να σου φέρω
 χρυσο· και νά, το δαχτυλίδι αφο σημάδι —
 ο μέγας με το στόμαμου μιλάει Βεζίρης.

ΚΥΤΙΝΟΣ Χίλια καλω ν' ακούσω τη φωνη. Καλέμου,
 φίλου ακριβου· σιγα, ψυχη μη μας ακούσει!

ΤΟΥΡΚΟΣ Απόψε, αφέντη, ο μέγας μ' έκραξε Βεζίρης
 και με πικρο θλιμένο στόμα με προστάζει :
 «Στα πόδια να σουρθεις του αφέντη των Ρωμάλων,
 με σέδας τη φωνη χαμήλωσε και πέστου :
 Ό,τι μπορούσα ωστόρα τόκαμα, την Πόλη
 και τη ζωήσου να γλυτώσω, βασιλιάμου·
 μα ανθρώπου χέρι πια μηδε και νους δε φτάνει·
 μόνο ο Θεος ο Παντοδύναμος μπορεί...

ΚΥΤΙΝΟΣ Με φτάνει αφοτος!

ΤΟΥΡΚΟΣ Απόψε εδόθη διάτα ολούθε
 φουσατά και καράδια να χυθουν στην Πόλη,
 χαράματα· καμια δε σου απομένει ελιπίδα !
 Στεριας πελάγου η Πόλη πιάστηκε, μα ακόμα
 καιρος κρυφα με τους αρχόντουςσου να φύγεις·

φύγε, κι ορκίστηκε ὁ Σουλτάνος, το χαμόσου,
καὶ διόλου μὴ ακουὸς τοὺς ὄρκουστου!»

ΚΥΤΙΝΟΣ Δε φέβγω,

δε φέβγω, να του πεις...

ΤΟΥΡΚΟΣ Μα θα χαθεις...
ΚΥΤΙΝΟΣ Το ξέρω.

ΤΟΥΡΚΟΣ Μαζίσου η Πόλη θα χαθει, δεν τη λυπάσαι;

ΚΥΤΙΝΟΣ Αν τη λυπούμαι! μη ρωτάς· μα πρέπει.

ΤΟΥΡΚΟΣ — Αφέντη,

γι αφο το «Πρέπει» να χαθεις δεν είναι κρίμα;

ΚΥΤΙΝΟΣ Γι αφο το «Πρέπει» ὁ κόσμος στέκει ακόμα.

Σύρε και σκύφε και χαιρέταμου το φίλο:

«Για μένα, πέςτου, πια ας μη νιάζεται· θα μείνω

στη θέση αφοτη που μου μπιστέφτηκε ὁ Θεόςμου·

χιλιάδες πρόγονοι ακριβοι, χιλιάδες χρόνια

με βλέπουν, να του πεις, και ντρέπουμε να φύγω.»

ΤΟΥΡΚΟΣ Ὅ,τι ἔγραψε ὁ Θεὸς λοιπον ας γίνει, αφέντη!

(προσκυνάει και φέβγει).

ΚΥΤΙΝΟΣ (μόνος) Εφχαριστώσε, Θεέμου, ξέρω πια τα πάντα,
και λέφτερα ακλουθω το δρόμο της ανάγκης·
ομπρος, φυχη, μεγάλη αρχόντισάμου, πάμε!

(Ανοίγει τις αγκάλες, κουνάει τα χέρια, σα να θέλει να ξεσηκώσει ἀπο τα ψηφιδοτα
τοὺς μεγάλους βασιλιάδες, φωνάζει συνεπαρμένος).

ΚΥΤΙΝΟΣ Αί, πεθαμένοι βασιλιάδες, αί, πατέρες ἀπο τα μνήματα!

Α' Τί φωνάζεις τοὺς νεκροὺς; Ποιό 'ταν το μυστικο; Το πρόσωπόσου λάμ-
πει άγριο!

ΚΥΤΙΝΟΣ Αί, πεθαμένοι βασιλιάδες, αί, πατέρες ἀπο τα μνήματα, πάμε!

α' Γρικω στα σωθικάμου την Πόλη να γκρεμίζεται!

(Ακούγεται η λιτανεία να ζυγώνει· μέλουν: «Ὡς λυτροθείσα των δεινων εφχαριστήρια»).

Β' Κουράγιο, παιδια, έρχεται η Παναγια· άλη ελπίδα δεν έχουμε, πάμε!

ΚΥΤΙΝΟΣ Ἄλη ελπίδα, γέρο, δεν έχουμε; (χτυπάει το στήθος του). Και τούτη;

Β' Ποιά;

ΚΥΤΙΝΟΣ Η φυχη!

(Οι τρεις γερόντοι σηκώνουν τους ώμους σαρκαστικά).

ΓΕΡΟΝΤΟΙ Ποιά φυχη;

ΚΥΤΙΝΟΣ Φεβγάτε!

(Φέβγουν μουρμουρίζοντας· στρέφεται ὁ Κωνσταντίνος, κοιτάζει το Φραντζη· κάμποση
ώρου, σιωπη).

ΚΥΤΙΝΟΣ Φραντζη!

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Δέσποτα, πρόσταξε.

ΚΥΤΙΝΟΣ Ποιος είταν ὁ στεργος λόγος του Χριστου απάνω στο σταθρο;

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Τετέλεσται.

ΚΥΤΙΝΟΣ Τετέλεσται, Φραντζη, τετέλεσται.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Έχε τα θέρησου στην Παναγια· ποιός ξέρει...

ΚΥΤΙΝΟΣ Ὅχι, Φραντζη, παρηγοριες, μην καταδέχεσαι·

σαν άντρας σε άντρα να μιλας και να κοιτάζουμε ήσυχα,
κατάματα, τον τρόπο δίχως τρόπο·

τετέλεσται, Φραντζη.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ
ΚΥΤΙΝΟΣ

Μην απελπίζεσαι, μεγαλομάρτυρα βασιλιάμου...
Να μην απελπίζομαι ;! Μα ἄλη ἐλπίδα δεν απομένει, Φραντζη,
ἄλη ἐλπίδα δεν απομένει
παρα ἡ ἀπελπισία, μεγάλη ἡ χάρητης!
Ἀφτην πια δε θα μου την πάρει κανένας, μήτε ο Τούρκος,
μήτε ο Φράγκος·
μονάχα ο θάνατος.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ
ΚΥΤΙΝΟΣ

Μη μελετας το θάνατο, ξορκισμένος νάσαι!
Ἡ νήστια σ' ἔλιωσαν κ' ἡ προσεφκη κ' οἱ τρισημέγες ἔγνιες, βασιλιάμου...
Ντροπήσου, κλαις, Φραντζη ; Μα ετούτη εἶναι ἡ στιγμή
ἡ πιο θεϊκία του ἀνθρώπου·

ΦΡΑΝΤΖΗΣ
ΚΥΤΙΝΟΣ

ετούτη εἶναι ἡ Δεφτέρα Παρουσία ! Δε βλέπεις τὴ ζυγαρία στον ἀέρα ;
Τὴν Πόλη βλέπω, συμπάθα, βασιλιά μου, τὴν Πόλη να γκρεμίζεται, και
σένα...
Φίλε ακριβε, να κλαίμε, ὅσο ἀκόμα ἐλπίζαμε, ντροπή δεν εἶταν·
μα τώρα πια, στην ἀκρα ἀπελπισία,
τί μας ἀπόμεινε ; ἓνα μονάχα : ἡ περφάνια·
κι ἀφτη, θάρω, δεν καταδέχεται να κλαίει.
Ἐχε γεια, πάω στον πύργο μου· και συ τρέχα στο λιμάνι να δεις αν ἔφτασε
ο καπεταν Χαρκούτσης. Καλὴν ἀντάμωση, φίλε πιστέμου...

(Φέβγει ο Φραντζης).

ΚΥΤΙΝΟΣ

Μείναμε τώρα πια, ψυχη, μονάχοι οἱ δύομας·
σώπα, κυρα Μεγαλομάταμου, κουράγιο·
ἡ Πόλη μέσαμας γκρεμίστηκε· ἡ Παρθένα
που ωστόρα κράταε ἀπα στην ἀβυσο τὴν Πόλη,
πέρα το χέριτης ἀποτραβάει και σπίτια,
παλάτια κ' ἐκκλησιες κατρακυλουν στον Ἄδη·
μα εσυ, ψυχῆμου, δεν γκρεμίζεσαι, δεν εἶσαι
παλάτι κ' ἐκκλησία, παρα πουλι μεγάλο
και τον γκρεμο, χωρὶς να γκρεμιστεῖς, διαβαίνεις !

II α

(Τείχη και πύργοι τῆς Πόλης· πύλη του Ρωμανου. Μια βάρδια, ἀκουμπισμένη στις
πολεμίστρες, κοιτάζει κάτω το τούρκικο στρατόπεδο· βουη, νταούλια, φωτιες).

ΒΑΡΔΙΑ

Φτύνω στα γένια τρεις φορές του Μουχαμέτη·
δε θέλω πια νταούλια και φωτιες, βαριέστισα
στην πύλη εδω του Ρωμανου να στέκω βάρδια.
Γιατί ; για ποιόν ; τί φταίμε εμεις ; ας βγουν οἱ δούτους,
σουλτάνος, βασιλιας, στο ἀλώνι να πιαστούνε·
κ' εμεις, ἀδερφομένοι οἱ δυο λαοι, στα σπίτιαμας
ειρηγεμένα να γυρίσουμε το βράδι...
Γιατι ἴμαι νιόπαντρος κ' ἐφτά ἔχω τώρα νύχτες
να κοιμηθω με τὴ γυναίκαμου, να κάμουμε,
με το φιλι το θάνατο να σκάσει !

(Ακούγονται κάτω ἀπο τῆ γῆς ἀπόκουφοι βρόντοι· πέφτει ἡ βάρδια πίστομα, ἀφου-
κράζεται).

ΒΑΡΔΙΑ

Ωχού!

βαθια στου πύργου πάλι τα θεμέλια ακούω
βρόντους κουφους, σαλέματα κρυφα, καινούριο
θ' ανοίγουν πάλι μεσ' στη γῆς λαγούμι οι Τούρκοι!
Αί, ποιος σαλέθει ἀφτου; ποιος σούρνεται στις πέτρες;
Ψυχη! Περίσσια δυνατό 'ναι ἀπόψε το φεγγάρι,
τα σάστισα' αχ, ν' ακουμπούσα ἐδῶ στὸν πύργο
κι ὀρθος μιαν ἀστραπη να κοιμηθῶ, Χριστέμου!

(Ακουμπάει στὸν πύργο, σφαλνάει τα μάτια, τὸν παίρνει ὁ ὕπνος· κι ὀλομεμίας τρεῖς
μάγισες τινάζονται ὀμπρόστου και παίζουν βισοτικά, λαχανιασμένα, ἀστραγάλους.

Ρήχνει ἡ ἀ' σούβει, κοιτάζει τὸς ἀστραγάλους, σέρνει φωνη!)

Α' ΜΑΓΙΣΑ Εχάθη! (Ρίχνει ἡ β' μάγισα, κοιτάζει, σέρνει φωνη).

Β' ΜΑΓΙΣΑ Εχάθη! » ἡ γ' » » » »

Γ' ΜΑΓΙΣΑ Εχάθη!

(Ἡ βάρδια μετατοπίζεται ἀλαφρῶ, στενάζει, ὀι μάγισες ἀφανίζονται χασκογελώντας·
κι ὀλομεμίας τινάζονται τρεῖς Ἀστρολόγοι· κοιτάζουν ἕνας ἕνας τ' ἄστρα, σέρνουν φωνη).

Α' ἈΣΤΡΟΛΟΓΟΣ Βασίλεψε!

Β' ἈΣΤΡΟΛΟΓΟΣ Βασίλεψε!

Γ' ἈΣΤΡΟΛΟΓΟΣ Βασίλεψε!

(Ἡ βάρδια μετατοπίζεται πάλι, ὀι Ἀστρολόγοι ἀφανίζονται και τρεῖς καλόγεροι περνουν
ἀγκαλιαστοι και ψέλνουν ἄγρια, παρῶταιρα, ὀα μεθηρομένοι:

Α' Β' και Γ' Δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμόν...

ΚΑΛΟΓΕΡΟΙ

(Ἡ βάρδια τινάζεται, τριβει τα μάτια, χασμουριέται).

ΒΑΡΔΙΑ

Με πήρε, ἀνάθεμά του, ὀ ὕπνος και νεϊρέφτηχη γυναίκες κι ἀστρολόγους
και καλογέρους. Κακα σημάδια! Ἀς ἀνεδῶ στη βάρδιαμου να σύρω
δυνατη φωνη, να ξεγυστάξω!

(Ανεβαίνει στὸν πύργο, ἐξαφανίζεται· ὀε λίγο δυνατη φωνη:)

Α' ΒΑΡΔΙΑ ὀ Ἰησους Χριστος νικάει! (σε λίγο ἀπο τὸν ἄλον πύργο).

Β' ΒΑΡΔΙΑ ὀ Ἰησους Χριστος νικάει! (« » » ἄλον πύργο πιο μακρια).

Γ' ΒΑΡΔΙΑ ὀ Ἰησους Χριστος νικάει! (ἀκόμα πιο μακρια).

(Προβαίνει, ξεσκεπάζοντας τὸ πρόσωπό της, ἡ 'Ανα, ἡ κόρη του Νοταρα· πίσω της ἡ
Βάρδια).

ΒΑΓΙΑ

'Ανα, Κυράμου, ἀρχοντοπούλαμου, πού πάμε;
Ἐδῶ 'ναι πόλεμος, μυρίζει ἀντρίκιο χνότο,
φωτιες θωρω, φωνες γρικω και χλιμιντρίζουν
ολούθε ἀλόγατα, Κυράμου, και φοβούμαι...

ΑΝΑ

Μυρίζει ὀ πόλεμος σαν ἄντρας και μου ἀρέσει·
προχώρα!

ΒΑΓΙΑ

Πια στην ἀκρά φτάσαμε του κόσμου!
Αχ, τί ζητας, Κυρα, στις πολεμίστρες τούτες;
Λούστηκες, νύθηκες, στολίστηκες, σου εβάφαν
ῶρα πολη, σκυφτες, ὀι σκλάβες το κορμίσου·
ῶρες ὀα νύφη σε χτενίζαν, σε μυρόναν

και τα βαρια χρυσα, σου αρμόζανε στολίδια...
 Με πήρες, βγήκαμε κλεφτα μεσ' στο σκοτάδι,
 της Πόλης τα στενα διαθήκαμε τρεχάτες—
 τί θες εδω αψηλα, στο μούγκρος του πολέμου ;
 Ἦρθα κ' εγω να πολεμήσω.

ΑΝΑ
 ΒΑΓΙΑ

Εδω, κυράμου !

Μα εμεις γυνίκες είμαστε, καλε, γραφτόμας
 αλου κρυφα και πιο γλυκα να πολεμούμε·
 γύρνα μεσ' στο χρυσο κουδούκλισου, μην έρθει
 ξάφνου ο βαρης γονιόςσου, ο Νοταρας, κυράμου.

ΑΝΑ

Ας έρθει· πια κανένα δε φοβούμαι· στέκω
 κ' εγω πα στου γκρεμου το φρύδι, σαν την Πόλη·
 ντροπη, αρετη, Θεος, φαντάσματα· κι ο μάθρος
 θα κράξει πετεινος ο Χάρος, να σκορπίσουν !
 Βαρι το ριζικόσου, θυγατέρα !

ΒΑΓΙΑ
 ΑΝΑ

Ας είναι

χίλιες φορες, γερόντισάμου, βλογημένο !
 Το φοβερο πολεμιστη το Γιουστινιάνη,
 το άγριο θεριο το σιδερόφραχτο, γραφτόμου,
 παράπονο δεν έχω ! ανόσια ν' αγαπήσω·
 κι όσες χαρες του επήρα, τούδοκα, κανένας,
 μήτε ο Θεος μπορεί τη γλύκατους να σβύσει !
 Μα τόρα, βάγια, νύχτες τρεις στο παραθύριμου
 τη μεταξένια σκάλα δεν ανέθη· η Πόλη,
 ανάθεμάτη ! μου τον πήρε και του τρώει·
 σε μάταιες μάχες κι αγρυπνιες, τη δύναμήτου.
 Κλαις, κλαις, εσυ κυράμου ! Η Παναγια στον ύπνοσου
 μπας και κατέβηκε κρυφα να σε μαλώσει ;

ΒΑΓΙΑ

ΑΝΑ

Ποιά Παναγια ; μοσκοβολούσε απόψε η νύχτα
 κι ως στέναζα τον αγαπόμου λαχαρώντας,
 τη μεταξένια σκάλα ξάφνου ακούω να τρίζει·
 πετιέμαι· εφτυς χλομη κι ανοίγω την αγκάλη—
 μα ωχου ! κατάσπρο νεκροκάφαλο ξεπρόβαλε
 στο παραθύριμου, κι αργα το σκέλεθρο όλο...
 Παιδίμου !

ΒΑΓΙΑ

ΑΝΑ

Κλαις ; νογας και συ τα πάντα τόρα·
 καιρο δεν έχω πια κι ο θάνατος ζυγόνει—
 και μπήκα στο λουτρο, αρματόθηκα και νάμε !

ΒΑΓΙΑ

ΑΝΑ

Πατήματα γρικω και σίδερα βροντούνε...
 Ο αγαπημένος, βάγιαμου, έρχεται· τραθήξου
 μακρια, να μην ακους· να μη θωρας· ποιος ξέρει,
 για πάντα δυο κορμια χωρίζουν που αγαπιούνται.

(Η Βάγια κρύβεται· μπαίνει ο Γιουστινιάνης, ξεχωρίζει μια γυναίκα, φωνάζει με θυμο)

ΓΙΟΥΣΤΙΝ.

Εδω γυναίκες τί ζητουν στις πολεμίστρες ;

ΑΝΑ

Δε με γνωρίζεις ;

ΓΙΟΥΣΤΙΝ.

— Άνα !

ΑΝΑ

Τρεις γιατί δεν ήρθες
 παντέρμες νύχτες που σε πρόσμενα, Καλέμου ;

ΓΙΟΥΣΤΙΝ.

Ντροπη και να ρωτας· η Πόλη κιντυνέει.

ΑΝΑ

Και τι ; την αγαπας περοότερο απο μένα ;

- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Δεν είναι ἡ Πόλη ἀφῆ δικιάμου, δεν τη θέλω ἄλος το ξακουστο κορμίτης χαίρεται ὅμως σαν ἄντρας στην τιμήμου ορκίστηκα, ἔχω χρέος.
- ΑΝΑ Ορκίστης και σε μένα ἂν είναι ἀφῆ βασιλαιο, εγώ ἔμαι μια γυναίκα ζωντανή τα πάντα φαντάσματα ἄσαρκα στῆς γῆς ἀφῆ και κρέας μονάχα ἀληθινο τα στόματα που σμίγουν. Καλέμου ἡ Πόλη ἓνα καράβι φορτομένο με Παναγιες και βασιλιάδες και βουλιάζει ἔλα κι αρμάτοσα φρεγάδα, ἀπόψε οι δούμας του μάθρου Χάρου να ξεφύγουμε και περα σ' ἓνα νησι τῆς Ἀσπρῆς θάλασσας ν' ἀράξουμε και στα χαλάσματα τῆς γῆς να φιληθοῦμε.
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Ἀργά ἔναι πια κ' εἶναι ἡ χαρα ντροπῆ μεγάλη. Στο στήθοςμου μην ακουμπας το στήθος σου, Ἄνα! δεν το περνάει, ζωσμένο ως εἶναι ἀτσάλι, ἡ γλύκα. Ἄν μείνεις, μάθετο, θα σκοθοθεις, Καλέμου.
- ΑΝΑ Το ξέρω, ἀθάνατος δεν εἶμαι.
- ΑΝΑ Μα θα χάσεις πια δεν το θες ; το πολυκάτεχο κορμίμου.
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Τῆς πεθυμίας σοφο, χαριτομένο πλάσμα, πολυ το ἀγάπησα, θυμούμαι, το κορμίσου πολυ θα το ἀγαπήσω κ' ὕστερα ἔμαι πρώτα την Πόλη ορκίστηκα, Κυράμου, να λυτρόσω.
- ΑΝΑ Ἡ Πόλη δε γλυτόνει, θα χαθει ποιός ξέρει, τούτη ἡ στερνη, στερνη μονάκριβήτης νύχτα τούτη ἡ στερνη κ' εἶμας μονάκριβήμας νύχτα— δε θέλω, δεν μπορω να κοιμηθω μονάχη.
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Σώπα, μην κάνεις τῆ ζωῆ γλυκεια, Κυράμου, πιότερο ἀπ' ὅ,τι πια τεριάζει σ' ἓναν ἄντρα.
- ΑΝΑ Θα σώπαινα, μπροστάμας νάχαμε, Καλέμου, καιρο του πόθου ἀργα τον τρόπο να χαροῦμε ἔμαι τόρα νά, σαν ἄστρο χύνεται ἡ ζωήμας.
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Ἄνα, καλῆν ἀντάμοση, ὁ Θεος ἂν θέλει!
- ΑΝΑ ὦχ, μην τον μελετας, ἀφτος ποτε δε θέλει! δεν ἔχει σάρκα ἀφτος και δε νογáει τι θάμα να σμίγουν δυο κορμια κρυφα μεσ' στο σκοτάδι γύρω τῆν ὄψη ἀπ' το Θεο και κόνταξέμε του κάκου λούστηκα, χτενίστηκα για σένα ;
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Του κάκου μούδοκε ὁ Θεος ψυχη μεγάλη το σώμα ἀφτο και τις χαρέστου ν' ἀφεντέδω ;
- ΑΝΑ Δε με λυπάσαι ;
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Ἀργότερα, Ἄναμου, ὄχι τόρα ὅταν γδυθω τῆ σιδερένια ἀρμάτα.
- ΑΝΑ Ἀλοῖμονο, δεν ἔχουμε καιρο μονάχα ἡ νύχτα ετοῖτη!
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Κυρα, μη με κρατας πιοπάνω ἀπο τῆ γλύκα στέκει ἡ τιμῆ του ἀντρος, ἀνάθεμάτη!
- ΑΝΑ Πάμε...
- ΓΙΟΥΣΤΙΝ. Ἄνα, καλῆν ἀντάμοση!
- ΑΝΑ Ὁ Θεος να δώσει,

Φράγκε, και να σε βρει της γυναικος ο πόνος!

(Ο Γιουστινιάνης φέβγει· προβαίνει η βάρια· σιγη. Ένας ἡσκιος διανέβει, πατημασιες γριμιούνται).

ΒΑΓΙΑ Να φύγουμε, Κυρα, κι ο βασιλιας προβαίνει·
να μη μας δει και να το πει του αφέντη· πάρε,
για να πιαστεις, Κυρα, το μπράτσομου, μην πέσεις.
ΑΝΑ Εγω; μηδε ο Θεος την ώρα αφτη με ρήχνει·
τόσο πονω που αθάνατη θαρω πως είμαι.

(Φέβγουν· προβαίνει ο Κωσταντίνος και πίσωτου κλαψουρίζοντας οι Μάνες).

ΚΥΤΙΝΟΣ Καλες γερόντισες, τί σκουζετε; τί θέτε;
γιατί κι ως τα μουράγια εδω, με κυνηγάτε;
Ποιές είστε;

Οι Μάνες.

ΜΑΝΕΣ Ποιές;
ΚΥΤΙΝΟΣ Στον πόλεμο περίσιους

ΜΑΝΕΣ ὄλεμας ἔχουμεν υγιους και τόρα, αφέντη,
τ' ἄγια ποδάριασου φιλούμε· κάμε ειρήνη!
ΚΥΤΙΝΟΣ η Πόλη θα χαθει, να μη χαθουν κ' οι γιοίμας.
Με σέβας χαιρετω τις Μάνες του λαούμου·
έγνια μην ἔχετε, Κυράδες μου, κ' η Πόλημας,
ὄχι, δε θα χαθει· στην Κόλαση αποπάνω
της Παναγιας το χέρι την κρατάει, δεν πέφτει.
ΜΑΝΕΣ Η Πόλη θα χαθει, να μη χαθουν κ' οι γιοίμας!
ΚΥΤΙΝΟΣ Σωπάτε· αν είναι πια βουλη Θεου ο χαμόστης,
ΜΑΝΕΣ κάντε κουράγιο, μάνες μου, και σεις, βοηθάτεμε
η Βασιλέβουσα ως αρχόντισα να πέσει.
ΚΥΤΙΝΟΣ Πηγαίνετε· στις δύσκολες στιγμες οι μάνες
ΜΑΝΕΣ λυγουν, τι δεν μπορούν νεκρους να δουν τους γιούστους.

(Φέβγουν οι Μάνες θρηγώνοντας· ολομειμιας, σα να ξύπνησε το τούρκικο στρατόπεδο, ξε-
σπουν νταούλια κι ουρλιαχτά· σκύβει από τις πολεμιστρες ο Κωσταντίνος, αφουκράζεται).

ΚΥΤΙΝΟΣ Ψυχη, θεριά· ναι ετούτα που γρικας κι ουρλιάζουν·
θερια και σε παράτησε ο Θεος μονάχη,
σε αρνήθηκε και δε σε θέλει πια, Κυράμου!
Μα εμεις, ψυχη, δεν τον αφήνουμε, τον θέμε,
και θα παλέψουμε ολομόναχοι, ως να μάχουνταν
αριθμητοι ἄγγελοι κι αρχάγγελοι μαζίμας!

(Προβαίνουν τρεις αποσταλμένοι, προσκνουν και στέκουνται με το κεφάλι κάτω, αμί-
λητοι· κάνουν ν' ανοίξουν το στόμα, μα ο Κωσταντίνος τους απλόνει το χέρι).

ΚΥΤΙΝΟΣ Κρατάτε σφαληχτο το στόμα, μαντατόροι·
στα μάτιμας θαρω ποια φέρνετε μαντάτα—
κ' οι τρεις τον κίντυνο αφηφήσατε του κάκου.
Εσυ, στον ἄγριο Σέροβο επήγες την κραδηγήμου,
ζητώντας συντρομη για την παντέρμη Πόλη·
και στο Σκεντέρμπεη εσυ, τον αρβανίτη λιόντα·
και συ στο δοξασμένο φίλομου Ουγγαρέζο.
Τυφλοι, κουφοι, της γης οι βασιλιάδες ὄλοιτους,
αρχιούνται εδω ναρθουν και το Χριστο να σώσουν·

αί, την ἀνάγκητους δεν ἔχουμε· θα σώσουμε,
καλα μαντάτα μούπεψε ὁ Θεὸς ἐμένα,
πάσα του ἀνθρώπου την τιμὴ και μοναχοίμας!

(Οἱ μαντατοῦροι προσκυνουν και φέβγουν· ὁ Κωνσταντῖνος μόνος).

Κ)ΤΙΝΟΣ Κ' ἡ Πόλη να χάθει, μα εμεῖς θ' ἀγωνιστούμε,
αθάνατη, ἀπαρτη, σα νάταν στον αἰῶνα·
γιατι, μαθες, ἀθάνατη, ἀπαρτη ἡ ψυχῆμας.

(Ἐρχεται ὁ Φραντζης και πίσω ἕνας ἠλιωπημένος ἀγριος θαλασινος).

Κ)ΤΙΝΟΣ Φραντζη, το πρόσωπόσου σκοτεινο, τί φέρνεις;
ΦΡΑΝΤΖΗΣ Σου φέρνω, βασιλια, τον καπεταν Χαρκούτση·
διάδη κρυφα του οχτρου τη μανιασμένη ἀρμάδα
και φέρνεισου της Ἀσπρης Θάλασας μαντάτα.

Κ)ΤΙΝΟΣ Καλῶς μας ἦρθες, καπετάνιο· τί μαντάτα;
ΧΑΡΚΟΥΤΣΗΣ Τὴν Ἀσπρη θάλασα σδάρνισα ὅλη, ως την Κρήτη·
ἔρμο το πέλαγο κι ἀφράγκεφτο, ἀρχοντάμου.

Κ)ΝΤΙΝΟΣ Γέλας;
ΧΑΡΚΟΥΤ. Συμπάθαμε· ἕνας δαίμονας ἐντόςμου
σέρνει χαρούμενη φωνη σα να λυτρόθηκε.

Κ)ΤΙΝΟΣ Ποῖός δαίμονας;
ΧΑΡΚΟΥΤΣΗΣ Θάρω τον λεν Ελεφτερία.

Ναι, μα τη θάλασα, ντρεπόμουν να γυρίζω
να ζητιανέδω, ὁ Κρητικος ἐγω, το Φράγκο·
μα τόρα νά, το πήρα ἀπόφαση, γλυτόνω —
οἱ φράγκικες δεν ἐρχονται γαλέρες, μήτε
θάρθουν ποτέτους!

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ἀχ, χαθῆκαμε, αν δεν ἐρθουν!

Κ)ΤΙΝΟΣ Πού βρίσκεις τέτια δύναμη, Χαρκούτση; Μόνο
σε μέγα βασιλια τεριάζει ἡ ἀποκοτιάσου.

ΧΑΡΚΟΥΤ. Δεν εἶμαι βασιλιας, μα νιόθω μεσ' στα στήθιαμου
αητο βασιλικο, δικέφαλο, ν' ασκόνει
φηλα πολυ, στα δέκα νύχιατου, τον κόσμο.
Θάναι ἡ ψυχῆμου σίγουρα· κι ως εἶδε ομπρόστης
ελέφτερο το πέλαγο, ἔσυρε χαρούμενη
φωνη, στην Κρήτη την πατριδαμου, ν' ἀράξω.

Κατανοτίας την πλώρα γύρισα με ασπούδα,
τ' ἀγαπημένα χώματα πατω και παίρνω
φηλα τα βουνοκρέμαστα χωρια και πάω
με βιάση ἀντρειομένων πόρτες κουρταλώντας.
«Παιδια, φωνάζω, ἡ Πόλη χάνεται· δεν ἔχει
παροι μονάχα ἐλπίδα μια: να ξεψυχῆσει
χωρίς να ντροπιαστει, παληκαρίσια· ἀδέρφια,
τί λέτε; πάμε να πεθάνουμε μαζίτης;»
«Πάμε!» μουγκρίσαν ὅλοι μ' ἕνα στόμο κ' ἐσφιξαν
τη μέση τη λιγνη με τα φαρδια ζωνάρια.
Φόρτοσα μπρούσκο κρητικο κρασι το ἀμπάρι
κ' ἦρθα, με τους σαράντα γκαρδιακούσμου φίλους,
για της τιμης τα μάδρα μάτια να χαιλούμε.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ωμέ, μα αν χάσουμε την Πόλη, τί ἀπομένει;

ΧΑΡΚΟΥΤΣ. Ἡ ἐλπίδα.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Μα αν τη χάσουμε κι αψη;

- ΧΑΡΚΟΥΤΣ. Η ψυχῆμας·
αφτη γελάει κι ανασκουμπόνεται και φτιάνει
ξανα τον κόσμον απαρχής, της αρεσκιιάςτης.
- Κ)ΤΙΝΟΣ Χαρά μεγάλη με ψυχες σαν τις δικέςσας,
και να νικας στη γης αφτη και να νικιέσαι.
Φραντζη, ακριθέμου φίλε, μυστικό 'χω λόγο
στον καπεταν Χαρκούτση εδω να πω' για κάμεμου
τη χάρη μια στιγμή, Καλε, ν' αγαμερίσεις.
- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Στους ορισμούςσου, αφέντημου, έχε γεια!
- Κ)ΤΙΝΟΣ Μακριάμου
μην πας' την ώρα αφτη, Φραντζη, μη χωριστούμε.
(Φέβγει ο Φραντζης)
- Κ)ΤΙΝΟΣ Αί, Καπεταν Χαρκούτση Κρητικε, μολόγαμου·
ελπίδα η Πόλη να σωθει καμια δεν έχεις;
- ΧΑΡΚΟΥΤΣ. Καμια.
- Κ)ΤΙΝΟΣ Μα τότε;
- ΧΑΡΚΟΥΤΣ. Μα γι' αφτο με βιάση κ' ήρθα·
κι άλοι σαράντα τέτιοι Κρητικοι μαζίμου.
- (Σιγη. Ο Κωνσταντίνος κοιτάζει αμίλητος τον Χαρκούτση, άξαφνα πέφτει στην αγκαλιάτου).
- ΧΑΡΚΟΥΤΣ. Γιατί τα μάτιασου βουρκόσαν, βασιλιάμου;
- Κ)ΤΙΝΟΣ Απο χαρά' απροσκύνητη ψυχη, αδερφέμου,
το φοβερο λοιπον το μυστικο το ξέρεις;
- ΧΑΡΚΟΥΤΣ. Ποιό μυστικό;
- Κ)ΤΙΝΟΣ Να πολεμας χωρις ελπίδα·
και να νογας βαθια ν' αφξάινει η δύναμήσου
στην άκρα απελπισια.
- ΧΑΡΚΟΥΤΣ. Συμπάθα, βασιλιάμου,
δεν είναι ετούτο μυστικο' το ξέρουν όλοι
μεσ' στο καράδι οι Κρητικοίμου, κ' οι σαράντα.
- Κ)ΤΙΝΟΣ Αθάνατη είναι η Πόλη, τι ψυχες αθάνατες
στο θάνατο αποπάνω την κρατουν' για τρέχα
να φέρεις τους σαράντα ακρίτεςσου, στην άκρα
του γκρεμου εδω να πολεμήσουμε, αδερφέμου,
τη Μοίρα την ανίκητη!
- (Ο Χαρκούτσης φέβγει· ο Κωνσταντίνος υόνος, κάμπωση ώρα σιπαίνει).
- Κ)ΤΙΝΟΣ Θεριό 'ναι, Θεέμου, αμέροτο η ψυχη του ανθρώπου!
'Αλο ποιο πλάσμα απα στη γης μπορει του Χάρου
γαλήνια τα φριχτα σκουλήκια ν' αντικρύσει;
Και ποιο, την ώρα που σκοτόνεται και πέφτει
στον άπατο γκρεμο, γελάει κατακυλώντας
και τραγουδάει πως είναι αθάνατο και τάχα
στα ουράνια ανηφοράει με ανίκητες φρερούγες;
Μόνο η ψυχη, θαρω, του αντρειομένου ανθρώπου.
- (Η λιτανεία ζυγόνει· ψέλνει ο λαος : «αναγράφω σοι ἡ Πόλις σου Θεοτόκε». Καταφτάνει
ὁ Φραντζης τρομαγμένος).
- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Βασιλιάμου, έρχονται!
χοιμάει μπροστα αγριεμένος, αφρίζοντας και καταχτυπάει

- την πατερίτσατου και σε ζητάει,
ο φοβερος Ηγούμενος!
- Κ)ΤΙΝΟΣ Καλως να ορίσει' στον πύργο ετούτον η Παναγια θα σταθει και θα διαλέξει.
ΦΡΑΝΤΖΗΣ Έμαθε πως ήρθες και στάθηκες εδω στην Πύλη του Ρωμανου,
για να προλάβεις,
να πάρεις εσυ απο το χέρι της Παναγιας τη ρομφαία
και φρένιασε, παράτησε πίσωτου τη λιτανεία κ' έρχεται
να σε διώξει!
- Κ)ΤΙΝΟΣ Καλως να ορίσει' πιο ταπεινος εγω απο αφτον, γιαι
πιο πολυ πονω'
εμένα η χάρητης θα διαλέξει.

(Ζυγόνει η λιτανεία: «ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον...»)

- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Νάτος! σηκόνει την πατερίτσατου, τα φρόδιατου πετουν σπίθες!
ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Σταθείτε!

(Η λιτανεία σταματάει, βουβαίνεται).

Αί, Πυροβάτη, κράτα δυνατα την Παναγια μη σου φύγει!
Αρχόντοι, αραδιαστείτε εδω δεξάμου

(Αραδιάζονται οι Α Β Γ)

και συ, λαε!

(Αραδιάζονται ζερβάτου οι α β γ)

- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Πού είναι; δεν τον βλέπω!
Αποδασίλεψαν τα μάτιατου, δε βλέπει τίποτα' οι μεγάλες
αστραπες της μάνητας
τον τύφλωσαν.
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ (ψάχνει με την πατερίτσατου προχωρώντας σαν τυφλος)
Πού είναι, πού; δεν τον βλέπω! Τούτος;
- Α' Είναι ο πύργος, γέροντάμου,
ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Τούτος;
- Α' Είναι ο φίλοςτου ο Φραντζης.
Κ)ΤΙΝΟΣ (προχωρώντας ένα βήμα) Νάμε!
ΦΡΑΝΤΖΗΣ Οι δυο αφηλες κορφες του Γένους εξώστηκαν
τις αστραπες και τώρα θα πιαστουν... Αχ, βόηθα,
Χριστέμου, οι πιο τρανες μη χάνονται στον κόσμο
φυχες, απ' την πολα περίσιαν αρετήτους.
- Κ)ΤΙΝΟΣ Ηγούμενε της Παναγιαζμας της Πολίτισας,
θεοδάδιση αφηλη κορφη που κουδεντιάζεις,
στη νυχτερνη σιγη, με το θεο, μεγάλη
τούτη η στιγμη, η φυχη του κόσμου ομπρόςμας τρέμει
κι απο το λόγο που θα πεις κρεμιέται η μοίρα.
Παρακαλώσε, γέροντα ασκητη, χαλίνοσε
τα πάθη τα φριχτα, τα χείλιασου ας γλυκάνουν
το μέγα λόγο του Χριστου να πουν: Αγάπη!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ποιός μου μιλάει; ποιό φάντασμα άσαρκο διανέδει,
τη μάδρη ετούτη χαραδγη, στις πολεμίστρες;
- Κ)ΤΙΝΟΣ Ο βασιλιας.
ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ποιός βασιλιας; δροσούλα ανάλαφρη
απο σκοτάδι και νερο, φυσω να σδύσεις!
- Β' Απ' την περίσια λάμψη του Θεου ευφλόθη!

- Γ' Ψάχνει ως τυφλός, με το ραβδί να τον αγγίζει!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ποιός βασιλιάς; ρωτώσε, φάντασμα, αποκρίσου!
- ΚΥΤΙΝΟΣ Ο βασιλιάς της Πόλης Κωνσταντίνος, γέροντα!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ (σαρκαστικά).
Αλήθεια, μια φορά κ' έναν καιρό, θυμούμαι
μεσ' σε παλιές το ανάγνωσα γραφές, εξούσε
χλομός κι απελπισμένος βασιλιάς της Πόλης...
- ΚΥΤΙΝΟΣ Άκομα ζω, Ασκητή, δεν είμουν, είμαι ακόμα!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Είσουν και κράταγες στο χέρι σου ως τριαντάφυλο
και σεργιανούσες πα στο Βόσπορο την Πόλη
κ' ένα κακο πρωινό μαγιάτικο...
- ΚΥΤΙΝΟΣ — Καλόγερε,
το λόγο μέτρατον καλά, ο λαός ακούει!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ... φύσηξε αγέρι ανατολίτικο κ' η Πόλη
μάδησε απάνω στα βαθιά νερά κ' εχάθη.
- (στενάζοντας)
- Είταν μια Πόλη, μια φορά, με βασιλιάδες,
είταν μουράγια, μια φορά, πυργοδεμένα,
είταν γυναίκες κι άντρες κ' εκκλησίες, χτισμένες
με σύνεφα, λιθάνια και φωνές...
- ΚΥΤΙΝΟΣ Καλόγερε,
αν καταδέχτηκε ο Θεός μας να σου ανοίξει
του ανέσπλαχνου μελούμενου τις πόρτες, μόνο
σ' εμε, το βασιλιά, πρεπο να φανερόσεις
τα σα άγρια μυστικά τα μάτιασου αγναντέψαν'
και μην κιοτέδεις το λάδμου!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ (γελώντας σαρκαστικά) Το λάδμου;!
- ΚΥΤΙΝΟΣ Γέρο, σε βασιλιά μιλάς και θέλω σέβας!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ω κοκορόμιαλο πουλι, το αγέρι εγώ 'μαι
του Θεου, φισω, μαδω το παρδαλο φτερόσου,
την κορόνα' μαδω τα κόκκινα σαντάλια σου,
μαδω τη σάρκα σου και την ψυχη και βρίσκω
να σούρνεται στο χώμα ένα σκουλήκι.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Γέροντα,
και το σκουλήκι ετούτο εγω μαδω και βρίσκω
μια φλόγα.
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ποιά;
- ΚΥΤΙΝΟΣ Μη χαχαρίζεις την Ελλάδα!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Σε τύφλωσε ο Θεός, και στ' άγιο τ' ονομάτης
το κρίμα το φριχτο ξετέλεψες, που τόρα
στον πάτο του γκρεμου ξαναβουλιάει το Γένος.
- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ω βασιλιά, μην τον ακους' απ' την απάνθρωπη
παραπερίσια αγάπη στο Θεο, φαρμάκι
στάζουν τα χείλιατου πικρο για τους ανθρώπους.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Ποιό κρίμα;
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ποιό; Στο μάδρο Σατανα τον Πάπα
την εκκλησιάμας την ορθόδοξη να ρήξεις.
- ΚΥΤΙΝΟΣ Γέρο, να σώσω την πατρίδαμου μοχτούσα.
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Όχι το χώμα, την ψυχήσου, αφτη να σώσεις!
- ΚΥΤΙΝΟΣ Τότε μονάχα εγω θα σώσω την ψυχήμου,

- αν σώσω την πατρίδα· αφτή 'ναι εμένα η στρατά.
ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Αί βασιλεια, αναμέρισε· ο Θεος απόψε
στο χώμα σε πετάει κι ἄλη ψυχη διαλέει!
Γυρνω το πρόσωπόμου απάνωσας, παιδιάμου·
αφουκραστείτε της Κυρας το θάμα· απόψε
που ανέλπιδα καταχτυπιόμουν στο κελίμου,
θρηνώντας το κορμι και την ψυχη της Πόλης,
την Παναγια θωρω να μπαίνει και κρατούσε
βαρεια βασιλικια κορόνα αιματομένη.
«Σήκω, Ασκητη, μου φώναξε, μην κλαις· στην Πύλη
του Ρωμανου τη χαραβγη θα σε προσμένω,
του αρχάγγελούμου να σου δόσω τη ρομφαία·
σε σένα πια μπιστέθουμαι, Ασκητη, το Γένος.»
Ζύγωσε αργα, χλομη πολυ, και την κορόνα
μου κάρφωσε βαθια στ' ασκητικα μαλιάμου·
απο τη νύχτα ετούτη, μάθε, ω Κωσταντίνε,
εγω μαι ο βασιλιας του Γένους των Ρωμαίων!
—'Αξιος! 'Αξιος! 'Αξιος!
Α' Β' Γ' 'Αγιε Ηγούμενε!
ΦΩΝΗ ΠΥ- το κόνισμα της Παναγιας κλωτσάει να φύγει·
ΡΟΒΑΤΗ άντρες εφτα την αγκαλιάζουμε με τρόμο,
μα αφτη χοιμάει να πάει μπροστα και θα μας ρίξει!
ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Φέβγα, πριν καταφτάσει η Παναγια και σκύψε
να πάρω απ' τα μαλιάσου την κορόνα!
ΚΥΤΙΝΟΣ Πάρτη·
πάρε και το κεφάλιμου μαζί· Χριστέμου,
πολες χαρες μας δίνει η γης· η πιο μεγάλη
να σκοτοθεις κι ακέριο ένα λαο να σώσεις.
Πάρτη!
(Του δίνει την κορόνα· την καρφώνει στα μαλιάτου ο Ηγούμενος)
α' β' γ' —'Αξιος! 'Αξιος! 'Αξιος!
ΚΥΤΙΝΟΣ Ο Θεος, αλήθια, αν σουδειξε τη λυτρωση,
σκύδω το ρημαγμένο ετούτομου κεφάλι,
που θα χαθει τα ξημερόματα· κι ας δόσει
της Παναγιας η χάρη ό,τι είδες ν' αληθέψει
κ' η Πόλη ετούτη να σωθει με το σπαθίσου!
ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Αί, Πυροβάτη!
στο άγιο το θέλημάτης πια μην αντιστέκεστε·
σηκόστετη κ' ελάτε!
ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Ερχόμαστε! μας άρπαξε
απ' τα μαλια και μας σηκόνει στον αγέρα!
('Ερχεται ο Πυροβάτης με όλη τη λιτανεία κουβαλώντας το κόνισμα)
ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Αί, γέροντα, πιοέρα δεν μπορω να πάω!
ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Μήτε και θέλει η Παναγια· σταθείτε αλάργα
και κάντε γύρα τόπο ν' απλοθει το θάμα·
φτερα πολα γρικω, ξεκίνησε ουρανόθε
και κατεδαίνει!
ΛΑΟΣ Κύριε, ελέησον! Κύριε, ελέησον!

(Κάνουν το σταβρότους· πολλοὶ γονατίζουν και κοιτάζουν, λαχταρίστα, το κόνισμα).

- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ἐδῶ, στου Ρωμανου την Πύλη, μούχεις τάξει
 ναρβεις, χαροκαμένη Μάνα της Ελλάδας·
 γλυκεια παρηγορια της γης, καλως μας ἤρθες,
 ὄχι μ' ἓνα μωρο, μον' με σπαθι στο χέρι!
 Ἐμένα διάλεξες, Πολίτισα, και νιόθω
 φωτια αναμένη στα μαλιάμου την κορόνα·
 εμένα διάλεξες, Κυρα, να σώσω το ἅγιο
 σαρανταπληγιασμένο γένος των Ελλήνων,
 που απα στη γης, χιλιάδες χρόνια πολεμώντας,
 πεθαίνοντας, το Γίόσου δόξασε, το Λόγο!
- ΛΑΟΣ Κύριε, ἐλέησον! Κύριε, ἐλέησον!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ἴηθε η στιγμή, τα γόνατάμου τρέμουν· Θεέμου,
 και δόσμου δύναμη το θάμα να βσταῶξω·
 κ ὄλα νογω πηδάει στη φούχταμου η ρομφαία!
- ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Ἄγιε Ηγούμενε, ἅγιε Ηγούμενε, του κάκου την παρακαλας,
 μήτε στρέφεται να σε δει·
 θέλει να φύγει, κοιτάζει κάτω, πέρα,
 τους Τούρκους!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ω Στρατηλάτισα τοῦ Γένους των Ελλήνων,
 ἀνοῖξε ο πόλεμος, ἀνάφαν οι μεγάλες
 φωτιες, τα φλάμπουρα στον ὄλεθρο ανεμίζουν·
 δικιάσου η Πύλη η Κιντυνέδουσα, ξεκόρμισε
 απ' το θαματοουργόσου κόνισμα και δόσμου
 το φοβερο σπαθι που μούταξες, Κυράμου.
- ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Ἄγιε Ηγούμενε, ἅγιε Ηγούμενε, μην την τυρανας· δε θέλει.
 Α' Τρέχει ο ιδριότας απο το μέτωπο του Ασκητη, τα μάτια του αγρίεψαν·
 τινάζεται ἀπάνω ὄρθιος!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ἴηθα, δε με θωρας; δε με γρικας; Ἐγω ἴμαι,
 κοίταμε, ο μάδρος ἀντρας κουρελης και στέκουμαι
 στις χάρησσου τον εγκρεμο μ' εμπιστοσύνη.
 Το λόγοςσου, Κυρα, μην τον πατας· ετούτος
 που σπαρταράει μπροστάσου και βογγάει, ο λαόςσου!
 Τον Παντοδύναμο δεν ἔχεις γυιο; ποτέτου,
 Μάνα, χατήρι δε σου χάλασε και τόρα
 μπορείς, Κυρα, μπορείς αν θέλεις, να μας σώσεις!
- ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Σώπα, Ασκητη, και μην την τυρανας· κοίτα, τα μάτιατης
 βούρκοσαν· θέλει, θέλει, θέλει,
 μα δεν μπορεί!
- Α' Μάνα, δεν ακους; φωνάζει η γης, λυπήσουτη· καβάλα την αστραπη,
 κατέδα!

(Αστροβολίδα ξεσπάει, γεμίζει κίτρινη λάμψη το λαο' σταβροκοπιούνται ὄλοι).

- ΛΑΟΣ Η Παναγια!
 Β' Μας εἶδε, μας ἀκουσε, ἐρχεται!
 α' Την ἔφερε η φωνήσου, γέροντάμου!
- ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Συντρίβεις τις πόρτες τ' ουρανου, καρδια του ανθρωπου!
 ('Ολοι, εξιατικοι, με αγωνία, κοιτουν, πότε τον ουρανο, πότε το κόνισμα· τρέμοντας
 προσδοκουν το θάμα).

Γ' Γρικω περπάτημα στις πέτρες· έρχεται! Έρχεται!
(Σιγή· όλοι αφουκράζονται συνεπαρμένοι· ο Ηγούμενος σέφνει σπαραχτικά φωνή).

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Έδω 'μαι, Παναγιάμου, δε με ακους; φωνάζω!

(Σιγή· όλοι κρατουν την ανάσα· ο Πυροβάτης, πεσμένος πίστομα, σπαράζει· ο Ηγούμενος, όρθιος κοιτάζει το κόνισμα και τρέμει· σιγα, σιγα, η ελπίδα γίνεται αγωνία κ' η αγωνία, θυμος. 'Αξάφνα ξεκαρφώνει απο τα μαλιάτου την κορόνα, την πετάει μανιασμένος στο χώμα, σταβρόνει τα χέρια).

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ (ήσυχος, απελπισμένος). Τετέλεστα.

(ο λαος ξεσπάει σε θρήνο).

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Πάρτετη· στριμοχτείτε στην Αγια Σοφια· (δείχνει τον Κωσταντίνο) Αφή-
στεμας μόνους!

α' Γέροντα, πού μας αφήνεis; έλα μαζίμας!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Φεβγάτε· έρχουμαι!

(πέφτει στην αγκαλια του Κωσταντίνου).

Χλομε αδερφε, συχώρεσέμε, γελαστήκαμε!

ΚΥΤΙΝΟΣ Σώπα· βαρι το μυστικο, ο λαος ακούει!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ (στο λαο). Φεβγάτε!

(Φέβγει ο λαος, με το κόνισμα, ψέλνοντας θρηνητικά: «'Εκ παντοίων με κινδύνων
έλευθέρωσον...»

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Μας πρόδωκε ο Θεος!

ΚΥΤΙΝΟΣ Εμεις δεν τον προδίνουμε·
στα χείλια του γκρεμου θα πολεμούμε, ως νάταν
Θεος, αρχάγγελοι κι αγγέλοι, όλοι μαζίμας·
η αληθινη αντριγια ποτέτης δεν ελπίζει.
'Ελα το Χάρο αδερφικα να μοιραστούμε·
εγω στα τείχη θα σταθω να πολεμήσω,
ανέλπιδα, χωρις λιποψυχια, τη Μοίρα·
και συ, Ασκητη, τα γυναικόπαιδα διαφέντεφε,
που στριμογμένα στην Αγια Σοφια θρηγούνε
να σκοτοθω πρεπό 'ναι εγω, και συ να ζήσεις.

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Στον ουρανο καλην αντάμοση, παιδί μου·
τις υστερνες πικρες στιγμες του ανθρώπου, μόνη
παρηγορια απ' τη γης τον ουρανο να βλέπεις.

(Αγκαλιάζονται πολην ώρα· ο Ηγούμενος ξεσπάει στα κλαματα).

ΚΥΤΙΝΟΣ Κύρη, μην κλαις· το φως, το φως κρατας ρομφαία·
η Μάνα του Θεου σου τάδωκε· την είδα
στη φούχα τη δεξάσου να σφηνόνει, δικοπο
μακρι σπαθι, το φως.

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Το φως; Ποιό φως;

ΚΥΤΙΝΟΣ Το πνέμα.

Σπαθι κι αφο μαθες εληγικό 'ναι ατσάλι.

Καλην αντάμοση, γέροντα!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Καλην αντάμοση, παιδίμου
μεσ' στις βαθειες αγκάλες του Θεου!

11β

(*Αγία Σοφία*: χτυπούν οι καμπάνες λυπητερα. Η εκκλησία γεμάτη λαοὶ φωνές, θρήνοι, σιγαλινές ψαλμωδίες. Στην αρχή λίγα κερια αναμένα στα μανουάλια· καντηλιανάφτες ανάβουν αργά τα πολυκάντηλα· φωτίζονται τα ψηφιδωτά, οι κολόνες, τα γυναικόπαιδα. Ξεχωρίζει, φωτισμένο, μέγα ψηφιδωτό του αρχάγγελου Μιχαήλ: μάβρες φτέρουγες με χρυσές ούγιες, κόκκινα καμπάγια, τρικυμισμένη ρομφαία, σα φλόγα. Στο δεξιο χορό φωνη μονότονη σιγοπέλνει: «Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου...» Φωνές απηλογοῦνται:

—Κύριε, ἐλέησον! Κύριε, ἐλέησον!

(Ἐξαφνα δυνατές κανονίες, σέρνει φωνη ὁ λαός, ἡ εκκλησία τρανιάζει).

ΛΑΟΣ Ἐὔπνησε ὁ Τούρκος· ἔὔπνησε κι ὁ χάρος μαζίτου!

—Ὁσπότε, Κύριε, θα παιδέδεις τὸ λαόσου; Ἐλεος!

ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ Κουράγιο, χριστιανοί, ξημερόνει· ἄς μπούμε στὸν ὄρθρο νὰ δοξάσουμε τὸ Θεο, πὺ σκόρπισε τῆς νύχτας τὸ σκοτάδι· ὅμοια θα σκόρπισει καὶ τὸν Τούρκο!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Μὰς πρόδοκε ὁ Θεός!

ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ (*προχωρώντας πρὸς τὸ τέμπλο ψέλνει τὸν ὄρθρο*)
«Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμα ἡμῶν πρὸς σὲ ὁ Θεός,
διότι φῶς τὰ προστάγματά σου, Κύριε...»

(*Ακούγεται βουή λαοῦ πὺ ζυγώνει ψέλνοντας: «Ἰνα κράζω σοι...»*)

ΛΑΟΣ Ζυγώνει ἡ λιτανεία!

ΦΩΝΕΣ ΑΠΕΞΩ Ἀνοίχτε τὶς πόρτες! Ἀνοίχτε νὰ μπει ἡ Παναγία στὸ σπῖτι τῆς!

(*Ἀνοίγουν οἱ πόρτες, μπαίνει μὲ τὸ κόνισμα ἡ λιτανεία ψέλνοντας*
«Χαῖρε, νύμφη, ἀνύμφευτε!»)

α' (σέρνει φωνη) Χαθήκαμε! Τὶς μάβρες νεκρικές ἀνάψετε λαμπάδες!

β' Πάτησε ἡ Παναγία τὸ λόγότης!

γ' Εἴταν, δὲν εἴταν μὴ ἑπορὰ ἡ Πόλη τοῦ Κωνσταντῖνου!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Μὰς πρόδοκε ὁ Θεός!

(*Οἱ α' β' καὶ γ' ξεκαρφώνουν ἀπο τὰ μανουάλια τὶς λαμπάδες, ἀνοίγουν γύρατους τόπο, ἔαπλόνουν ἀπάνω στὶς πλάκες τὸ κόνισμα*).

α' Ὅλοι μαζί, γυναῖκες κι ἄντρες, τῶν πεθαμένων τῆ μεγάλης ἀκολουθία!

β' Ὁμπρὸςμας κότεται ἡ Πόλη πεθαμένη!

γ' Στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅλοι μαζί! (ψέλνει) «Μετὰ πνευμάτων δικαίων καὶ τετελειωμένων τῆν δούλην σου...»

ΛΑΟΣ (*ἔσπώντας σε θρήνο*) «Ἐὔτερ, ἀνάπαυσον!»

(*Ακούγονται ἀπόξω φωνές καὶ χλαλοή μεγάλη· μακριὰ βαρείες κανονίες· βρονταί ἡ πόρτα· φωνές:*)

Ἀνοίχτε, ὁ Ἡγούμενος!

(*Ἀνοίγει ἡ μεγάλη πόρτα· μπαίνει ὁ Ἡγούμενος, χοιμάει καὶ σμαριάζει γύρα τοῦ ὁ λαός· ὁ Ἡγούμενος ἀμῖλητος τοὺς βλογαί*).

ΛΑΟΣ Πατέρα! Πατέρα!

Λυπήσου μὰς! Σήκωσε τὰ χέρια, φώναξε τὸ Θεο νὰ κατεβεί!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Σωπάστε· προχωράει πρὸς τὸ τέμπλο, σηκώνει τὰ χέρια, προσέφχεται!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Προστάτεψε, Χριστε, το Γένος των Ελλήνων!
 Το ματομένο δρόμοσου ακλουθάει, σηκώνει
 το φως κι αφτο στον ώμο, σα σταβρο και πάει
 στη γης απάνω και σταβρόνεται· και τόρα
 θα κατεβει κι αφτο στον Άδη, σαν και Σένα!
 Χριστε, θυμήσου την Ανάσταση, θυμήσου
 πως Έληνας λογιέσαι, Αργέληνας, δικόςμας!
 ΛΑΟΣ Κύριε, έλέησον! Κύριε, έλέησον!
 Σώσον, Κύριε, τόν λαόν σου!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Δεν είμαι εγω, Χριστε, που σε παρακαλιέμαι·
 μα όλο το γένος των Ελλήνων, το τρισέβγενο,
 όλοι οι παλιοι τρισέβαστοι Έληνες πατέρες,
 που τις μεγάλες αρετες, τις δυο αδερφάδες,
 την Ομορφια και Λεφτερια στον κόσμο γέννησαν.
 Ο σπόρος του σταριου στο χώμα κι αν χωθεί,
 την άνοιξη πηδάει κι ανηφορίζει αστάχι·
 όμοια στη γης, Χριστε, κ' η Ρωμισούνη ας πέσει!

(Ο Πυροβάτης σέρνει φωνη, ο λαος τον κυκλώνει με αγωνία).

Α' Πάλι τον άρπαξε ο Θεος απο το σδέρκο
 και τον κλωθογυρνάει!
 Β' Τα πόδιατου μεγάλες
 πάλι φωτιες πατουν και σα σκορπιος χορέβει.
 Γ' Στα μάτιατου τους τρεις αρχάγγελους ξεκρίνω
 της Κόλασης!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Κ' εγω τη φλόγα του Κυρίου!
 Τα μέσα μάτια της ψυχήςτου ανοίξαν· σπίτια
 και στράτες διαπερνάει και βλέπει· ο νούστου απάνω
 στα τείχη ορθος, χτυπάει τον Τούρκο και χτυπιέται·
 τί βλέπεις, Πυροβάτη, στον αγέρα; λάμπει
 το πρόσωπόσου!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Μάθρα κύματα δαιμόνους
 κι ο Μουχαμέτης πάει μπροστα κι απαρτους πύργους
 χτυπάει κι αντιχτυπάει και σπάει τα κέρατάτου!

ΛΑΟΣ Ο Ιησους Χριστος νικάει!
 ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ (απλώνει εξτατικος τα χέρια).
 Η Παναγια!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Μην τρέμεις, Πυροβάτη· Θεέμου
 και βόηθατον στους λογισμους να βάλει τάξη!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Η Παναγια με το σπαθι περνάει, ανεμίζουν
 σα φλάμπουρο στο φως τα ολόψχρα μαλιατής·
 και μιαν πληγη βαθεια θωρω στο μάγουλότης,
 σα μισοφέγγαρο!

ΛΑΟΣ Ωχ, λαδόθηκε η Κυράμας!
 ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Και δίπλατης ο βασιλιας χοιμάει καθάλα·
 γυρνάει και την κοιτάει, χαμογελάει: «Παρθέναμου,
 γρικω και της μιλάει, Οδηγήτρα της Ελλάδας,
 Έληνες είμαστε, σ' εμας μπιστέφτη ο γιόςσου,
 στη γης αφτη, το φως και την τιμη του ανθρώπου·
 τράβα μπροστα, Κυρα, κι όπου μας πας θα πάμε!»
 Μα ως άνοιγε η Κυρα το πικραμένο στόμα,

ξέσπασε ολούθε μούγκρος φοβερο κ' εχάθη,
 μεσ' στης Τουρκίας την άγρια χλαλοη, η λαλιάτης...

(Στο βάθος της εκλησιας η λειτουργια εξακολουθει' ομπρος απο την
 Ωραία Πύλη ο διάκος δέεται :)

«Υπέρ ειρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, ὑπέρ πλεόντων, ὀδοι-
 πορούντων, νοσοῦντων, καμνόντων, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν! »

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Ωχ!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Τί φριχτό; Τί βλέπεις, Πυροβάτη;

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Αχ, άπλοσε

το χέρι, Θεέμου, σπλαχνικα και τύφλοσέμε!

Ψηλα στους πύργους...

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Τί θωρας;

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Το μισοφέγγαρο!

ΛΑΟΣ Τούρκεφε ο Θεος!

(Μπαίνει μέσα στην εκλησια, τρεκλίζοντας, πληγωμένος, ο Φραντζης)

Α' Ο μέγας άρχοντας Φραντζης!

Β' Σα μεθυσμένος!

οῦμε, παραπατάει και σκουντουφλάει και κλαίει!

Γ' Σκοτόθηκε; (Ο Φραντζης δεν απαντάει, οκύβει το κεφάλι)

Σκοτόθη ο βασιλιας; αχ, μίλα!

(Ο Φραντζης ξεσπάει σε λυγμους)

α' Πώς χάθηκε ο καλος αφέντηςμας;

β' Δεν ήρθαν

να τον τυλίξουν στις φτερούγεστους αγγέλοι;

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ήρθαν αγγέλοι με σαρίκια και κρατούσαν

της Κόλασης το μισοφέγγαρο σημαία.

γ' Κ' η Παναγια;

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Μη με ρωτας!

Α' Στο μέγα κίντυνο,

πού βρίσκονταν η Μάνα της Ελλάδας;

Β' Πού;

Σε όλου του κόσμου τα κονίσματα, σκυμένη,
 ανέγνια γλυκοδύζαινε το γυιότης.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ 'Ωχου,

μεγαλομάρτυράμου βασιλια, πώς χάθηκες
 κ' ένα γλυκο δεν πρόφτασες ν' ακούσεις λόγο:
 αρχόντοι και λαος σε πότισαν φαρμάκι.

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Φραντζη, μονάχα απο το θάνατο περνώντας,

αθάνατη ανασταίνεται η ψιχη η μεγάλη

κοίτα τον Κωσταγίνο πέρα απο το θάνατο

κ' η πονεμένησου καρδια θα γαληνέψει.

Τον είδες; Ποιά, Φραντζη, τα λόγια τα στερνάτου;

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ολοστερνη φορα τον είδα καθαλάρη,

στις πρώτες πρώτες λάμπες της αβγης να τρέχει

τους ξεπνεμένουςμας συντρόφους να γκαρδιώνει.

Δεξάτου ο δούκας Νοταρας, ζερβάτου ο μέγας

Καρυστινος, σα γέρο αρχάγγελος, χοιμούσε

κι ολομπροστα, με τους σαράντα Κρητικούςτου,

έσκαβε στράτα μεσ' στις σάρκες ο Χαρκούτσης.
 Έλαμπαν ὅλοι σαν αρχάγγελοι και τρέχαν
 τα γαίματα πηχτα απ' τις θεϊκες φτερούγες!
 Γυρίζει ο βασιλιας στους σύντροφους κι ακούστη,
 μεσ' στης βαρειας σφαγης το σάλαγο, η φωνήτου:
 «Ομπρος, κουράγιο, αδέρφια! μη φοβάστε! Αθάνατοι
 λογιούμαστε Έληνες, ντροπη να ντροπιαστούμε!»
 Μιλούσε κ' έκοβε με το σπαθίτου δρόμο
 μεσ' στην Τουρκια, δεξα, ζερβα και προχωρούσε...
 Μα ξάφνου θάμπωσαν τα μάτιαμου' στις πρώτες
 του γήλιου αχτίδες σαραντάπηχο είδα αράπη
 βαρη στην άγια κεφαλη μπαλτα ν' ασκόνει
 σέρνω φωνη, χοιμω να σκοτοθω μαζίτου —
 μα πέρα μ' έσπρωξαν, με πέταξαν και μόνο
 σπαραχτικια κραδγη γρικω μεσ' στην αντάρα:
 «Αχ, δεν υπάρχει χριστιανος εδω κανένας
 να πάρει το κεφάλιμου;»

(Ο λαος αναταράζεται και χτυπιέται· στο βάθος της Αγια Σοφιας ο λειτουργος σηκώνει
 το δισκοπότηρο).

ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ «Λάβετε, φάγετε· τουτο μου έστι τὸ σῶμα...»

(Ακούγονται απόξω φωνες, θρήνοι, αλόγατα που τρέχουν, νιαούλια... Η φωνη του
 λειτουργου πνίγεται μέσα στο μούγκρος· μια στιγμη, ηουχία :)

ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τουτο μου έστι τὸ αἷμα...»

(Κανονια τρομαχτικη τρανάζει την Αγια Σοφια· η φωνη του Λειτουργου απότομα
 κόβεται· ο μέσα τοίχος μπροστα απο το Λειτουργο, ραΐζει· θρήνος φοβερος ξεσπάει·
 φωνες :)

ΛΑΟΣ Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου! Ράγισε ο τοίχος της εκλησιας!
 Χαθήκαμε!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Μας πρόδοκε ο Θεος!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Σωπάτε! Άπαρτη είναι η Πόλη, άπαρτη είναι η Ελλάδα,
 έχετε εμπιστοσύνη!

Πῶς έζησε χιλιάδες χρόνια το γένος των Ελήνων;
 με θάματα!

Και τώρα πάλι, παιδιάμου, έχετε εμπιστοσύνη, το θάμα,
 το θάμα το πατροπαράδοτο, ζυγόνει.

Φτερα γρικω στον αγέρα! Σπαθι βιωρω να σπαθίζει τον αγέρα!
 ο έληνας αρχάγγελος κατεβαίνει!

Γονατίστε· ανοίχτε τα μάτια της φυχης· νάτος!

ΛΑΟΣ Πού; Ποιός;

Ο αρχάγγελος; Ποιός αρχάγγελος; Δε βλέπω!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ανοίχτε τα μάτια της φυχης, νάτος! Δεν τον βλέπετε;

Μάθρα φτερα περιπλεγμένα με χρυσάφι και στο χέριτου κρατάει το φως
 ρομφαία!

Κοιτάχτε, κοιτάχτε! Αφήστε την ψυχή σας λήφτερη να δει,
 άνοιξε ο τοίχος του ιερου, πρόβαλε ο φύλακας αρχάγγελός μας,
 λάμπει το πρόσωπότου, χαμογελάει...

(ο Ηγούμενος προχωράει εξτατικος, ανοίγει τις αγκάλες, φωνάζει :)

Αρχάγγελε του Γένους των Ελλήνων!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ (τινάζεται έξαλος, δείχνει κατά το ιερό). Νάτος!
ΛΑΟΣ (βλέπει μεμιας κι αφιος, φωνάζει). Νάτος! Νάτος!

(Βλέπουμε τον τοίχο του ιερού ν' ανοίγει και να προβαίνει ο αρχάγγελος, απαράλαχτος με το ψηφιδото : φτέρουγες με χρυσες ούγιες, κόκκινα καμπάρια, αστραφτερη ρομφαία).

ΛΑΟΣ Κύριε, ἐλέησον! Κύριε, ἐλέησον!
Α' Θάμα Θεου! Ο Έλληνας αρχάγγελος με ορθάνοιχτες φτερούγες!
Β' Στράφηκε, κοίταξε το γέρο λειτουργο, βάζει το δάχτυλο στο στόμα, σα να του λέει: Σώπα!
Γ' Τώρα τον παίρνει απο το χέρι κι αγάλια αγάλια γλυστρουν κ' οι δυο μέσα απο τον ανοιγμένο τοίχο...
πού πάνε; πού πάνε;
Έκλεισε ο τοίχος, δεν μπορω να δω!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ (προχωράει ένα βήμα, σέρνει φωνη)
Αρχάγγελε του γένους των Ελλήνων!
α' Τι τον φωνάζεις; Πήρε τη λειτουργια και χάθηκε!
β' Πήρε το σώμα κ' αίμα του Χριστου και χάθηκε!
γ' Πήρε τη στερνην ελπίδα μας και χάθηκε!

(Ο Πυροβάτης σέρνει φωνη, γουρλώνει τα μάτια, κοιτάζει κατά τον τοίχο που έκλεισε).

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Τι βλέπεις, Πυροδάτη; λάμπει το πρόσωπόσου χαρούμενο!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Μη με κρατάτε, αφήστεμε' σπηλια μεγάλη, σαν την Αγια Σοφια, θωρω ν' ανοίγει κάτω βαθια στης άγιας εκκλησιάσματος τα θεμέλια.
Κι αθάνατο νανουρητο γρικω, χιλιάδες μανάδες λες στα μάβρα σωθικα της γης κουνουν αργα και νανουρίζουν τα μωράτους.

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Μέγας είσαι, Κύριε! θάναι η Μήτρα της Γης· θάναι οι αθάνατες Μανάδες της Ελλάδας, που νανουρίζουν τ' αγένητα!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Χαρα! Χαρα! Μέσα στη μέση της τρισάγιας σπηλιας δροσάτη ανάδρα ακράτητη πηδάει το αθάνατο νερο!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Θάναι η καρδια της Ελλάδας!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Ω, τον αρχάγγελο θωρω στην καταπράσινη σπηλια να προχωράει σιγα, χαμογελώντας· και πίσω ο γέροντας με το άγιο δισκοπότηρο, μεσ' στο χαμόγελο του αγγέλου τυλιμένος.

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Ψάχνουν, θωρω, με βιας πολη στη γης, τί κάνουν; Αχ, βήθηα τό τυφλο μιαλόμας, Πυροδάτη!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Σκύδουν κ' οι δυο, σγουρα μαζόνουν πολυτρίχια, στρώνουν παχι κλινάρι δροσερο, στο ανάδρουσμα του αθάνατου νερου κι ο αρχάγγελος ξεζώνεται το μέγα αστραφτερο σπαθι και το απηθόνει μ' έγνια πολη στο σμαραγδένιο πλάι κλινάρι.

Α' Τώρα το χέρι βάζουν αντήλιο κι αγναντέβουν!

α' Κάποιοι τρανον περιμένουν... Ποιόν;

Α' Θωρω το γέροντα ν' ανοίγει τις αγκάλες!

Β' (Κοιτάζει κατά την ξάπορτα, σέρνει φωνη:) Ο Κωσταντίνος!

Γ' Ο Κωσταντίνος;! Δεν τον βλέπω!

Β' Μήτε κ' εγω, μήτε κ' εγω· μέσα στο νούμου πετάχτηκε, τόρα
θα φανει και στο φως.

γ' Βαθεια πολυ, γλυκεια πολυ γρικω φαλωμωδία στον αγέρα!

(Ακούγεται σιγανη, γλυκεια πολυ, η μελωδία του Επιτάφιου θρήνου: «Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ...» χωρις λόγια. Σιγα σιγα, παίρνει ο λαος το σκοπο κι αρχίζουν ὄλοι μαζί, συνεπαρμένοι, να σιγοψέλνουν:

«Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ κατετέθης, Χριστέ, καὶ ἀγγέλων στρατιαὶ ἐξεπλήσοντο...»

(Ἄξαφνα σταματοῦν, κατατρομαγμένοι ὁ Ηγούμενος σέβνει φωνη:)

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Η Παναγια η Μεγαλόχαρη, η Πολίτισα!

α' Ωχού, με μια σπαθια, σα μισοφέγγαρο, στο μάγουλότης!

β' Απλοτα τα μπράτσατης και σηκόνει τον Κωσταντίνο!

γ' Ὅμοια σήκωνε και το Γυιότης, στην Αποκαθήλωση!

δ' Κάντε το σταβρόσας, ανοίχτε, αναμερίστε, να περάσουν!

(Βλέπουμε την Παναγια να σηκόνει σι' απλομένα μπράτσατης τον Κωσταντίνο προχωράει σιγα κατα το Ιερό· ο λαος αναμερίζει τρέμοντας).

ΛΑΟΣ Κύριε, ἐλέησον! Κύριε, ἐλέησον!

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Ω βασιλιάμου αγαπημένε!

α' Μαρμάρωσε ο βασιλιας Κωσταντίνος!

β' Μαρμάρωσε και σφίγγει στη φούχτα ακόμα το σπαθίτου, συντριμένο!

γ' Πού πας; πού πας; μη μας αφήνεις ορφανους, πατέρα!

δ' Τί του φωνάζεις, δεν ακούει· τόρα πια στον ἄλον ὄχτο περπατάει, στον ἄλον κόσμο!

ε' Τρέχει μονάχα ακόμα, ζωντανη πηγη, η καρδιάτου.

στ' Ἐσκυψε και τον κοίταξε η Παναγια και του χαμογέλασε!

ζ' Ω βασιλιάμου αγαπημένε!

ΠΥΡΟΒΑΤΗΣ Ἀνοιξε πάλι ο τοίχος του ιερου, τους πήρε κ' ἐκλεισε.

Χάθηκαν!

ΛΑΟΣ (θρηνώντας) Κωσταντίνε!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Μην κλαίτε· πάει βαθια στη γης η Παναγιαμάς
να τον ξαπλώσει, ως σπόρο· ετούτο εδω μπροστάμας
το πιο μεγάλο μυστικό 'ναι της Ελλάδας·
χιλίες 'ρορες αφτη κατέθηκε στον Ἄδη
και πάλι χιλίες αναστήθηκε· ο Θεος
βαθια να σε σκεπάσει, γιέμου, σαν το σπόρο
κι αθάνατο κρυφα μεσ' σι' ἅγια χώματάμας
και δροσερο να σε κρατάει μεσ' στους αιώνες!

ΦΡΑΝΤΖΗΣ Μαρμάρωσε ο βασιλιάμας, η καρδιάμου σκίζεται!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Αναγαλιάζει εμένα· ανάσταση μυρίζει
παντοτινα το χώμα της Ελλάδας· θάρθει
καιρος, γυρίζει η ρόδα του Θεου, στον ἥλιο μας
ο λειτουργος να ξαναβγει, να ξετελέψει
στη λυτρομένη Αγια Σοφια, τη λειτουργία·
κι απο τις ἅγιες ρίζες των δεντρων μιαν ἀνοιξη,
με το σπαθι του αρχάγγελου στο χέρι, ο μέγας
μαρμαρομένος βασιλιας θ' ανηφορίσει,
μυρίζοντας θυμάρι!

ΛΑΟΣ Ο Θεος να δώσει!

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ Πέφτουμε πίστομα χάμω· αιώνες, ακατάλυτα, θα χτυπούμε
το χώμα ν' ανοίξει·

αιῶνες, ακατάλυτα, ἡ πνοήμας θα κατεβαίνει στα μνήματα
ὅσο να ζεσταθουν, να σηκωθουν οἱ πεθαμένοι!
Ἔχουμε εμπιστοσύνη σε Σένα, πνοη τοῦ ἀνθρώπου!
Ἔχουμε εμπιστοσύνη σε Σένα, Σταβρομένε, Αναστημένε
Ἐλῆνα Χριστέμου!

(Πέφτουν ὅλοι πίστομα χάμω, χιυπουν με τις γροθιέςτους τις πλάκες, φωνάζουν:)

ΛΑΟΣ Ἔχουμε εμπιστοσύνη! Ἔχουμε εμπιστοσύνη!
(Ακούγεται φριχτη βουη ἀπόξω ουρλιαχτά:)

«Αλαχ! Αλαχ!»

(Ποδοβολητο ἀλόγατα· φωτιες ἀντιφεγγίζουν στα τζαμοστάσια τῆς Ἁγίας Σοφίας. Πε-
τιούνται ὅλοι ἀπάνω τρομαγμένοι)

Οἱ Τούρκοι!

(Μυριοστόμη κραβγη ἀπο τους δρόμους)

—Πήραν τῆν Πόλη, πήραντῆ!

(Ακούγεται στεναγμος ἀπο το κόνισμα τῆς Παναγίας· σμαριάζουν ὅλοι γύρα τῆς).

ΛΑΟΣ Στέναξε ἡ Παναγία!
Κλαίει!
Κλαίει τῆν Πόλη που χάνεται.

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ (αοπάζει το κόνισμα τῆς Παναγίας σῆν ἀγκαλιάτου, τῆ χαδέβει,
σα νάταν ζωντανῆ:)

—Σώπασε, κυρα Δέσποινα, μῆν κλαις και μῆ δακρύζεις·
πάλη με χρόνους, με καιρους, πάλη δικιάμας θάναι!

(Συντριβονται οἱ μεγάλες πόρτες ἀπο τ' ἀνοίγματα ξεχωρίζουν φριχτες,
ὄλο αἵματα, οἱ μορφες των Τούρκων κρατουν το μαχαίρι στα δόντια.

Ἡ ἀβλαία πέφτει γρήγορα).

ΤΑ ΔΟΚΙΜΙΑ ΤΟΥ MONTAIGNE

Δοκίμια του Montaigne μεταφρασμένα στα ελληνικά δημοσιεύτηκαν, όσο ξέρω (εκτός από αυτά που εγώ μετάφρασα και δημοσίεψα) δυο μονάχα: τὸ ἕνα, τὸ «Περὶ Φιλίας», στὸ περιοδικὸ «Φιλικὴ Ἑταιρία»¹, καὶ τὸ ἄλλο, τὸ «Φιλοσοφῶ θὰ περὶ μαθαίνω να πεθαίνω» στὸ περιοδικὸ «Τὰ Προπύλαια» («Ἔτος Α' ἀριθ. 5 - 7, Σεπτ. 1938»). Στὴ μετάφραση τοῦ δευτέρου, κατωμένη ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρα Νικολετοπούλου καὶ πλουτισμένη μὲ σημειώσεις της, προτάσσεται τριεπίδη εἰσαγωγή, ὅπου ἡ μεταφράστρια μιλεῖ γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Montaigne, γιὰ τὴ ζωὴ του καὶ γιὰ τὰ «Δοκίμια». Ὁ ἐλληνικὸς τίτλος τοῦ δοκιμίου εἶναι: «Ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι μελέτη θανάτου».

Τὰ δοκίμια τοῦ Montaigne πὺν μετάφρασα —προσπάθησα νὰ μεταφέρω στὰ ἑλληνικά—, δηλαδὴ τὰ: «Ἐς αἴθρον τὰ Σπουδαία!», «Συνειδήση», «Περὶ Ἐλευθεροδοξίας», τὸ «Κατὰ τῆς Ὀκνηρίας» καὶ τὸ «Δὲ γενόμεαστε τίποτε Καθαρό», ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ θυμίσω ὅτι δημοσιεύτηκαν, κατὰ τὴ σειρά πὺν τ' ἀνάφερα, τὰ τρία πρῶτα, στὸ περιοδ. «Φιλολογικὰ Χρονικὰ» (τεύχη 15]3, 1]4 καὶ 1]6 τοῦ 1944), καὶ τὰ δυὸ ἄλλα, στὴ «Νέα Ἑστία» (τεύχη 1]9 τοῦ 1944 καὶ 1]1 - 15]3 — ἕνα τεῦχος — τοῦ 1945). Ὅλες οὗτες οἱ μεταφράσεις συνοδεύονται ἀπὸ σημειώσεις, ἀλλοῦ σύντομες, ἀλλοῦ ἐκτενέστερες, καὶ στὴ μετάφραση τοῦ «Ἐς αἴθρον τὰ Σπουδαία» προτάσσω μὲ τὸν τίτλο «Πέντε Δοκίμια τοῦ Montaigne», ἕνα εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα (σελ. 98 - 102) ὅπου μιλῶ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ γιὰ τὰ προβλήματα πὺν γεννᾷ ἡ μετάφραση τοῦ Montaigne καὶ γιὰ τὸν τρόπο πὺν προσπάθησα νὰ λύσω τὰ κυριότερα στὴ μεταφραστικὴ δοκιμῆ μου. Θὰ ἤθελα ν' ἀναφέρω ἀκόμα ὅτι μὲ τὸν Montaigne ἀσχολήθηκα, ὄχι σὰ μεταφραστῆς ἢ προλογιστῆς, ἀλλὰ—ἐχοντας ὑπ' ὄψει μου ὀρισμένους πλευρῆς του—γενικότερα, στὰ «δοκίμια» μου: «Ἡ Καλλιτεχνικὴ Δημιουργία» (1944 σελ. 27 - 30) καὶ «Ἄτομο καὶ Ὁμάδα» («Νέα Ἑστία» 1946, σ. 398 - 400).

Ἡ μετάφραση τοῦ «Περὶ Φιλίας» (Α' Βιβλίον τῶν «Essais») καὶ δυὸ ἄλλων δοκιμίων

(«Οἱ τρεῖς Συναναστροφές» ἀπὸ τὸ Γ' Βιβλίον, καὶ τὸ «Περὶ Παίδων Ἀγωγῆς» ἀπὸ τὸ Α' Βιβλίον), μαζὶ μὲ τίς πέντε δημοσιευμένες καὶ μ' ἕνα ἀρκετὰ μακρὸ μελέτημά μου γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Montaigne θ' ἀποτελέσουν τὸν τόμο «Δοκίμια τοῦ Montaigne», πὺν σκοπεῖται νὰ παρουσιάσει, στὴν τόσο ἀξιόλογη σειρά τῶν ἐκδόσεών του, τὸ «Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο Ἀθηνῶν». Χρόος ἔχω λοιπὸν νὰ εὐχαριστήσω θεορμά, καὶ ἀπ' ἐδῶ, τὸ διευθυντὴ τοῦ «Γαλλικοῦ Ἰνστιτοῦτου» καὶ πολῦτιμο φίλο τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ λογοτεχνίας ἀγαπητὸ κ. Ὁκτάβιο Μερλιέ, πὺν τόσο προθύμα ἐπέτρεψε νὰ πρωτοδημοσιευτῆ ἡ μετάφρασή μου τοῦ «Περὶ Φιλίας» στὴ «Νέα Ἑστία».

* * *

Περὶ τὸ νὰ πῶ ὅτι καὶ στὸ «Περὶ Φιλίας», ὅπως καὶ στίς ἄλλες μεταφράσεις μου τοῦ Montaigne, κύριο μέλημά μου ἦταν νὰ προδώσω ὅσο γίνεται λιγότερο τὴ σύσταση καὶ τὴ φυσιογνωμία τοῦ λόγου τὸ ὕφος. Γιατὶ τὸ ὕφος εἶναι τὸ πῶ σημαντικό στὸν Montaigne. Αὐτὸς ὁ γασκὼνος γαιοκτήμονας τοῦ 16ου αἰῶνα, ὁ Ἐβραῖος ἀπὸ τὸ μέρος τῆς μητέρας του, πὺν δημιουργεῖ τὸ «δοκίμιο»—στὴ νεότερη μορφή του—ὁ καθόλου γραμματιάνθρωπος, ἢ πὺν κάνει ὅτι μπορεῖ γιὰ νὰ μὴ γίνῃ ἢ γιὰ νὰ μὴ φανεῖ γραμματιάνθρωπος, εἶναι πρῶτα ἕνας τεχνίτης τοῦ λόγου—καὶ τί τεχνίτης!—κ' ὕστερα ὄλα τ' ἄλλα, δὲ γνωρίζεται τόσο γιὰ τὰ ὅσα λέει ὅσο γιὰ τὸ πῶς θὰ τὰ πεῖ. Ἐκεῖνο πὺν ἐπιχειρεῖ νὰ πεῖ τὸ γυροῦσι πρῶτα στοὺς ἄλλους, κ' ἔπειτα ψάχνει καὶ τὸ βρῖσκει στὸν ἑαυτὸ του. Τὸ ἄτομό του, ὄχι μόνον τὸ πνευματικὸ καὶ τὸ ψυχικὸ, ἀλλὰ καὶ τὸ σωματικὸ, τὸ ἄτομό του σὲ ὄλες τίς θεωριές καὶ τίς δίπλες του, ὕλικὸ τοῦ βιβλίου του. νὰ ἡ μεγάλη του ἀνακάλυψη. Αὐτὴ δίνει τὴν ἰδιαιτέρη γέψη στὸ βιβλίον του, τὴν οὐσία του, αὐτὴ τοῦ δίνει καὶ τὴ μορφή του. Εἶναι πολὺ σπουδαῖος, ἀκόμα καὶ γιὰ ἄνθρωπο τῆς Ἀναγέννησης, ὁ λόγος τοῦ Montaigne: «Τολμᾷ ὄχι μόνον νὰ μιλῶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου, ἀλλὰ νὰ μὴ μιλῶ παρὰ μόνον γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου...» Μᾶς κάνει νὰ νιώσουμε τί θὰ γίνουν πραγματικὰ αὐτὰ τὰ «Δοκίμια» καὶ γιατί τόσο θὰ θέλξουν σύγχρονους καὶ κατοπινούς: θὰ γίνουν μὴ ἐξομολόγησι καὶ μὴ αὐτοβιογραφία: τὸ ρέμπελο, μὲ μορφή δοκιμίου, ἡμερολόγιό ἐνός οὐζύτατο στοχαστοῦ καὶ ἐνός ὑποδειγματικὰ ἐλευθεροῦ ἀνθρώπου.

Τὸ «Περὶ Φιλίας» μᾶς δείχνει, πῶς, δίχως νὰ τὸ στοχάζεται καὶ νὰ τὸ κυνηγᾷ, πορεύεται

1 Χρονικὰ Α' 1925, φύλλα 5-6 (Μάιος-Ἰούνιος), σ. 253-256. Στὴ σελ. 253 (σημ. 2) ὁ μεταφραστῆς (Φ. Κόντογλου) λέει ὅτι στὴ μετάφρασή του παραλείπει λίγα λόγια κάπου κάπου, προπάντων ἕνα σαρὸ λατινικὰ, μόνον πράμα ὅπου δεν κρατᾷ μέτρο ὁ Montaigne. Ὁ μεταφραστῆς παράλειψε καὶ τὴν πρόσθετη στὸ δοκίμιο σημείωση, ὅπου ὁ Montaigne ἐξηγεῖ γιατί δὲ δημοσίεψε στὰ «Δοκίμια», ὅπως τὸχε σκοπὸ, τὸ «Ἐναντίον Ἐνός» τοῦ La Boetie.

πρὸς τὴ μεγάλη του ἀνακάλυψη ὁ Montaigne. Ξεκινᾷ ἀπὸ ἑνα σπουδαῖο ἀνθρώπινο θέμα, τὴ φιλία, πού τὸ εἶχαν καὶ ἄλλοι πολλοὶ πραγματευθεῖ, ἀρχαῖοι καὶ νεότεροι, στὸ θέμα ὅμως τοῦτο ἀνακατῶνε πειρὲς καὶ μνημῆς ἀτομικέες, ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικά, τὸ πιὸ σημαντικό ἴσως γεγονὸς τῆς ζωῆς του· τὴ φιλία του μὲ τὸν LaBoétie. Καὶ νὰ τὸ αὐτοβιογράφημα, ἡ ἐξομολόγησι, νὰ τὸ αἶτοιο, —ὕλικό τοῦ βιβλίου του. Νὰ ἡ ὕψις ἢ λυρική—ἀφοῦ μιλᾷ γιὰ τὸν ἑαυτό του— καὶ ὁ τόνος ὁ λυρικός, ὁ ὅσο πουθενά ἄλλοῦ ἄμεσος, τοῦτου τοῦ δοκιμίου. Καὶ κάτι ἄλλο ὅμως ἀκόμα, πὸ σημαντικό, πού τὸ ἀνακάλυψε ὁ πρῶτος ἀνθρωπος πού μίλησε λυρικά καὶ πού τὸ διατύπωσε ὀλοκάθαρα καὶ θαρρετὰ ἕνας Ρωμαῖος: «Δὲ βρῖσκει εὐχαρίστηση σὲ τίποτε ὀποῖος δὲ βρῖσκει εὐχαρίστηση στὸν ἑαυτό του». Ὅμοιοφ πράμα, ἀλήθεια, στοχάζεται καὶ ὁ Montaigne, τὸν γνῶρισε δὲν τὸν γνῶρισε τὸ λόγο τοῦ Ρωμαίου, νὰ μιλᾷς γιὰ τὸν ἑαυτό σου! Καὶ σημαντικότατο. Ὅταν δώσεις τὴ γενικότερη σημασία, ὅταν πιστέψεις ὅτι «σὲ κάθε ἀνθρώπο βρῖσκεται ἀκέραιη ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου», πού θὰ δώσει στὸ ζωγράφιμα τοῦ ἑαυτοῦ του ὁ Montaigne.

Στὸ «Περὶ Φιλίας» δὲ μιλᾷ ἀκόμα ὁ Montaigne, μὲ ὅση ἅπλα θὰ μιλήσει ἀργότερα γιὰ τὸ αἶτοιο του, δὲν ξανοίγεται στὶς μεγάλες ἰδεολογικὲς συμφωνίες, πού εἶναι οἱ ἐξομολογήσεις τοῦ τρίτου ἰδίως βιβλίου τῶν «Δοκιμίων». Τὸ μυστικὸ ὅμως κοντενεὶ νὰ τὸ βρεῖ, τὸ βρῆκε κιόλα· βρῆκε τὸ συνεκτικὸ κέντρο γύρω ἀπὸ τὸ ὅποιο θὰ ὀργανώσει τὸ ὕλικό του καὶ πού αὐτὸ θὰ δώσει καὶ τὴ μορφή στὸ ὕλικό, δημιουργώντας ἕνα νέο λογοτεχνικό εἶδος, τὸ «δο-

κίμιο». Γιατὶ τὸ δοκίμιο, ὅπως τὸ ξέρομε καὶ ὅπως τὸ ἀγαποῦμε, βιογράφημα καὶ ἰδεογράφημα, πλατὺ, πρωταεῖκό, εὐπλαστο, τὸ δημιουργεῖ ὁ Montaigne. Οἱ ἀρχαῖοι, ὁ Πλούταρχος, ὁ Κικέρων, ὁ Σενέκας, μερικοὶ Ἴταλοὶ, τῆς «πρώτης» Ἀναγέννησης, ὁ Βοκάκιος, ὁ Πετράρχης, δὲν ἔγραψαν «δοκίμια» ἔγραψαν πραγματείες. Καὶ οἱ σύγχρονοὶ του, ἐκείνοι πού ἔπαιρναν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Λατίνους γραμματικὸς καὶ λεξικογράφους, ἀνέκδοτα, γνωμικά, ἐπιγράμματα, κείμενα κάθε λογῆς, καὶ τ' ἀριμάθιαζαν φύρδην-μύδην, ἔμειναν στεγνοὶ καὶ ἀσήμαντοι «ἐρασιπαιστὲς». Κάτι ἀπὸ τοὺς ἐρασιπαιστὲς ἔχει καὶ ὁ Montaigne, —τὸ εἶχε ὅλος ὁ αἰῶνας του— καὶ σωστὰ τὸ θυμίζει ὁ Sainte-Beuve¹, ἀλλὰ γλήγορα τοὺς ἄφησε πίσω του καὶ πῆρε ἕνα ἐντελῶς ἄλλο δρόμο. Ἐκανε τὴ μεγάλη του ἀνακάλυψη τὸλμησε νὰ κυττάξει καὶ νὰ τοῦ βρεῖ νοστιμιὰ καὶ νὰ ἱστορήσει τὸν ἑαυτό του. Καὶ νὰ τὸν κάνει νὰ μιλήσει μὲ τὸν πιὸ ἐνδόμυχο ἦχο του. «Secreti loquimur. Interior intimo meo». Ἀνεπίγνωστα, καὶ ὀλοένα πιὸ συνειδητὰ ὕστερα, συνεχίζει ὁ Montaigne, στοὺς νέους καιροὺς, τὴν ἐξομολογητικὴ παράδοση τοῦ Ἰεροῦ Λύγουστίνου καὶ τοῦ Μάρκου Ἀθηλίου, μὲ ὀλότελα νέο τρόπο. Νὰ γιατί ἀκόμα ζεῖ, τέσσερις σχεδὸν αἰῶνες μετὰ τὸ σωματικὸ θάνατό του. Ἀξίζει νὰ θυμηθοῦμε ἐδῶ ἕνα λόγο τοῦ Γκαίτε: «Ο, τι κληρονομοῦν ἀπὸ μᾶς οἱ κατοπινοὶ εἶναι οἱ ἐξομολογήσεις μας. Ἐξομολογήσεις τοῦ Montaigne εἶναι τὰ «Essais».

ΚΛ. Π.

1. «Port-Royal», τόμ. 3ος, κεφ. Β'.

MONTAIGNE

ΠΕΡΙ ΦΙΛΙΑΣ¹

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΚΛ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ

Βλέποντας τὸν τρόπο πού πορεύτηκε στὴ δουλειά του ἕνας ζωγράφος πού ἔχω, μοῦ ἤρθε ἡ ὄρεξις νὰ τὸν ἀκολουθήσω. Διάλεξε τὸ πιὸ ὁμοιοφ μέρος καὶ τὸ μεσανὸ κάθε τοίχου καὶ ἔβαλε ἐκεῖ μιὰ ζωγραφιά πού τὴν ἐφτιαξε μὲ ὅλη τὴν τέχνη του· καὶ τὸ ἄδειο ὀλόγυρα, τὸ γιόμισε μὲ «γκροτέσκα», πού εἶναι ζωγραφικὲς φανταστικὲς, πού ἡ χάρις τους βρῖσκεται στὴν παικιλία καὶ στὸ παράξενο. Καὶ τοῦτα ἐδῶ¹ τὶ ἄλλο εἶναι, ἀλήθεια, παρὰ γκρο-

τέσκα καὶ τέρατα, κομμάτι κομμάτι καμωμένα ἀπὸ διάφορα μέρη, χωρὶς βέβαιη μορφή, καὶ πού τυχαία εἶναι καὶ ἡ ἀναλογία, καὶ ἡ συνέχεια καὶ ἡ τάξη τους;

Desunt in piscem mulier formosa superne¹

Πορεύομαι καλὰ μὲ τὸ ζωγράφου μου στὸ δεύτερο τοῦτο μέρος· στὸ ἄλλο ὅμως καὶ τὸ καλύτερο δὲν τὰ βγαζῶ πέρα: γιατί ἡ ἀξιοσύνη μου δὲν προχώρει τόσο πού νὰ τολμήσω νὰ καταπιαστῶ μὲ μιὰ ζωγραφιά πλούσια, δουλεμένη καὶ φτιαγμένη σύμφωνα μὲ τὴν τέχνη. Σκέφτηκα νὰ δανειστῶ μιὰ ἀπὸ τὸν Etienne de la Boétie,

1. Οἱ σημειώσεις, γραμματικὲς, γλωσσικὲς, ἱστορικὲς, ἢ ὅπου ὑπάρχουν ἀναφορὲς στὶς ἰδέες, στὴ ζωὴ τοῦ Montaigne, σὲ μέρη τοῦ ἔργου τοῦ ἄπου μιλεῖ γιὰ τὸ ἴδιο θέμα, εἶναι τοῦ μεταφραστοῦ. Σ' ἐκείνες πού δὲν εἶναι, σημειώνεται τὸ ξένο ὄνομα.

2. Τὰ «Δοκίμια».

1. Τὸ ὁμοιοφ αὐτὸ γυναικεῖο κομμὶ τελειώνει μὲ μιὰ οὐρά ψαριοῦ. (Ἰορτάσιος, «Ποιητικὴ Τέχνη» γ, 4).

πού θά τιμηθεῖ¹ ὅλο τὸ ὑπόλοιπο αὐτοῦ ἐδῶ πού γράφω. Εἶναι μιὰ πραγματεία πού τήνε βάφτισε «Ἡ θεληματικὴ σκλαβιά»² ἐκείνι ὄμως πού δὲν τὴ διαβάσανε, πολὺ σωστά τὴν ξαναβάφτισαν ἀργότερα «Ἐναντίον Ἐνός»³. Τὴν ἔγραψε σὰ δοκιμὴ δταν ἤταν πολὺ νέος, θέλοντας νὰ κάνει τὸ ἐγκώμιο τῆς λευτεριάς κατὰ τῶν τυράννων. Τριγυρίζει καιρὸ τώρα σὰ χέρια μυαλωμένων ἀνθρώπων πού ἀξία καὶ πολὺ τὴν τιμοῦν⁴ γιατί εἶναι ἀληθινὰ ωραιότατη καὶ ὅσο γίνεται μεστή. Ὅμως δὲν εἶναι βέβαια καὶ τὸ καλύτερο πού θά μπορούσε νὰ φτιάξει ἄν, νὰ ποῦμε, στὴν πιὸ προχωρημένη ἡλικία πού τὸν γνώρισσα, ἀποφάσιζε σάν ἐμένα νὰ γράψει τοὺς διαλογισμούς του, θέλαμε ἰδεῖ πολλά ἐκλεκτότατα πράγματα καὶ πού θά μᾶς πῆγαιναν κοντὰ κοντὰ στὴ λαμπράδα τῆς Ἀρχαιότητος: γιατί προπάντων σ' αὐτὸ τὸ μέρος τῶν φυσικῶν χαρισμάτων, δὲν ξέρω κανέναν πού νὰ μπερδεῖ μαζί του νὰ συγκριθεῖ. Δὲν ἔμεινε ὄμως ἀπὸ αὐτὸν παρὰ μονάχα τούτῃ ἡ πραγματεία, κι αὐτὴ τυχαία, καὶ νομίζω γιὰ δὲν τὴν εἶδε ποτὲ ἀπὸ τότε πού βγήκε ἀπ' τὰ χέρια του⁵ καὶ μερικὰ ἐνθυμήματα⁶ πάνω στὸ διά-

1. Θὰ δώσει ἀξία, θ' ἀπασχολήσει.

2. Ὁ La Boétie, πού τὸ πιὸ μεγάλο μέρος τῆς φήμης του τὸ χρωστᾷ στὸ ὅτι ἤτανε φίλος τοῦ montaigne καὶ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ζωντανότερες παρουσίες στὰ «Δοκιμια», γεννήθηκε στὰ 150 καὶ πέθανε ἀπὸ δυσεντερία πού δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦτανε καὶ χολέρα, στὰ 1563. Ἐγραψε ποιήματα γαλλικὰ καὶ λατινικὰ — πού τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δεύτερα τοῦτα ἔχει θέμα τὴ φιλία — καὶ μετὰφρασε τὰ «Οἰκονομικά» τοῦ Ἀριστοτέλη (πού ἀπ' τὰ δύο βιβλία του, τὸ δεύτερο εἶναι σίγουρα νόθο καὶ τὸ πρῶτο, ἀπλὴ περιλήψη τοῦ α' βιβλίου τῶν «Πολιτικῶν»), τὸν «Οἰκονομικὸ» τοῦ Ἐπιφάντα, πού τὸ διακρίνει, λέει ὁ Γ. Κ. Γαρδίκας (Μεγάλη Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαίδεια), φιλόανθρωπος διάθεσις πρὸς τοὺς ἀποκλήρους τῆς ἀρχαίας κοινωνίας, τοὺς δούλους καὶ τοὺς οἰκέτας, καὶ μερικὲς πραγματείες τοῦ Πλούταρχου. — Τὸ «Ἐναντίον Ἐνός» τῆραψε ὁ La Boétie 18 χρόνων, καὶ ἀφοῦ, ὅπως τὸ λέει καὶ ὁ Montaigne, ἡ διατριβὴ τοῦτῃ κυκλοφόρησε καὶ (23 χρόνια) σὲ χειρόγραφο, τυπώθηκε στὰ 1576. Ὁ Alexis Bertrand εἶπῃ «Μεγάλη Ἐγκυκλοπαίδεια» (τὴ γαλλικὴ) γράφει γιὰ τὸ «Ἐναντίον Ἐνός», ὅτι δὲν εἶναι ἕνα ελαφρὸ νεανικὸ ἔργακι ἢ ἕνα ἀναμύσημα ἀπὸ τὸ διάβασμα τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων, παρὰ μιὰ φλογερὴ σελίδα πολιτικῆς ρητορικῆς, ἢ κραυγὴ μιᾶς ἀναγκασμένης συνείδησης. Ἀφορμὴ στὸν La Boétie γιὰ νὰ γράφει τὸ «Ἐναντίον Ἐνός» ἔδωκε ὁ Μουμουρανὸς πού, ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, εἶχε κάνει ἄνω κάτω, μὲ τὶς ἀγριότητες καὶ τὶς ἀρπαγές του [βλαίεις ἐπιπράξεις φόρων] τὴν ἐκτασαστημένη καὶ πνευμένη ἀπὸ τὶς φορολογίες Guyenne. Ἡ κεντρικὴ ἰδέα τοῦ «Ἐναντίον Ἐνός» εἶναι — πρᾶμα πού ἀποσιωπᾷ ὁ Montaigne — καθαρὰ καὶ ἔντονα δημοκρατικὴ. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐλεύθεροι καὶ ἴσοι, σὺντράφοι καὶ ἀδερφοί. Ἡ ἐλευθερία εἶναι φυσικὴ καὶ θεϊκὴ. Ὁ Ρουσοῦ, ὕστερα ἀπὸ δύο αἰῶνες, καὶ λίγο ἀργότερα, ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, μὲ τὸ περίφημο ἐμβλημα τῆς, «ἐλευθερία, ἰσότητα, ἀδερφοσύνη» δὲν ἐκήρυξαν τίποτα περισσότερο καὶ τίποτα διαφορετικὸ. Ὁ Alexis Bertrand ἀναφέρει καὶ τὴν γνώμη τοῦτῃ τοῦ Villemain γιὰ τὸ «Ἐναντίον Ἐνός»: «Θὰ νόμιζε κανεὶς ὅτι διαβάσει κανένα ἀρχαῖο χηρὸγράφο πού βρέθηκε στὰ ἐρείπια τῆς Ρώμης κάτω ἀπὸ τὸ σπαρμένο ἀγαλμα τῶν πινῶν ἀπὸ τοὺς Γράκχους.»

3. Μεμοίρες. Ἀναμνήσεις, ἀπομνημονεύματα, σημειώσεις, οἰόματα. Νομίζω ὅτι καλύτερο ἀπ' ὅλα αὐτὰ εἶναι τὸ «ἐνθυμήματα», λῆξιν κρῆα λίγο καὶ πού δὲν τὴ μεταχειρίζαστε ἀλλὰ ἡ σχετικὰ πιὸ σωστῇ.

ταγμα τοῦ Γενάρη¹, πού οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοί μας τὸ ἔκαναν Ἰσακουστό, καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα θά μιλήσω ἴσως κάπου ἄλλου. Αὐτὰ εἶναι ὅτι μπόρεσα νὰ βρῶ ἀπ' τ' ἀπομεινάρια του, ἐγὼ πού μ' ἀφήσε, μὲ τόσο ἐρωτικὴ σύσταση, χαροπαλεύοντας, στὴ διαθήκη του, κληρονόμο τῆς βιβλιοθήκης του καὶ τῶν χαρτιῶν του, ἐκτός² ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν ἔργων του πού τὸν δημοσίεψα. Ὡστόσο χρεωστῶ ἰδιαίτερη χάρη σ' αὐτὸ τὸ γραφτὸ του, γιατί ἤταν ἡ ἀφορμὴ τῆς πρώτης μας γνωριμίας. Γιατὶ μοῦ τὸ εἰδείξαν καιρὸ πρὶν τὸν δῶ, καὶ μ' ἔκανε ν' ἀκούσω πρώτη φορὰ τ' ὄνομα του, ὀδηγώντας ἔτσι πρὸς αὐτὴ τὴ φιλία ἀνάμεσα μᾶς πού στάθηκε, ὅσο ὁ Θεὸς τὸ θέλησε, τόσο πλείρια καὶ τέλεια, πού σίγουρα δὲ βρίσκει κανεὶς στὰ βιβλία τὴν ὁμοίαν της καὶ τίποτε ἀπὸ αὐτὴν ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τοῦ καιροῦ μᾶς Χρειάζονται τόσα περιστάτικα γιὰ νὰ χτιστεῖ, ὥστε εἶναι πολὺ ἄν μιὰ φορὰ σὲ κάθε τρεῖς αἰῶνες ἢ τύχη τὸ πετυχαίνει.

Πρὸς τίποτε ἄλλο δὲ φαίνεται νὰ μᾶς σπρώχνει τόσο πολὺ ἡ φύση ὅσο πρὸς τὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Καὶ λέει ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι οἱ καλοὶ νομοθέτες γνοιάστηκαν περισσότερο γιὰ τὴ φιλία παρὰ γιὰ τὴ δικαιοσύνη. Τὸ ἀκρότατο λοιπὸν σημάδι τῆς τελειότητάς της εἶναι τοῦτο δῶ: τὸ ὅτι ὅλες γενεὶς ἐκείνες [οἱ φιλικές] πού ἡ ἡδονή, ἢ τὸ ὄφελος, ἢ ἀνάγκη ἢ δημόσια ἢ ἡ ἰδιωτικὴ, φτιάχνει καὶ θρέφει³, εἶναι τόσο λιγότερο ὁμορφες κ' εὐγενεῖς καὶ τόσο λιγότερο φιλικές, ὅσο ἀνακατώνουν ἄλλο αἴτιο καὶ σκοπὸ καὶ καρπὸ στὴ φιλία, παρ' ὅτι τὴν ἴδια τὴ φιλία. Οὐτε καὶ τὰ τέσσαρα παλιὰ εἶδη, ἡ φυσικὴ, ἡ κοινωνικὴ, ἡ φιλία γιὰ τὸν ξενιζόμενον, ἡ ἐρωτικὴ, καθεμιὰ χωριστά, κι ὅλες μαζί, εἶναι ἡ φιλία⁴.

Ἀνάμεσα στὰ παιδιὰ καὶ στοὺς πατέρες, βλέπετε σεβασμὸ μᾶλλον. Ἡ φιλία θρέφεται μ' ἐπικοινωνία, πού δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἀνάμεσα τοὺς γιατί εἶναι πάρα πολὺ ἀνόμοια, καὶ ἴσως καὶ θὰ ἔβλαφετε καὶ τὰ φυσικὰ χρέη: γιατί οὔτε ὅλες τὶς κρυφές σκέψεις τοὺς μποροῦν οἱ πατέρες, νὰ τὴς ποῦν στὰ παιδιὰ τους, γιὰ νὰ μὴ γεννηθεῖ μιὰν ἀνάρμοστη οὐκείωτητα, οὔτε τὶς ὀρμητικὲς καὶ τὶς ἐπιπληξείες, πού εἶναι ἕνα ἀπ' τὰ πρῶτα ἔργα τῆς φιλας,

1. Τοῦ 1562. Μὲ τὸ ὄποιο ἡ Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων ἐπέτρεψε στοὺς καλβινιστὰς ν' ἀκούουν τὰ θρησκευτικὰ τους καθήκοντα ἐξῆς ἀπὸ τὶς πόλεις.

2. Συμπληρώνει τὸ «αὐτὰ εἶναι ὅτι μπόρεσα νὰ βρῶ...». Δὲ θέλησα ν' ἀλλάξω τὴ σύνθεσιν τῆς φράσης, καὶ ἄς κανεὶ λίγο δυσνόητο τὸ τελευταῖο τῆς μέρους (ἐκτός...).

3. Τὸ ῥημα στὸν ἐνικό γιατί συμφωνεῖ μὲ τὸ τελευταῖο ἀπ' τὰ ὑποκειμενα ἐξῆς ἀπὸ τὴν δημόσια ἢ ἡ ἰδιωτικὴ». Συντακτικὸς τρόπος στερεώσεως στὸν Montaigne.

4. Ὁ Montaigne πιστεύει καὶ προσπαθεῖ νὰ δείξει ὅτι ἡ ἀληθινὴ φιλία, σάν τὴ δική του τὴ φιλία μὲ τὸν La Boétie, εἶναι ἡ πιὸ ἀυστηροβούλη καὶ γιὰ τοῦτο καὶ ἀνώτερη ἀνθρώπινη ὄψα.

θὰ μπορούσαν νὰ τὶς κάνουν τὰ παιδιά στοὺς πατέρες. Ἦταν ἔθνη ὅπου συνειθίζονταν τὰ παιδιά νὰ σκοτώνουν τοὺς πατέρες τους, καὶ ἄλλα ὅπου οἱ πατέρες σκότωναν τὰ παιδιά τους, γιὰ ν' ἀποφύγουν τὸ ἐμπόδιο πὺ μπορεῖ καμιά φορά νὰ εἶναι ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον· καὶ φυσικὰ ὁ ἕνας κρέμεται ἀπ' τὴν καταστροφή τοῦ ἄλλου. Ἦταν φιλόσοφοι πὺ περιφρόνησαν αὐτὴ τὴ φυσικὴ ραφή, μάρτυρας ὁ Ἀρίστιππος: ὅταν τοῦλεγαν καὶ τοῦ ξανάλεγαν ὅτι ἔπρεπε ν' ἀγαπᾶ τὰ παιδιά του ἀφοῦ εἶχαν βγεῖ ἀπ' αὐτόν, ἀρχίζε¹ νὰ φτύνει, λέγοντας ὅτι καὶ οἱ φτυσιεῖς εἶχαν βγεῖ ἀπ' αὐτόν· ὅτι καὶ ψεῖρες γεννοῦμε καὶ σκουλήκια. Κι ὁ ἄλλος ἐκείνος πὺ ὁ Πλούταρχος ἤθελε νὰ τὸν πείσει νὰ μονιάσει μὲ τὸν ἀδερφό του. «Δὲν τὸν λογαριάζω περισσότερο, εἶπε, γιὰτὶ βγήκαμε ἀπ' τὴν ἴδια τρύπα.»—Εἶναι ἀλήθεια μιὰ ὁμορφὴ λέξη καὶ γλυκύτατὴ ἡ λέξη ἀδερφός, καὶ γιὰ τοῦτο, κάναμε ἐκεῖνος² κ' ἐγὼ τὴ λέξη αὐτὴ ἀρρεβώνα μας. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ἀνακάτωμα τῶν ἀγαθῶν, ἐκεῖνες οἱ μοιρασιεῖς, καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ ἐνός νὰ εἶναι ἡ φτώχεια τοῦ ἄλλου, αὐτὸ ἀδυνατίζει πάρα πολὺ καὶ χαλαρώνει τὴν ἀδερφικὴ τούτῃ κόλληση. Καθὼς εἶναι ὑποχρεωμένοι οἱ ἀδερφοὶ νὰ ὀδηγοῦν τὴν πορεία τῆς προκοπῆς τους στὸ ἴδιο μονοπάτι καὶ μὲ τὴν ἴδια βηματισιὰ, θέλουν δὲ θέλουν σκοντάφτουν συχνὰ καὶ χτυποῦν ὁ ἕνας στὸν ἄλλον. Καὶ κάτι περισσότερο, ἡ ὁμοιότητα καὶ ἡ συγγένεια πὺ γεννᾷ τὶς ἀληθινὰ καὶ τέλειες φιλίες, γιὰτὶ τάχατες θὰ βρῖσκειται σὲ δαύτους,³ Ὁ πατέρας κι ὁ γιὸς μπορεῖ νὰχουν ὁλό-τελα διαφορετικὰ φυσικὰ, τὸ ἴδιο κ' οἱ ἀδερφοὶ. Εἶναι ὁ γιὸς μου, εἶναι ὁ γονιός μου· ἀλλ' εἶναι ἕνας ἀνθρώπος ἄγριος, ἕνας γρουσουζής ἢ ἕνας ἀνόητος. Κ' ἔπειτα, ὅσο εἶναι φιλίες πὺ δὲ νόμος κ' ἡ φυσικὴ ὑποχρέωση μᾶς τὶς ἐπιβάλλει, τόσο λιγότερο ὑπάρχει σ' αὐτὲς δικὴ μας ἐκλογὴ καὶ λέπτερη θέληση. Καὶ ἡ λέπτερη θέλησή μας δὲν ἔχει γέννημα πὺ νᾶναι βαθύτερα δικό της ἀπὸ τὸ γέννημα τῆς ἀγάτης καὶ τῆς φιλίας. Δὲ λέω ὅτι ἀπὸ κείνη τῆ μεριά⁴ δὲ χάρηκα ὅ,τι μπορεῖ νὰ δώσει αὐτὴ ἡ μεριά, ἀφοῦ εἶχε τὸν καλύτερο πατέρα πὺ ὑπῆρξε ποτέ, καὶ τὸν πῶ καλόβολο ὡς τὰ πῶ βαθιὰ του γεράματα· καὶ πὺ ἔγινε ἀπὸ σοῖ ἐξακουστό πάπου προσπάτου, καὶ παραδειγματικό στὴν ἀδερφικὴ τούτῃ⁵ ἀγάπῃ et ipse Noius in fratres animi paterni⁶.

Νὰ συγκρίνεις [μὲ τὴ φιλία] τὴν ἀγάπῃ

1. Ὁ Mont. λέει «ἀρχισ».

2. Ὁ La Boétie.

3. Τοὺς ἀδερφοὺς.

4. Τῆς συγγένειας.

5. Γιὰ τὴν ὁποῖον μιλοῦμε.

6. Γνωστός κ' ἐγὼ γιὰ τὴν πατρικὴ μου ἀγάπῃ πρὸς τοὺς ἀδερφοὺς μου. (Ὁράτιος, «Ἐιδές» II, 2, 6).

γιὰ τὶς γυναῖκες, μ' ὄλο πὺ κι αὐτὴ τὴ διαλέγουμε, δὲ μπορεῖς μῆτε νὰ τὴ θεωρήσεις φιλία. Ἡ φλόγα τῆς, τ' ὁμολογῶ,

neque enim est dea nescia nostri,
Quae dulcem curis miscet amaritiam¹

εἶναι πῶ δυνατὴ, πῶ καυτερὴ καὶ δριμύτερη. Ἀλλὰ εἶναι μιὰ φλόγα βίαιη καὶ ἄστατη, κυματιστὴ καὶ πολύμορφη, φωτιά πυρετοῦ, πὺ ἔχει φουντώματα καὶ ἀνάπαυλες, καὶ πὺ μᾶς κρατᾷ μιὰ γωνιά μας μονάχα. Τῆς φιλίας, εἶναι μιὰ ζέστα γενικὴ καὶ καθολικὴ, μέτρια πάντα καὶ ἴδια· μιὰ ζέστα σταθερὴ καὶ κατακαθισμένη, ὄλο γλύκα καὶ ἀπαλάδα, πὺ δὲν ἔχει τίποτε τὸ τραχὺ καὶ τὸ τσουχτερό. Κάτι περισσότερο, στὸν ἔρωτα, δὲ βλέπεις παρὰ μιὰ τρελλὴ ἐπιθυμία γιὰ κάτι πὺ μᾶς φεύγει :

Come segue la lepre il cacciatore
Al freddo, al caldo, alla montagna, al litto;
Nè più la stima poi che presa vede;
E sol dietro a chi fugge affretta il piede².

Μόλις μπεῖ στὴν κοίτη τῆς φιλίας, δηλαδὴ μόλις ταιριάζουν οἱ θελήσεις, σβήνει κι ἀδυνατίζει. Ἡ ἀπόλαυση τὸν ἐξαφανίζει, γιὰτὶ ὁ σκοπὸς του εἶναι σωματικὸς καὶ δέχεται χόρταση. Τὴ φιλία, ἀντίθετα, τὴ χαίρεται κανεὶς ἐφ' ὅσον τὴν ἐπιθυμεῖ· δὲν ὑψώνεται, θρέφεται, καὶ δὲ μεγαλώνει παρὰ μόνο μὲ τὴν ἀπόλαυση, γιὰτὶ εἶναι πνευματικὴ κ' ἡ ψυχὴ μὲ τὴ συνήθεια λεπταίνει. Κάτω ἀπὸ τὴν τέλεια αὐτὴ φιλία³ τοῦτες οἱ ἐφήμερες ἀγάπες⁴ βρῆκαν θέση μέσα μου ἄλλοτε, κι ὅσο γι' αὐτόν,⁵ μὲ τὸ παραπάνω ἐξομολογιέται στοὺς στίχους του⁶. Ἔτσι τὰ δυὸ αὐτὰ πάθη⁷ μῆπκανε μέσα μου γνωρίζοντας τὸ ἕνα τὸ ἄλλο, σὲ σύγκρουση ὅμως ἀνάμεσά τους, ποτέ τὸ πρῶτο τραβῶντας τὸ δρόμο του μ' ἕνα περήφανο καὶ ἀγέρωχο πέταγμα, καὶ κυττάζοντας περιφρονητικὰ τὸ ἄλλο νὰ κάνει τὰ παιχνιδάκια του πολὺ μακριὰ κάτωθὲ του.

Ὅσο γιὰ τὸ γάμο, ἐξὸν πὺ εἶναι ἕνα παζάρι ὅπου μόνο τὸ μπάσιμο εἶναι λέπτερο, μιὰ καὶ ἡ διάρκειά του εἶναι ὑποχρεωτικὴ καὶ ἀναγκαστικὴ, καὶ τ' ὀρίζουν καὶ ἄλλα πράγματα καὶ ὄχι μονάχα ἡ θε-

1. Γιατὶ δὲν εἶμαι ἀγνωστος στὴ θεὰ πρὸ βάζει μιὰ γλυκειὰ πικρὰ στοὺς πόνοους τοῦ ἔρωτα (Κέϊνουλ-λος, I, XVIII, 17).

2. Ὁμοῖα, σὲ κρῦα καὶ ζέστες, σὲ βουνὰ καὶ λαγυκάκια, ὁ κυνηγὸς κυνηγᾷ τὸ λαγὸ· δὲν τὸν λογαριάζει μόλις τὸν δεῖ πιασμένον, καὶ ὅταν ταχύνει τὸ δρόμο του πρὸς γιὰ νὰ πιάσει οὗτό πὺ φεύγει. (Ἀράστος, «Orlando furioso», βῶμα X, σφρ. 1).

3. Τὴ φιλία του μὲ τὸν La Boétie.

4. Οἱ ἐρωτικὲς.

5. Τὸν La Boétie.

6. Τὸ 29 σοννέτα τοῦ La Boétie, πὺ τὰ δημοσίεψε ὁ Montaigne, ἀμέσως μετὰ τὸ «περὶ φιλίας» δοκιμῖό του.

7. Ἡ φιλία καὶ ὁ ἔρωτας.

λυσή μας, παζάρι πού συνήθως γίνεται γι' άλλους σκοπούς,¹ ἀνακατώνονται σὲ δαυτον χίλια ξένα ἀδράχτια γιὰ ξέμπλεγμα, ἀρκετὰ γιὰ νὰ σπάσουν· τὴν κλωστή καὶ γιὰ νὰ ταραξουν τὸ ρέμα μιᾶς ζωηρῆς ἀγάπης: ἐνῶ στὴ φιλία δὲν ἔχει νὰ κάνει κανεὶς, νὰ πάρει καὶ νὰ δώσει παρά μονάχα μ' αὐτήν. Πρόσθεσε καὶ τ' ὅτι, γιὰ νὰ μιλήσουμε μ' εὐκρίνεια, ἢ συνηθισμένη ἄξια τῶν γυναικῶν δὲ φτάνει ν' ἀποκριθεῖ σ' αὐτὴ τὴ συνεννόησιν κ' ἐπικοινωνία, βυζάχτρα² τῆς ἀγίας αὐτῆς ραφῆς³ οὔτε ἡ ψυχὴ τους φαίνεται ἀρκετὰ δυνατὴ γιὰ νὰ βαστάξει τὸ ἀγκάλιασμα ἐνὸς δεσμοῦ τόσο σφιχτοῦ καὶ τόσο μακροῦ. Καὶ βέβαια, δίχως αὐτὸ,⁴ ἂν μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἓνα τέτοιο ζῶγμα λεφτερο κ' ἐθελοῦσιο, ὅπου ὄχι μονάχα οἱ ψυχὲς θὰ χαίρονταν τὴν πλέρια τοῦτη ἀπόλαυσιν, ἀλλ' ὅπου καὶ τὰ σώματα θὰ λάβαιναν μέρος στὴν ἔνωσιν, ὅπου ὁ ἄνθρωπος δλάκερος θὰ δινόταν εἶναι σίγουρο ὅτι αὐτὸ θάκανε τὴ φιλία πῶ γεμάτη καὶ πῶ μεστή: τὸ φύλο ὅμως τοῦτο,⁵ μῆτε μιὰ φορά, δὲ μπόρεσε ἀκόμα νὰ φτάσει ἐκεῖ,⁶ καὶ οἱ ἀρχαῖες σχολές,⁷ μὲ μιὰ φωνή⁸, τὸ διώχνουν ἐκεῖθε⁹.

Κ' ἡ ἄλλη ἐκεῖνη ἑλληνικὴ ἐλευθερία¹⁰ δίκαια εἶναι στὰ ἦθη μας τόσο μισητή. Ἡ ὁποία ὡστόσο ἔτσι καθὼς εἶχε πάντα, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθειά τους,¹¹ μιὰ τέτοια διαφορὰ στὶς ἡλικίες καὶ στὰ ἔργα ἀνάμεσα στοὺς ἐραστῆς, οὔτε αὐτὴ ἀποκρινόταν ἀρκετὰ στὴν τέλεια ἔνωσιν καὶ συμφωνία πού ζητοῦμε ἐδῶ. Quis est enim iste amor amicitiae? Cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum se nem?¹² Γιατὶ καὶ τὸ ζωγράφισμά του¹³ καὶ ἔτσι ἀκόμα ὅπως τὸ κάνει ἡ Ἀκαδημία¹⁴ δὲ θὰ μὲ ἐμποδίσει πιστεῦω, νὰ πῶ γιὰ δαυτον τοῦτα ἐδῶ: ὅτι ἡ πρώτη αὐτὴ μανία, πού

τὴν ἀνάβει ὁ γιὸς τῆς Ἀφροδίτης στὴν καρδιά τοῦ ἐραστῆ γιὰ τὸν ἀνθὸ μιᾶς τρυφερῆς νιότης, στὴν ὁποίαν¹ ἐπιτρέπουν² ὅλα τὰ αὐθάδικα καὶ περίπαθα φανερώματα πού μπορεῖ νὰ γεννήσει ἓνα ἄμετρο πάθος, ἦταν θεμελιωμένη μονάχα σὲ μιὰ ἐξωτερικὴ ὁμορφιά, ψεύτικη εἰκόνα αὐτοῦ πού φτιάχνει τὸ σῶμα.³ Γιατὶ δὲ μπορούσε⁴ [νὰ θεμελιωθεῖ] στὸ πνεῦμα πού ἡ ὄψη του ἦταν ἀκόμα κρυμμένη, πού μόλις γεννιότανε καὶ δὲν εἶχε ἀκόμα βλαστήσει: "Ὅτι ἂν ἡ μανία αὐτὴ ἔπιανε μιὰ καρδιά ταπεινὴ, τὰ μέσα τοῦ κυνηγήματός του,⁵ ἦσαν πλούτη, δῶρα, βοήθεια γιὰ τὸ προχώρημα⁶ στὰ ἀξιώματα, καὶ ἄλλα τέτοια ταπεινὰ πράγματα πού τ' ἀποδοκιμάζουν."⁷

"Ἄν ἔπεφτε σὲ μιὰ μικρὴ ἐκλεχτότερη καρδιά τὰ μέσα εἶταν τὸ ἴδιο ἐκλεχτὰ, φιλοσοφικῆς νοουθεσίας, διδασκαλίας γιὰ νὰ σέβεται κανεὶς τὴ θρησκεία, νὰ ὑπακούει στοὺς νόμους, νὰ πεθαίνει γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας του, παραδείγματα ἀντρέας, σύνεσης, δικαιοσύνης ὁ ἐραστῆς προσπαθοῦσε νὰ γίνεῖ ἀγαπητὸς μὲ τὴν εὐγένεια καὶ τὴν ὁμορφιά τῆς ψυχῆς του, μιὰ καὶ εἶχε μαραθῆ ἡ ὁμορφιά τοῦ κορμιοῦ του, καὶ ἔλπιζε μὲ τὴν πνευματικὴ αὐτὴ συναναστροφῆ, νὰ δημιουργήσει μιὰ σχέση πῶ γερὴ καὶ διαρκέστερη. "Ὅταν τὸ κυνήγημα αὐτὸ τελεσοῦσε στὴν ὥρα του, (γιατὶ ἐνῶ δὲ γυρεύουν⁸ καθόλου ἀπὸ τὸν ἐρώντα νὰ κάνει δίχως βία καὶ ἀθόρυβα τὸ ἐγχείρημά του, τὸ γυρεύουν ρητὰ ἀπὸ τὸν ἐρώμενο, καὶ τόσο περισσότερο ὅσο ἦταν ἀναγκασμένος νὰ κρίνει ἐξωτερικὴ ὁμορφιά, πού δύσκολα γνωρίζεται καὶ μὲ κόπο ἀναλύπτεται), τότε γεννιότανε στὸν ἐρώμενο ἡ ἐπιθυμία μιᾶς σχέσης πνευματικῆς, μέσῳ μιᾶς πνευματικῆς ὁμορφιάς. Τοῦτη ἦταν ἐδῶπέρα ἡ κύρια ἢ σωματικὴ, [ἦταν] τυχαία καὶ δευτέρη: ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο τοῦ ἐραστῆ⁹.

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

1. Ἀσχετους μὲ τὸν καθαυτὸ γάμο.
2. Βυζάχτρα καὶ ὄχι βυζάχτρες. Πάντα ὁ ἐνικός.
3. Τῆς φιλίας. Μὴν ξεχνομε ὅτι ὁ Montaigne σιχαίνεται τ' ἀφηρημένα καὶ κάθε τι πού μυρίζει ἀφηρημένο.
4. Δίχως αὐτὰ τὰ γυναικεῖα μειονεκτήματα.
5. Τὸ γυναικεῖο.
6. Στὴν τέλεια ἰδανικὴ φιλία, σωματικὴ καὶ ψυχικὴ.
7. Οἱ φιλοσοφικῆς.
8. Μὲ κοινὴ συνείδησιν, λέει τὸ κείμενο.
9. Τὸ πιστεύουν ἀνίκανο γιὰ μιὰ τέτοια φιλία.
10. "Ἡ, σωστότερα, «ἐλευθεριότητα». Ὁ ἑλληνικός ἔρωτας μεταξὺ ὁμοφύλων.
11. Τῶν Ἑλλήνων.
12. Πραγματικὰ, τι εἶναι αὐτὴ ἡ ἐρωτικὴ φιλία; Καὶ γιὰτὶ μῆτε γιὰ ἓναν ἄσκημο νέον δὲν τὴν αἰσθάνεται κανεὶς μῆτε γιὰ ἓναν ἄσκημο γέρο; Κικέρων Tusc. quaeest. IV, 34.
13. Τοῦ ἑλληνικοῦ ἔρωτα μεταξὺ ὁμοφύλων.
14. Ὁ Πλάτων καὶ οἱ Πλατωνικοί. Γιὰ τοὺς ὁποίους, καθὼς ξέρουμε, ὁ ἀνάμεσα σ' ὁμοφύλους ἔρωτας ἦτανε καὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι κατὰ τὸ ἐντελῶς πνευματικόν.

1. Μανία.
2. Οἱ Ἕλληνες. Ὑπονοεῖται τὸ ὑποκείμενο. Τέτοιον—καὶ χειρότερον—συντακτικὸ σχηματισμὸ ὑπάρχουν πλῆθος στὸν Montaigne.
3. ... faulx image de la génération corporelle... "Ὁχι ἀγνὴ εἰκόνα ὁμορφιάς πού τὴ δημιουργεῖ τὸ σῶμα,—σωματικῆς. "Ὁχι δηλαδὴ εἰκόνας ὅπου νὰ καθραφτίζεται ἓνα ἀγνόν, πλοῦστο σὲ πνευματικότητα, βάθος.
4. Ἡ ἐρωτικὴ μανία, ὁ ἔρωτας τοῦ ἀντρός πρὸς τὸν νέον.
5. Τὰ μέσα πού μεταχειρίζονταν γιὰ τὸ κυνήγημα τοῦ ἀγαπώμενου νέου ὁ ἐραστῆς.
6. Τοῦ ἀγαπώμενου.
7. Προφανῶς ὁ ἰδανιστῆς Πλάτων καὶ οἱ Πλατωνιστῆς.
8. Θεωρητικὸ τοῦ ἔρωτα μεταξὺ ὁμοφύλων, δηλ. ὁ Πλάτων καὶ οἱ Πλατωνικοί.
9. Ἄπ' ἐκεῖνο πού συνέβαινε στὸν ἐραστῆ.

Η ΚΥΡΙΑ ΣΜΙΘ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἡ οὐμίχλη καὶ ἡ παγωνιά εἶχανε κρεμάσει λουλούδια. Πολλά κρυστάλλινα λουλούδια ἀπὸ τοὺς ἠλεκτρικοὺς γλόμπους, ἀπὸ τὰ μικρὰ φυλλαράκια τῶν μεγάλων ἀειθαλῶν θάμνων.

Μιά φαντασία, ἕναν ὄνειρομένο κόσμο εἶχε φτιάξη τούτη ἡ οὐμίχλη. Οἱ ἄνθρωποι περπατοῦσανε μέσα στὸ ὑγρὸ στοιχεῖο τῆς ἀθώρητοι. Ντάκ, ντάκ, ἀκουγες τὰ βήματα, μὰ ἄνθρωπο δὲν ἔβλεπες.

Στὶς γειτονιὲς τὰ παιδιὰ παίζανε τὸ κρυφτό. Καὶ στοὺς μεγάλους δρόμους ἔβλεπες θαμπὰ φανάρια κι' ἀκουγες δυνατὲς σφυρίχτρες. Ἡ Κυρὰ οὐμίχλη τύλιγε καὶ ξετύλιγε τὰ πέπλα τῆς καὶ ἔρριχνε θαμπὴ πηχτὴ ἄχνα στὴ μεγάλη πολιτεία, τὴ βύβιζε, σ' ἕνα μυστήριο, σ' ἕνα σκοτάδι, πὸ μὰτι ἀνθρώπου δὲν μπορούσε νὰ περάση.

Δὲν μπορούσες νὰ δῆς, οὔτε τὸ χρῶμα, οὔτε τὴ χαρά, οὔτε τὸν κλέφτη, οὔτε τὸν ἐγκληματία, οὔτε καὶ τὸ θάνατο. Κι' ἀκουγες ντάπ, ντούπ, τὰ βήματα, τὶς σφυρίχτρες καὶ τ' ἀπόμακρα γέλια τῶν παιδιῶν.

«Ξέρεις πρέπει νὰ εἶμαι πρακτικὴ. Δὲν μπορῶ παρὰ νὰ εἶμαι πρακτικὴ. Πρέπει. Τὸ καταλαβαίνεις», εἶπε ἡ Ὀλγα.

Ἐφερε μιὰ βόλτα στὸ δωμάτιο, πῆρε τὴ χτένα, χτενίστηκε, ἔβαλε λίγο κοκκινάδι στὰ μαραμένα χεῖλια τῆς.

«Δὲν θὰ ἤθελα νὰ ἔρθη κανεὶς, μὰ ἂν τυχὸν ἔρθει, πρέπει ὄλα νὰ εἶναι καλοσυγυρισμένα. Θυμᾶσαι στὸ Παρίσι, στὸ σπίτι μας, ὄλα ἦτανε, ὄλα ὅπως τὰ ἤθελες, πάντα χαρούμενα.

«Θυμᾶσαι τὴν ἡμέρα πὸ εἶχα μεθύσει μὲ κένη τὴ σαμπάνια, πὸ γλύστρησα ὅταν γυρίσαμε καὶ ἔσπασα τὸ μεγάλο βάζο; Θυμᾶσαι τὰ γέλια πὸ κάναμε; Ἄμ ἐκεῖνο τὸ πράσινο φτερὸ στὸ κεφάλι!

«Δὲν κρῶνεις, ἔ; Ντέρικ, δὲν κρῶνεις; Μὰ στάσου νὰ σὲ σκεπάσω, μπορεῖ καὶ νὰ κρῶνεις.

«Δὲν φοβᾶσαι ἀγάπη μου; Δὲν φοβᾶσαι; Τὸ ξέραμε ἄλλωστε καὶ οἱ δυὸ τὸ περιμέναμε. Μιά ἀπ' αὐτὲς τὶς μέρες λέγαμε θὰ ἔρθει, μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς μέρες».

Πήγαινε καὶ ἐρχότανε μέσα στὸ δωμάτιο σὲ μιὰ ἀπόμερη συνοικία τοῦ Λονδίνου. Μικροκαλωμένη, πήγαινε καὶ ἐρχότανε.

«Ἐ, ἦρθες, Ντέρικ. Μὰ δὲ θὰ χωριστοῦμε, θὰ βρεθοῦμε σύντομα. Τώρα ἀκόμα εἴμαστε μαζί. Μὰ θὰ μείνης, θὰ μείνης ἀκόμα, μέρες ἀκόμα... Τὸ συμφώνησα μὲ τὸν ἐργολάβο τὸ πρῶτ. Πῶς μὲ κύτταξε παράξενα. Τί ἀστείο πὸ εἶναι, ἀγάπη μου, δὲν καταλαβαίνουν.

«Ὁχι, Ντέρικ, γιατί πῆγες στὸ κουρεῖο; Ἦτανε ἀνάγκη νὰ πᾶς στὸ κουρεῖο; Ἄφοῦ τὴν ἔβλεπες στὴν οὐμίχλη. Ἄν δὲν πῆγαινες, Ντέρικ, θὰ τὸ ἀναβάλλαμε τὸ πράγμα. Ὡ, μὴ λὲς «τί σήμερα, τί αὔριο;»

«Θὰ περνοῦσε κι' αὐτὸς ὁ χειμῶνας καὶ τὴν ἀνοίξη θὰ βγαίναμε περίπατο στὰ Πάρκα. Ὁχι, δὲν σὲ μαλλῶνω, ἀγάπη μου, ὄχι πῶς μπορῶ νὰ σὲ μαλλῶσω. Πάντα ὄ,τι ἔκανες ἦτανε καλὰ καμωμένο. Πάντα ὄ,τι ἔκανες ἦτανε καλὸ, τίμιο, σωστὸ καὶ γενναῖο. Τί καλὸς πὸ εἰσούνα, Ντέρικ, τί τρυφερὸς ἀκόμα προχτές. Τώρα, ἀγάπη μου, τώρα στὰ γράμματά μας, μὸδες, «μὰ τί ὁμορφὴ πὸ εἶσαι, Ὀλγα, μ' αὐτὸ τὸ ἄσπρο μπλουζάκι». Ἐγώ, ὁμορφὴ, μὰ ὄχι δὲν εἶμαι οὐκί, ἀγάπη μου, τὸ ξέρεις. Ἐσὺ μόνο μ' ἀγαποῦσες. Ὁχι, δὲν κλαῖω, νὰ δὲν κλαῖω, σκουπίζω μόνο τὰ μάτια μου. Καὶ νὰ κλάψω τί; Πρέπει νὰ εἶμαι πρακτικὴ. Τώρα δὲν θὰ δουλέψω πιά, ἄλλωστε δὲν ξέρω τί θὰ κάνω, μόνο πὸ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ δουλεύω. Γιὰ ποιὸν καὶ γιὰ ποῖο σκοπὸ;»

Πῆγε καὶ κάθησε κοντὰ στὸν πεθαμένο ἄντρα τῆς καὶ τὸν χάιδευε, τὸν χάιδευε.

«Ὁχι, Ντέρικ, ἔμοιαζε πῶς δὲν ἤθελες πιά νὰ ζήσης, ἀδιαφοροῦσες γιὰ τὴ ζωὴ, ἀδιαφοροῦσες γιὰ ὄλα, ἤθελες νὰ φύγης, εἶχες βαρεθῆ. Δὲν σοῦλειψε τίποτα. Ἐ, ἀγάπη μου; Καὶ τὸ κρασάκι σου καὶ τὸ ζεστὸ σου τὸ φαί. Γιὰ τοὺς ἄλλους θὰ δουλέψω, Ντέρικ; Εἶναι μακρῶν, ὅστερα ὄς τὰ βολέψουνε, ἔμένα, ἔμένα μὲ σκέφθηκε ποτὲ κανεὶς; Μὲ σκέπτεται τώρα κανεὶς; Μ' ἀγαπάει κανεὶς; Ἐσὺ καὶ μόνο Ἦτανε ἀνάγκη νὰ κάνεις τόσες οἰκονομίες καὶ νὰ μὲ σκεφθῆς καὶ νὰ μὲ φροντί-

σης, ἦτανε ἀνάγκη νὰ σκέπτεσαι τὸ θάνατό σου καὶ τὴν ἐρημιὰ μου; Τώρα δὲ θὰ κρυθῶνῃς μὲ τούτῃ τῇ χοντρῇ κουβέρτα... Ἔτσι, ἔτσι, ἀγάπη μου... Μὴ φοβᾶσαι. Νὰ σὲ τριψῶ λίγο, θὰ σὲ ζεστάνει... Κάποιοι ἔρχεται. Γιατὶ δὲν μᾶς ἀφίνουσι ἡσυχούς;»

Στὴν πόρτα στεκότανε μιὰ ψηλὴ, γυναικίκα, ὄλο ὑγεία καὶ νειάτα.

«Ὅχι λουλούδια Κυρία Λῶρενς, γιατί φέρατε λουλούδια; Ὁ ἄντρας μου εἶπε, «ἔχι λουλούδια», εἶπε ἢ Ὀλγα ἄγρια καὶ ὕστερα πιδ μαλακά. «Ἄν καὶ τοῦ ἀρέσανε τόσο πολὺ τὰ ἄσπρα χρυσάνθεμα.»

«Πῶς εἶναι; Εἶναι καλύτερα;» ρώτησε ἡ γυναίκα.

«Πέθανε χτὲς βράδου.»

* * *

«Μάλιστα πέθανε χτὲς τὸ βράδου. Τί μὲ κυττάτε ἔτσι; Φυσικό δὲν εἶναι; Σὰς τὸ εἶχα πῆ πὼς μιὰ ἀπ' αὐτὲς τίς μέρες θὰ γίνῃ. Τὸ περίμενα.»

«Πόσο πολὺ λυπᾶμαι, Κυρία Σμιθ.»

«Ὅχι, δὲ λυπόσαστε καθόλου. Εἴσαστε μόνο πολὺ εὐγενής». Ἐλάτε νὰ τὸν δῆτε, εἶναι τόσο ὁμορφος...»

«Μὰ τί φοβόσαστε ἐσεῖς; Εἶναι φυσικό πράμα. Τί νὰ φοβηθῆτε;»

«Πάρτε παρακαλῶ πολὺ τοῦτα τὰ λουλούδια, δὲν ἤξερα, δὲν ἤξερα πὼς ὁ Κύριος Σμιθ... ἔτσι τὰ ἔφερα, γιὰ τὸ καλό.»

«Ἐλάτε νὰ τοῦ τὰ δώσετε ἢ ἴδια ἔλατε νὰ τὸν δῆτε τί ὁμορφος ποῦ εἶναι.»

Ἡ γυναίκα εἶδε ὄλη τὴ φρίκη τῆς Ὀλγας. Ἐκεῖ, σὲ τοῦτο τὸ δωμάτιο μὲ τὸν πεθαμένο τετραμένο στὸ διπλὸ κρεβάτι, καθότανε ἡ Ὀλγα ὀλομόναχη.

«Δὲν εἶναι ὁμορφος; Δὲν εἶναι πάρα πολὺ ὁμορφος;» ρώτησε.

«Ἦτανε μόνο ἓνας πεθαμένος γέρος, μὲ ἥρεμο καλὸ πρόσωπο.»

«Ἄ, εἶναι πάρα πολὺ ὁμορφος», εἶπε ἡ κοπέλλα.

«Χτὲς πέθανε. Στὸν ὕπνο μου, τὸν ἐννίωσα, ποῦ πάγωνε. Τὸν ἔτριβα, τὸν χάιδεα, τοῦ μιλοῦσα. Μὰ ὁ γιατρός μου εἶπε πὼς εἶχε πεθάνει τὴν ὥρα ποῦ κοιμόμαστε. Μόνον ὅταν μοῦ τὸ εἶπε ὁ γιατρός τὸ κατάλαβα. Δὲ θὰ χωριτοῦμε ποτὲ μὲ τὸν Ντέρικ. Δὲν θὰ τὸν βρῶ ξανά στὸν οὐρανό; Δὲν εἶναι ἔτσι; Ἐσεῖς τί λέτε;» ρωτοῦσε μὲ ἀγωνία.

«Μὰ βέβαια, μὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς θὰ τὸν βρῆτε ξανά στὸν οὐρανό. Μὰ βέβαια καὶ θὰ τὸν βρῆτε ξανά.»

«Καὶ τὴν μητέρα μου καὶ τὸν πατέρα μου;»

Κύτταξε ἐντατικὰ τὴ γυναίκα στὰ μάτια.

«Μὰ βέβαια θὰ τοὺς βρῆς ὄλους...»

«Ἔτσι πιστεύω κι' ἐγώ», εἶπε καὶ ἡσούχασε.

Ἡ γυναίκα ἤθελε νὰ τὴ ρωτήσῃ, τί θὰ

κάνῃ τώρα. Μὰ σόπαινε. Ἐδῶ ἦτανε ἡ ἐρημιὰ καὶ τὸ χάος. Μιὰ γυναίκα βυθισμένη στὴν ἀπόγνωση καὶ τῇ θλίψῃ.

«Πρέπει νὰ εἶμαι πρακτικὴ», εἶπε ἡ Ὀλγα σὰ νὰ μάντευε τὴ σκέψη τῆς. «Ἐκκλαψα, ἔκκλαψα, μὰ πάει, τέλειωσε. Δὲν ἔχω σκοπὸ νὰ δουλέψω πιά, τώρα ποῦ ὁ ἄντρας μου ἔφυγε. Νὰ σὰς δώσω τὸ κλειδί τῆς ἀποθήκης... μὴ μὲ περιμένετε, δὲν θὰ δουλέψω.»

«Καὶ ποῦ θὰ μείνετε ἀπόψε, ποῦ θὰ κοιμηθῆτε;» τόλμησε νὰ ρωτήσῃ ἡ ἄλλη.

«Μὰ ἐδῶ μαζὶ του, ἄ! εὐτυχῶς δεχτήκανε νὰ μοῦ τὸν ἀφίσουνε ὡς τὴν ἡμέρα τῆς κηδείας, ὀχτῶ μέρες θὰ τὸν ἔχω ἀκόμα κοντά μου, ὀχτῶ μέρες... Τί μὲ κυττάτε ἔτσι;... Τὸν λατρεύω, σὰς λέω, δὲν τὸ καταλαβαίνετε;»

«Μὰ πὼς ἔβγινε ἔτσι ξαφνικά;»

«Ἦτανε πάντα ἄρρωστος, εἶχε αὐτὸ τὸ ἄσθμα ἀπὸ τὸ γκάκι, στὸν ἄλλο πόλεμο ξέρετε. Βγήκε νὰ πάῃ στὸ κορυεῖο, μὲ τὴν ὀμίχλη, γύρισε ἄρρωστος... αὐτὸ ὄλο κι' ὄλο... ἡ ὀμίχλη τὸν πέθανε... Δὲ θέλησε νὰ πάῃ στὸ νοσοκομεῖο, ὁ γιατρός εἶπε πὼς ἦτανε μάταιο — δὲ θὰ μπορούσαν νὰ τὸν κάνουν νὰ ζήσῃ...»

«Ἐχει πολλὴ ὀμίχλη, καὶ θὰ κρατήσῃ λένε ἀκόμα. Τώρα φύγετε, νὰ μὲ συγχωρήτε ποῦ σὰς διώχνω, θέλω νὰ μείνω μόνη μαζὶ του. Φύγετε σὰς λέω. Ὅχι, παρακαλῶ μὴ μὲ λυπόσαστε. Τὸν ἀγάπησα, μ' ἀγαποῦσε. Ἐζήσα εὐτυχισμένη. Μὴν ἔρθετε πιά — δὲ θέλω νὰ δῶ κανένα. Καληνύχτα σὰς.»

Ἡ πόρτα ἔκλεισε πίσω ἀπ' τὴν γυναίκα, κ' ἐκεῖνη ἄκουσε τὴν τρεμάμενη φωνὴ τῆς Ὀλγας: «Ντέρικ, κρυώνεις; Ντέρικ, θυμᾶσαι;»

Στὸ δρόμο ἡ ὀμίχλη τὴν τύλιγε. Καὶ ἡ γυναίκα ἄκουε τὰ βήματά τῆς, ... ντάκ, ντοῦκ... Ἐξαπὸ ἀπόμακρα μέσα ἀπὸ ἓνα σπιτί ἔρχονταν μουντὴ μιὰ μουσικὴ σὰν νεκρικό ἐμβατήριο. Τὰ παιδιὰ φάλλανε τὰ κάλαντα σὲ μιὰ γωνιά τοῦ δρόμου, κρυμμένα καὶ τοῦτα στὴν πύχνη.

Ἐρχονταν τὰ Χριστούγεννα.

«Περτέρηγῃ ποῦ εἶναι ἡ ζωὴ», σκέφτηκε ἡ γυναίκα.

Ρώσσα ἦτανε ἡ Ὀλγα. Κινηγημένη ἀπὸ τὴ Ρωσικὴ ἐπανάσταση χάθηκεν στὴ Λεττονία αὐτὴ καὶ οἱ δικοὶ τῆς. Ἐκεῖ γνώρισε τὸν ἄντρα τῆς, ἐκεῖ παντρεύτηκε. Χωρίστηκε μὲ τοὺς δικούς τῆς καὶ δέθηκε γιὰ πάντα μὲ τοῦτο τὸν Ἄγγλο. Μιὰ ζωὴ μὲ χαρὰ καὶ λύπες. Μιὰ ζωὴ ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλον. Τὸν ἀγαποῦσε πάντα σὰν τρελλή. Μὲ τὴν ἀπλὴ γυναικεία καρδιά τῆς. Ἦτανε ἓνας ἴσιος, τετραγώνος ἄντρας.

Τὸ κακὸ ἀπὸ τὸ γκάκι τοῦ πρώτου πολέμου δυναμῶσε μὲ τὰ χρόνια. Ἡ κυρία Σμιθ δοῦλεε καθαρίστρια νὰ τὸν ἀνα-

κουφίζη, γιὰ νὰ μὴν τοῦ λείψῃ τίποτα.
Δούλευε σὲ τούτῃ τῇ γυναίκα.

᾽Ωρες· ὦρες, βαρυγκομοῦσε. Μὰ πάλι γέλαγε - «δουλεύω γιὰ τὸν ἄντρα μου». Στὰ νειάτα τῆς εἶχανε περάσει μιά χαρούμενη, ξένοιαστη ζωὴ. Στῇ γέρικη φτωχῇ ζωῇ τους ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον ἦτανε ὁ κόσμος δλόκληρος.

Ἡ δμίχλη δυνάμωνε γύρω κι' ἔπνιγε τὴν πολιτεία καὶ σκέπαζε τὴ δυστυχία τῆς Ὀλγας, νὰ μὴν τὴν ἀκούσῃ, νὰ μὴν τὴν δῆ μάτι ἀνθρώπου. Τῆς ἐρχότανε βολικὴ τούτῃ ἡ δμίχλη. Δὲν μποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ νὰ τὴν λυποῦνται. «Ντέρικ, κρυώνεις; Ντέρικ, δὲ φοβάσαι;»

Στὴν ἐφημερίδα ἔγραφαν τὴν ἄλλῃ μέρα πὼς πέθαναν δυόμισυ χιλιάδες ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν πάχνη...

«Καὶ νὰ σκεφτῇ κανεὶς πὼς εἶναι τόσο διασκεδαστικὸ πρᾶγμα», εἶπε ἡ γυναίκα.

Ἔτσι γίνηκε τοῦτο τὸ φυσικὸ καὶ παραφύσικο πρᾶγμα στὴν Ὀλγα. Μὲ τὴν ἐπιμονὴ τῆς νὰ εἶναι πρακτικὴ τίς μέρες πού τὸν εἶχε κοντά τῆς, τὰ φρόντισε ὅλα μόνη τῆς, ἤσυχα, ἀθόρυβα. Χωρὶς φωνές,

χωρὶς κλάμμα. Μόνο τὴν ὥρα πού τὸν πέρανε ἀπὸ τὸ σπίτι ἔμπηξε μιά στριγγιὰ. «Ντέρικ, σ' ἀγαπᾶω ὅπως τότε στὴ Λεττονία, ὅπως τότε πού εἴμαστε νέοι!»

Ἦστερα κανεὶς δὲν τὴν εἶδε γιὰ πολὺν καιρὸ.

Ἡ γυναίκα τὴ συνάντησε μιά μέρα στὸ δρόμο. Ἔσερνε τὸ θαμπὸ κουρασμένο βλέμμα τῆς σὲ κάτι βιτρίνες μόδας.

«Ἄ, τί κάνετε, κυρία Λῶρενς!»

«Θέλω τόσο πολὺ νὰ ἔρθω νὰ σᾶς δῶ, κυρία Σμιθ».

«Μὰ γιατί νὰ ἔρθετε; Δὲ θέλω, δὲ δέχομαι κανένα.»

«Μὰ νὰ σᾶς δῶ λίγο, ἔχω μεγάλη ἀγάπη γιὰ σᾶς»

«Ὅχι. Δὲν ἔχετε. Εἴσαστε πολὺ νέα καὶ πολὺ δυνατὴ γιὰ νὰ μπορῆτε ν' ἀγαπᾶτε. Δὲ δέχομαι τὴ συμπάθειά σας. Ψάχνω νὰ βρῶ ἕνα καπέλλο πιὸ καθῶς πρέπει, αὐτὸ πάλιωσε. Τοῦ Ντέρικ δὲν θὰ τοῦ ἄρσενε νὰ τὸ φοράω. Ἐκεῖνος φρόντισε γιὰ μένα, μοῦ ἄφησε χρήματα. Πρέπει νὰ εἶμαι πρακτικὴ», εἶπε καὶ ἔφυγε.

ΕΡΣΗ ΣΕΦΕΡΙΑΔΗ

Ἡ ἔλεγεια τῆς Ζάκυθος

Καημένο νησί!

Ἔτσι δὲν τινάζει ὁ βοριάς τὸ χιόνι ἀπὸ τοὺς ὤμους τῆς μυγαλιᾶς
Καθὼς ἐρημώνεσαι ξαφνικὰ ἀπὸ τὴ μυρουδιά τῶν χρυσῶν κίτρων σου,
Ἄπὸ τίς μουσικὲς φωνές καὶ τὰ θαλάσσια ξύλα.
Ὅχι! Ἔτσι δὲν τρίζουν τᾶλμπουρα τῶν караβιῶν στὴ φουσκοθαλασσιά,
Ἔτσι δὲ γέροντε τῆς κλαίουσας λιᾶς οἱ κλώνοι
Καθὼς τρεκλίζουν τώρα μεθυσμένα τὰ καμπαναριὰ
Καὶ γονατίζουν ἀπ' τὸν τρόμο οἱ ἐκκλησιές.
Ὅχι! Ἔτσι δὲν καίουν δυνατὰ τὴ νύχτα τὰ πυροφάνια σου
Καθὼς λαμπάδιασες μονομιᾶς καταμεσίς στὸ πέλαο
Καὶ γύρισε τὰ πλοῖα ξαφνιασμένα ἀπὸ τὸν ἴσιο δρόμο τους
Κι ἄρμεξες ὅλα τὰ δάκρυα ἀπ' τίς μπαλσαμωμένες μας καρδιές.

Δησιμόνησες πὼς διάφανα σοῦ χάρισαν τὰ σύννεφα οἱ θεοί,
Πὼς τοῦ Ἴόνιου σὲ μεγάλωσαν τὰ κύματα καὶ οἱ αὔρες,
Πὼς ἤσουν τοῦ κοντυλιοῦ ἡ χαρὰ καὶ τοῦ ρυθμοῦ ἡ νεράιδα
Καὶ δόθηκες ἀκέρια στὸν πιὸ σκληρὸ σπασμὸ
Συντρίβοντας μονάχη σου τὰ πόδια ποῦχαν ριζώσει στὸ ρυθμὸ,
Ραγίζοντας τῆς ἀρμονίας τὴ βροῦση.

Ποῦ βροῆκες τέτοια ταραχὴ στὰ σπλάχνα σου,

Πῶς ἄναψες τέτοιον καημὸν σὰ πουπουλένια στήθια;
 Ἄν δὲ σὲ πίκρανε ὁ χωρισμὸς τόσον καιρὸν ἀπ' τῆ στεριά,
 Ἄν ζοῦσες στήν ἀγκαλιὰ τῆς μοναξιᾶς σου εὐτυχισμένη,
 Γιατί θύμωσες τοῦ πέλαου πού σὲ κρατοῦσε ἀνάλαφρα σὰ νούφαρο στήν ἀπαλάμη του,
 Πῶς χύθηκες μονομιᾶς γὰ ἀμίξης τ' ἀντικρινὰ βουνὰ
 Ποῦχαν ξεχάσει πῶς ἦσουν σάρκα ἀπὸ τῆ σάρκα τους κι ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων τους
 Καὶ σὲ λαχτάριζαν ἀπὸ μακρὰ κοιτώντας σε σὰν ὀμορφιὰ σὲ ξένη πέτρα σκαλισμένη;

Ἄν δὲ σὲ πίκρανε ὁ χωρισμὸς τόσον καιρὸν ἀπ' τῆ στεριά,
 Ἄν δὲ βαρέθηκες τῆ μορφή πού σοῦ χάρισαν οἱ θεοί,
 Γιατί πεθύμησες μονάχη σου γὰ μεταμορφωθῆς
 Μέσα στήν ἴδια φλόγα σου καὶ σὰ πετρώματά σου;

ὦ, πές μας τί ἄγρια δοκίμασες χαρὰ
 Καθὼς λυθῆκαν ξαφνικὰ τὰ μάγια πού σὲ κρατοῦσαν δεμένη στὸν ἀφρό,
 Φούχτα μισόκλειστη ἀπὸ ἄσπρο φῶς σὲ πρᾶσινο πλατὺ μαντήλι,
 Πές μας τί ἄγρια χαρὰ δοκίμασες
 Καθὼς σὲ πῆραν τὰ στοιχειὰ στῆ ράχη τους πανάλαφρα
 Κι ὡς Βάκχα μεθυσμένη μέσα στὸν ἔλιγγό σου φώναζες
 Νὰ ρθοῦν τὰ μαῦρα φύκια ἀπ' τὸ βυθὸ
 Κ' ἡ ἄσωτη βοῆ τοῦ πέλαου μακάριο νεκροσέντονο γὰ σὲ τυλίξη.

Γι' αὐτὸ δὲν εἶδες τὰ περιτέρια σου πού γιόμιζαν τρόμους λευκοὺς τὸν οὐρανό,
 Δὲν ἄκουσες τὸ θρῆνο τοῦ γλαρονιοῦ πού ἀποζητοῦσε τὸ γιὰλὸ μέσα στῆ νύχτα τοῦ κα-
 Μήτε τὸν καημὸ τῆς πέρικας πού πέταξε μέσα στὸν ἄσωτο χαμό, [πνοῦ
 Μήτε τὴν ἀπορία τῶν ψαριῶν πού ἀνεβῆκαν ζαλισμένα ἀπάνω τὸν ἀφρό,
 Μήτε τὰ δάκρυα τῆς νυχτός,
 Μήτε τὸν καημὸ τοῦ ἡλίου.

Μεθυσμένη ἀπόνα ῥίγος σκότινο
 Νόμισες πῶς ξαναγεινήθηκες στήν ἀγκαλιὰ τοῦ Ἐργνοσίγαιου
 Πὸν σύντριψε μ' ἓνα σφίξιμο τὰ κόκκαλα τῶν βουνῶν σου.

Τώρα δὲ φτάνουν οἱ ἀμίαντες γάζες τῆς αὐγῆς
 Νὰ σταματήσουν τὸ αἶμα σου
 Μήτε ὁ αὐγοστιάτικος ἥλιος γὰ στεγνώξη τὰ ροῦχα σου
 Ἄπὸ τῆ θλίψη πού τὰ μουςκεύει.

ΤΑΣΟΣ ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ

Ο “ΔΩΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΥΦΤΟΥ,”

(‘Ο Β’ τόμος της μελέτης: «'Ο Παλαμᾶς καὶ ἡ 'Εποχὴ του» — Συνέχεια ιγ').

XII. 'Ο ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ ΛΟΓΟΣ πού ἀποτελεῖ τὸν ἐπίλογο τῶν ψυχικῶν κλυδωνισμῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναστάσιμων ἐξάρσεων τοῦ Γύφτου, τιτλοφορεῖται Κόσμος. Καὶ εἶναι μιὰ θερμὴ, μυστηριακὴ μᾶλλον, ἐπαφὴ μὲ τὴ Φύση, μιὰ θρησκευτικὴ ἐνατένιση πρὸς τὸ πλαίσιο πού μέσα σ' αὐτὸ θὰ συντελεσθῆ καὶ θὰ δλοκληρωθῆ ἡ νέα κοσμογονικὴ ἐποχὴ. "Ἦδη ὁ τίτλος τοῦ Λόγου προοιωνίζει τὸ μεγάλο δράμα τῆς νέας δημιουργίας. 'Ο Γύφτος, ἀφοῦ ἀνάστησε τὶς βασικὰς ἀξίες τῆς ζωῆς, καθαρμένες ἀπὸ τοὺς ρύπους πού ἐπισώρευαν αἰῶνες προλήψεων καὶ συμβατικότητος, ἀφοῦ θεμελίωσε τὴν πίστη του στὴν ἀκατάλυτὴ τους δύναμη κ' ἔδειξε στὸν προηγούμενο Λόγο πῶς μπορεῖ ν' ἀναβλαστήσῃ μιὰ δυνατὴ καὶ σφριγγλὴ γενιά καὶ νὰ οἰκοδομηθῆ μιὰ καινούργια πολιτεία, ἡ πολιτεία τῶν ἀδάκρυτων, στρέφεται πρὸς ὅτι ἀποτελεῖ τὴν αἰώνια μορφή τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου πού κλείνει μέσα τῆς ὄλες τὶς πίστεις καὶ ὄλες τὶς θρησκείες, — γιὰτὶ ὄλες οἱ πίστεις καὶ ὄλες οἱ θρησκείες ἀπ' αὐτὴν ξεκινοῦν καὶ τὸ μυστήριό τῆς ἀγωνίζονται νὰ λύσουν — γιὰ νὰ προικίσῃ τὸ δῖπτυχο τῶν ἀξιῶν τῆς νέας πλάσης μὲ τὸ ἀπαραίτητο ἐπιστέγασμα: τὴ νέα θρησκεία. Μὰ ἡ νέα τούτη θρησκεία πρέπει νὰ βρῆσκει σὲ ἀμεση ἀνταπόκριση μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ σύμπαντος. 'Ἡ ψυχὴ αὐτὴ, ἡ παγκόσμια καὶ ἡ οἰκουμένη, μπορεῖ ν' ἀποκαλύψῃ στοὺς ἐκλεκτοὺς τὰ ἐσώτατα μυστικά της. Γι' αὐτὸ ἀρχίζει ἀπὸ τους πρώτους στίχους τὸ μῆλημα τῆς Μητέρας Φύσης μὲ τὸ στόμα τῶν δέντρων — ὅπως στὴν πανάρχαια ἐποχὴ ὁ ἄνθρωπος, ἀκούοντας τὸ ματικὸ θρόισμα τῶν δέντρων, πίστευε πῶς ἀκούε τὴ φωνὴ τῆς θεότητος:

Μ' ἔνα τόσο μόνο σάλεμα
κι ὅσο φτάνει γιὰ τὴ σκέψη
μοναχὰ μὲ τὸσον ἦχο —
καὶ ὅσο φτάνει γιὰ νὰ κλέψῃ
καὶ νὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν κατάβαθ
καὶ ἀπὸ τὴν πιὸ κρυφὴ καρδιά
σιγαλὰ παρθένα λόγια, —
μὸ μιλῆσαν τὰ δεντρά...

«Τράβηξε κατὰ τὴν ψηλὴ Ροδόπη, κατὰ τὸν Αἴμο πού χτυπάει ὁ βορριάς...» καθὼς προμηνάει, ἀρχὴ ἀρχὴ στὸ Λόγο, ὁ στίχος τοῦ 'Οβίδιου. Γιατὶ, ἀληθινὰ, ἐκεῖ πῆγε ὁ Γύφτος, σ' ἓναν τόπο ἱερό¹, κοντὰ στοὺς ἀγνοὺς δρυμοὺς πού εἶδαν στὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὶς Βάκχες νὰ τελοῦν τὰ δργια τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου καὶ τὸν 'Ορφέα, τὸ γιοῦ τοῦ Οἰάγρου καὶ τῆς Μούσας Καλλιόπης, «πλάστη πιὸ θεῶν θεῶν καὶ ἤχων» νὰ πλανιέται κλαίοντας τὴ χαμένη του Εὐρυδίκη.

Χτυπημένος ἀπ' τὸν ἄνθρωπο
σ' ἔσας ἦρθα, ἀγνοὶ δρυμοὶ
κι ἀγκαλιάστε με κι ἀκούστε,
τὸ βιολί μου εἶναι ψυχὴ.

Δὲ μποροῦσε νὰ μιλήσῃ ἄλλοιῶς ὁ Γύφτος, ὁ χτυπημένος ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση του, παρὰ μὲ τὸ βιολί του. "Ἄλλοτε ὁ 'Ορφεὺς τραγουδοῦσε μὲ τὴ λύρα του καὶ μποροῦσε νὰ συνεννοεῖται μὲ τὴ Φύση. 'Ο Γύφτος διαθέτει τὸ μαγικὸ βιολί του. Κι αὐτὸ κρατᾶει ἀπὸ ἓναν ἄγιον ἐρημίτη πού μιλοῦσε μὲ τὰ δέντρα καὶ μὲ τοὺς αἰτούς, μὲ τὴν πλάση δλόκληρη κ' εὗριοκε ἡ ψυχὴ του ἀνταπόκριση μὲ τὴ Μητέρα Φύση. Καὶ ἡ Ποίηση εἶναι ἡ μουσικὴ τῆς ψυχῆς, εἶναι λόγος πού γεννιέται ἀπὸ τὸ ρυθμὸ κι ὁ ρυθμὸς εἶναι τὸ φτέρωμα τοῦ νοῦ. Δὲ ζητᾶει ἀπὸ τὰ δέντρα «τὴ γλυκεῖα κουβέντα πού εἶναι σὰ δροσοῦλα καὶ σὰ μέλι» τὸ κελαΐδισμα τῶν φύλλων πού στάζει καὶ μεθᾶς τὸν βοσκὸ, τὸν ἀπελάτη, τὸ ἀμέριμο ἐρωτικὸ ζευγάρι. 'Ο Γύφτος εἶναι προωρισμένος ν' ἀκούσῃ τὰ λόγια τ' ἀγροίκητα πού ἀνεβαίνουν ἀπὸ τῆς γῆς τὰ σπλάχνα, γιὰτὶ

1. 'Ο Γύφτος στὸν Δωδέκατο τοῦτο Λόγο ξαναγυρίζει στὰ μέρη τῆς Θράκης ὅπου μᾶς τὸν πρωτόδειξε ὁ Ποιητὴς μὲ τὸν Πρῶτο Λόγο, τὸν 'Ερχομό. Μπορεῖ τοῦτο νὰ θεωρηθῆ καὶ σὰν μιὰ συμβολικὴ κυκλικὴ ἐπιστροφή στὸ σημεῖο τῆς ἀφετηρίας τοῦ Γύφτου σὲ μιὰ ἰδεατὴ καὶ καθαρὰ ποιητικὴ παράσταση τῆς ἰδέας τῆς αἰώνιας ἐπιστροφῆς πού, καθὼς παρατήρησε ὁ ἀναγνώστης, ξεμυτίζει συχνὰ στὸ ἔργο. 'Ο Γύφτος γυρίζει στὰ μέρη τοῦ ἐργαμοῦ του ἀναγεννημένος ψυχικὰ καὶ ἰδεολογικὰ. 'Επιστρέφει μὲ μὴν ἀνάσταση μέσα του, φουντωμένος τώρα ἀπὸ τὸν ἴμερο τῆς δημιουργίας.

κι αὐτὸς εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς, κι αὐτὸς εἶναι σφραγισμένος «μὲ σφραγίδα μουσικιά».

Μές' στῆς γῆς τὰ σπλάχνα οἱ ρίζες μας
τὸν ἀδρὸ χυμὸ τὸν παίρνουν
Ἰσα δλόισ' ἀπ' τὰ μαστάρια
τῆς μητέρας Γῆς, καὶ φέρνουν
Ἰσα πρὸς ἐμᾶς τὰ λόγια τῆς·
κι ὅσα θὰ σοῦ ποῦμε ἐμεῖς
εἶναι μοῖρα καὶ ἱστορία
καὶ παράδοση τῆς Γῆς.

Τὰ λόγια τῶν δέντρων εἶναι ἡ φωνὴ τῆς Γῆς, τῆς μητέρας Φύσης καὶ βγαίνουν ἀπὸ τὰ κατὰβαθα τὰ σπλάχνα τῆς, γι' αὐτὸ καὶ τὸ μῆλημα τοῦτο «εἶναι μοῖρα καὶ ἱστορία καὶ παράδοση τῆς Γῆς».

Ἡ μοῖρα τοῦ Γύφτου θυμίζει στὰ δέντρα τὴ μοῖρα τοῦ Ὁρφέα. Γιατὶ κι αὐτός, «δαρμένος ἀπ' τῶν τάρταρων τὴν εἰκόνα καὶ τὴ φρίκη, κι ἀπ' τὸν Πόθο, κι' ἀπ' τὴ Σφίγγα, κι' ἀπ' τὴν ἄγγιχτη Εὐρυδίκη», ἦρθε κοντὰ σ' ἐκεῖνα «ἀποδιωγμένος τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ζωῆς».

Ἄγκαλιάστε με, εἶπε, ἀκούστε
δᾶση ἀγνά μεγάλα ἐσεῖς...

ἽΟ Ποιητῆς, ζητώντας τὴν ταύτιση τῶν δυὸ συμβόλων, Ὁρφέα καὶ Γύφτου, χρησιμοποιοῖ τὶς ἴδιες ἐπικλητικὲς φράσεις. (Θυμίζω τὸ ἀνάλογο τετράστιχο :

Χτυπημένος ἀπ' τὸν ἄνθρωπο κλπ.

ἽΟ Γύφτος εἶναι ὅπως κι ὁ Ὁρφέας θεοποιός. Κι αὐτός, ὅπως ἐκεῖνος, δυναστευμένος ἀπὸ τὸ μυστικὸ τῆς ὑπαρξῆς, ἐπιζητώντας τὴν ἀνάπαυση καὶ τὸν κατευνασμὸ τῆς φουρτουνιασμένης ψυχῆς του, ἀναζητεῖ ἀπὸ τὴν ἀρμονία καὶ τὴ γαλήνη τῆς μητέρας Φύσης τὴ νέα θρησκεία τῆς ζωῆς. Ὁ Ὁρφέας ἐπέτυχε αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴ γαλήνη ποὺ πραγματώνεται στὴν ἐναρμόνιση τῶν συναισθημάτων μὲ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο. Γι' αὐτὸ θυμοῦνται καὶ τραγουδοῦν τὰ δέντρα :

Καὶ τὸν κλείσαμε στοὺς κόρφους μας
καὶ τῆς κελαϊδίστρας λύρας
ροῦφηξε ἡ φωνὴ τὰ πάντα,
κι' ἔγινε καπαποτήρας
κι' ἔγινε ὄνειρο καὶ μάγεμα
κι' ἐμεῖς ἐγίναμε ναός,
κι' αὐτὸς ψάλτης καὶ προφήτης
καὶ τῆς ἀρμονίας Θεός.

Ἡ ταύτιση του μὲ τὴ Φύση εἶχε ὀλοκληρωθῆ. Ὁ Ὁρφέας ἔμαθε τῆς γῆς τὸ μᾶθημα καὶ μὲ τὴν εἴσοδη τούτη στὰ κοσμικὰ πεπρωμένα τοῦσβυσε ὁ παλῖος καημός. Κι ὁ Ὁρφέας ἔστησε τότε τὸν δεύτερον Ὁλυμπο, ποὺ τὸ ἔγινε καὶ ὁ δῆστης. Ὁ πρῶτος Ὁλυμπος, ἡ παλιὰ πολυθεῖστι-

κὴ θρησκεία τῶν ἀρχαίων, εἶχε γεράσει ἀνεπανόρθωτα. «Μιά εἶν' ἡ φύση, μὲ ὅσα ὀνόματα» λέει ὁ Ποιητῆς καὶ ὑποδηλώνει μὲ τὸ στίχο τοῦτο τὴν καταδίκη τῆς ἀρχαίας θρησκείας ποὺ κομματίζαζε τὴ φύση, ἀδυνατώντας νὰ συνθέσῃ τὴ μονολιθικὴ τῆς ἐνότητα. Μὲ τὴν ὀρφικὴ θρησκεία καὶ τὰ μυστήρια ἡ θεότητα ἐνοποιεῖται, γίνεται πνευματικώτερη, συγκρητοποιώντας τὰς διὰσπαρτα μέλη τῆς. Τὴν ἀντίληψη τούτη ἐκφράζουν οἱ παρακάτω στίχοι :

Καὶ μ' ἐσένα Ὁρφέα, σὰν πνέματα
κι' ἐμεῖς καὶ ὅλα καὶ οἱ θεοί,
κι' ἦταν ἡ λατρεία μυστήριον
καὶ ἡ θρησκεία μουσικὴ.

Ὅμως καὶ ἡ θρησκεία τούτη ποὺ βρῆκε τὴν ἐκφρασὴ τῆς σὲ μιὰ μουσικὴ, παναρμονικὴ μυστηριακὴ ἀποπνευματώση, ὑκρεμίστηκε. Κι ἀπὸ τότε :

σὰ νὰ πέθανε καὶ ἡ πλάση
κι ἀπὸ τότε ἡ Γῆ ὀρφανή.

ἽΟ Συκουτρῆς μᾶς δίνει στὸ σημεῖο τοῦτο — ὅπως ἄλλωστε καὶ σὲ πολλὰ μέρη τοῦ Δωδεκάλογου — μιὰ εἰσοδικτικὴ ἐρμηνεία ποὺ ἀξίζει νὰ μεταφερθῆ καὶ στὸ δικὸ μου κείμενο :

«Ἄλλ' ὁ Ὁλυμπος—σύμβολον τῆς στενῆς σχέσεως Ἀνθρώπου καὶ Γῆς!—ποὺ θὰ δημιουργήσῃ τώρα ὁ Γύφτος, δὲν θὰ εἶναι ὁ Ὁλυμπος τοῦ Ὁρφέως· θὰ εἶν' ἕνας τρίτος Ὁλυμπος. Τὸν πρῶτον, τὸν Ὁλυμπον τῆς ἀρχαίας πολυθείας ἐξακτῆριζεν ἡ διάσπασις, ἡ αὐτονομίαις, ὀθῆς εἰπεῖν, εἰς διεσπαρμένας ὑποστάσεις τῶν φυσικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τῆς ζωῆς. Εἰς τὸν δεύτερον Ὁλυμπον τῆς ὀρφικῆς πανθείας καὶ τῶν μυστηρίων, ἀποκαθίσταται ἡ ἐνότης τῶν θεϊκῶν ὑποστάσεων. Τὸ θεῖον τοποθετεῖται ὕψι-λότερα, ὡς οὐσία καὶ δύναμις ἀδιάκριτος καὶ ἀδιαιρετος· ἔτσι καὶ ἀγκαλιάζει ὀλόκληρον τὸ εἶναι. Ἄλλα καὶ ὁ δεύτερος αὐτός Ὁλυμπος κατελύθη. Ἡ Γῆ ἔμεινε καὶ πάλιν ὀρφανὴ ἀπὸ θείας δυνάμεις· ἀπὸ Μητέρα τῆς Ζωῆς, ἔγινε κτίσμα, δημιουργημ' ἀψυχον μιὰς θεότητος ποὺ ἐδρεύει ὕψηλά εἰς τοὺς οὐρανούς, χωρισμένη καὶ ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὰ φυσικὰ ὄντα. Βαθεῖα ἀβυσσὸς χωρίζει τώρα τὸ θεῖον ἀπὸ τὸν φυσικὸν κόσμον».

Θὰ μπορούσα νὰ συμπληρώσω τὶς σκέψεις αὐτῆς τοῦ Συκουτρῆ, βοηθώντας συνάμα τὸν ἀναγνώστη νὰ ἀντιληφθῆ πληρέστερα τὸ νόημα τοῦ Δωδεκάτου Λόγου. Ἡ ἐκλογή τοῦ Ὁρφέα ὡς συμβόλου θεοποιοῦ στήριζεται κυρίως στὴν παραδεγμένη παράδοση ὅτι ὁ Ὁρφέας ἦταν ὁ ἰδρυτῆς τῆς διονυσιακῆς λα-

1. Νομίζω σύμβολο καὶ τῆς σχέσεως τοῦ Ἀνθρώπου μὲ τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα ποὺ δὲν ἔπαυε ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια νὰ ταλαιπωρεῖ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, ἀφοῦ γιὰ προσωρινὴ ἐξοικονόμηση κατέφευγε σὲ ἀνθρώπομορφικὰ σύμβολα, δημιουργώντας ἰδιότυπους ὄπερα ἄνθρωπος.

τρείας. Τò κυριώτερο γνώρισμα τῆς νέας λατρείας ἦταν ἡ πανθειστική συγκρητοποίηση τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πολυθείας καὶ ἡ πίστη ἡ συντηρημένη ἀπὸ τοὺς ὀρφικούς ὅτι μὲ τὴ διονυσιακὴ λατρεία, ὁ ἄνθρωπος ἐπιτυγχάνει τὴν ἑνωσὴ του μὲ τὴ θεότητα. Οἱ διάφοροι μῦθοι ποὺ στρέφονται γύρω ἀπὸ τὸν Διόνυσο (Ζαγρέα) ἀπὸ τὴν πίστη τούτῃ πηγάζουν καὶ ἀποβλέπουν σὲ μιὰ πανθειστικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς. Ὁ Ὀρφείας χαρακτηρίζεται τῆς θεογονίας τοῖς ἑλλησι πατήρ καὶ θεωρεῖται ἀποκαλυπτικὴ πηγὴ τῶν σχετικῶν μὲ τὴν κοσμογονία καὶ θεογονία βρῦλων. Ὁ Ὀρφείας θεωρεῖται ἀκόμη ὡς ὁ πρωτομύστης τῆς μυστηριακῆς θρησκείας ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ἐσωτερικὴ ἀποκάλυψη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἀποκαλυπτικὴ τούτῃ γνώση στὴν ἐπέκεινα μακαριότητα. Ὁ Ὀρφείας εἶναι μύστης λυτρωτῆς τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς ἀπὸ τὸ δεσμωτικὸ σῶμα. Ὁ Γύφτος—γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στὸ ποίημα—δὲν ἀποβλέπει παρὰ στὴν κατάκτηση τοῦ μυστικοῦ τῆς ὑπαρξῆς καὶ μὲ τὴν κατάκτηση τούτῃ στὴν πραγμάτωση τοῦ ἰδεώδους τῆς ἀνθρώπινης εὐδαιμονίας. Ἦταν φυσικὸ νὰ ταυτισθῆ συμβολικὰ μὲ τὸν Ὀρφέα ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ὀρφικούς τῶν προκλαστικῶν χρόνων, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἀργότερα, καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ νέα θρησκεία παρακμάζοντας ὀλοένα εἶχε παραμεριστῆ ἀπὸ νέα ἰδεώδη βίου, σάν ὁ μυθικός ἦρωας τῆς ἀνθρώπινης λύτρωσης. Ἡ ἔννοια τῆς σύμφυτης μὲ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ σώματος ἀμαρτίας καὶ ἡ προκύπτουσα ἰδέα τῆς ἀπολύτρωσης μὲ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸ μίλημα τῆς γήινης ζωῆς εἶναι ὁ πρῶτος σπόρος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἡ ὀρφικὴ πανθειστικὴ ἀντίληψη ὑποστηρίζει τὴν πνευματικότητα τοῦ σύμπαντος. Γι' αὐτὸ ὁ Ποιητὴς τοῦ Κόσμου, θεοποιώντας τὴν παγκόσμιαν ἀρμονία, στηρίζει τὸ αἶτημα τῆς νέας θρησκείας σὲ μιὰ ὀλοκληρωτικὴ συγχώνευση μὲ τὸ Σύμπαν, πιστεύοντας πῶς ἀπὸ τὴν συγχώνευση τούτῃ, ἀπὸ τὴν ἑναρμόνιση τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ εἶναι καὶ αὐτὸς ἕνα κομμάτι τῆς Φύσης, μὲ τὴν παγκόσμια ψυχὴ θ' ἀναθάλη ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπαρξῆς. Τὸ λέει, ἄλλωστε, πιὸ κάτω :

Ποῦ εἶν' ἡ ἀλήθεια; μὴν πλανᾷ ἐσὲ
βαθυνόητα; λόγια τάχα;
τὴν πηγὴ τῆς δέν τῆ βρῖσκεῖς
μέσα σου, Ἄνθρωπε, μονάχα.

Θὰ τῆ βρῆς παντοῦ στὸ ταίριασμα
— ὦ ἀρραβῶνας λυτρωτῆς! —
τῆς καρδιάς σου καὶ τοῦ νοῦ σου
μὲ τὰ πάντα τῆς ζωῆς.

Ποιόν ἴσκιο ὄνειρου νὰ κυνηγᾷ ὁ Γύφτος;

Ποιὰ νὰ στήσῃ πίστη ἀπάνου
καὶ σὲ ποῖο βωμὸ ποιᾷς πλάσης;

Καὶ τὰ δέντρα τοῦ μιλοῦν ἀκόμα :

Καὶ παράτῃσῃ τὰ ὄνειρατα,
γῦρε, βάλῃ αὐτὴ στὴ φύση,
παραμάντεμα τὸ Ρῶδο
σβύλλα τὸ κυπαρίσσι!
Σκληρὰ χτύπα τὴν τῆ Χίμαιρα,
τ' ὄνειρο εἶναι ἡ ζωὴ·
στὸ βίολι σου ἄς ἄρμονισθῇ
τὴν Ἀλήθεια ἡ μουσικὴ.

Εἶναι μιὰ πρόσκληση προσγειώσεως στὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς. Μακρὰ τὰ ἄσαρκα ὄνειρατα· τ' ὄνειρο εἶναι ἡ ζωὴ. Ὁ νέος κόσμος ζητεῖ μιὰ θετικὴ θρησκεία ἑναρμονισμένη μὲ τὰ πάντα τῆς φύσεως, ποὺ ν' ἀντλεῖ ἀπὸ ἐκείνην τὴ δικαιολογία τῆς ὑπαρξῆς τῆς, θρησκεία δημιουργικὴ, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τίς χίμαιρες καὶ τίς φαντασιώσεις ποὺ δουλώνουν τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν παραπλανοῦν ἀπὸ τὰ μεγάλα καθήκοντα τοῦ συγκαιρινοῦ ἀνθρώπου, θρησκεία συμβολικὴ τοῦ νέου πολιτισμοῦ ποὺ χλιμιντρίζει σάν ἀτίθασο ἄλογο, ἔτοιμο νὰ χυμῆσῃ στὸν ἀπέραντο κάμπο τῆς προόδου. Καὶ τὸν παρακινεῖν ἀκόμη τὰ δέντρα ποὺ σάμπως ν' ἀπῆχον τὸν κατερόποθο τῆς ψυχῆς του :

Ἔψωσε τὸν τρίτο ἐσὺ Ὀλυμπο,
βάλε ἐκεῖ τὴν Ἐπιστήμη,
μόνη ὑπάρχει, ἀγέλαστη εἶναι!
Ποῖο χαμόγελο, ποῖο ἀσῆμι,
ποῖο χρυσάφι σάν τὴν ὄψη τῆς;
Γιούχα, Ὀλυμποι ἀπ' ἀχούους!
Ἡ καρδιά τὸ θάμα ἂν εἶναι,
τῆς καρδιάς τὸ μάτι ὁ νοῦς!

Σημείωσα ἤδη καὶ διπ' ἀφορμὴ τῶν Χαριετισμῶν τῆς Ἡλιογέννητης¹ τὴ γοητεία ποὺ ἀσκοῦσε στὰ πνεύματα, στὰ χρόνια ἐκεῖνα ποὺ σημάδευονται ἀπὸ τὸ βοσίσλεμα τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ τὴν ἀνατολὴ τοῦ Εἰκοστοῦ, ἡ πάνσοφη οὐρανία, ὅπως τὴ λέει ἐκεῖ ὁ Ποιητὴς, ἡ Ἐπιστήμη. Εἶναι τὰ χρόνια τοῦ λεγόμενου ἐπιστημονισμοῦ, ὅταν ἡ ἀνθρωπότητα ὀλόκληρη, αἰχμαλωτισμένη ἀπὸ τὸ θετικισμό, περιμένει ἀπὸ τὴν ἀγέλαστη τούτῃ Τέχνη τὴν ἀνθρώπινε εὐδαιμονία, στηριγμένη στὴν προοδευτικὴ κατάκτηση καὶ τὸ δάμασμα τῶν φυσικῶν στοιχείων μαζί μὲ τὴ διερεύνηση τῶν μυστηρίων ποὺ ταλαιπωροῦν τὴν ἀνθρώπινε ὑπαρξὴ. Ὁ Ποιητὴς στοὺς Χαριετισμοὺς τῆς Ἡλιογέννητης ταλαντεύεται ἀκόμη μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ μεταφυσικῆς καὶ τὴν ταλάντευση τούτῃ θὰ τὴν ἰδοῦμε καὶ ἀργότερα² ἀλλὰ ἐδῶ

1. Βλ. Α' τομ. τῆς μελέτης αὐτῆς (ἐκδ. 1944).
2. Βλ. Ποιητικὴ, σελ. 137.

φαίνεται νά ξεπερνᾷ τήν ἐσωτερική του ἀμφιβολία καί νά πιστεῦει πῶς ἡ Ἐπιστήμη εἶναι ἱκανή νά ὑψωθῆ σέ περιωπῆ θρησκείας τοῦ αἰώνα. Ὁ ἐπιστημονικός θετικισμός βασίζεται στήν ἐμπειρική γνώση καί στήν κατάχτηση τῶν φυσικῶν φαινομένων ἀπό τή νόηση. Οἱ δύο καταληκτικοί στίχοι τοῦ ὀκτάστιχου μαρτυροῦν τήν ὑπαγωγή τοῦ αἰσθημάτος στήν ψυχρή ἀντικειμενική γνώση, στόν ἔλεγχο τῆς νόησης. Μιάν ἀπόχρωση νοησιαρχίας δέν θά ἦταν δύσκολο νά διαπιστώσουμε στούς στίχους αὐτούς μ' ἄλλο πού ὁ Ποιητής, λίγο παραπάνω, δέν φαίνεται ν' ἀφίνει τήν ἀπόλυτη κυριαρχία τοῦ πεδίου στό νοῦ, ἀλλά ζητεῖ κάποιο ταίριασμα, μιᾶ συναρμόνιση τῆς καρδιάς καί τοῦ νοῦ «μέ τὰ πάντα τῆς ζωῆς». (Ὁ Συκουτρῆς ὑπενθυμίζει στό σημεῖο τοῦτο ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ Τρίτου Ὀλύμπου, τῆς τρίτης θρησκείας, δέν ἀπαντᾶται μονάχα στόν Παλαμά. «Τήν συναντῶμεν—γράφει— τήν ἴδιαν περίπου ἐποχὴν καί εἰς τόν Nietzsche καί εἰς τόν Ibsen» εἶναι τὸ λεγόμενον *das dritte Reich* Σωστά. Μόνο πού ὁ Ἴψεν πρωτομίλησε γιά τὸ τρίτο βασιλείο του, βασισιμένο σ' ἕνα συνδυασμό τῆς γνώσης μέ τὸ χριστιανικό πνεῦμα τῆς πανθειστικῆς φυσιολατρίας μέ τόν χριστιανικό ἀσκητισμό, στόν *Αὐτοκράτορα καί Γαλιλαῖο*, ἀπό τὸ 1873. Καί οἱ στίχοι ἄλλωστε πού θυμίζει ὁ Συκουτρῆς ἀπό τήν Ὡδὴ στὸ Ἄνατο τοῦ Ἴψεν, γραμμένη ἀπάνω-κάτω τὸν ἴδιο καιρὸ μέ τὸν *Δωδεκάλογο*, στὰ 1906, ἀποκαλύπτουν πῶς ὁ Παλαμάς μεταπλάθει ἀπλῶς τὸ τρίτο βασιλείο τοῦ Ἴψεν, ἀναμένοντας αὐτοῦ, «πιδόπερα ἀπὸ τοὺς Χριστοὺς καί τοὺς Ὀλυμπούς» τὸ ζευγάριμα τῆς Ὁμορφιάς μέ τὸν ἀγέλαστη Νόμο τῆς Ἐπιστήμης...

Ὁ Ποιητής, σ' ἕξη ὀκτάστιχα πού ἀκολουθοῦν, μάς δίνει ποιητικά τήν ἱστορία τῆς Γῆς. Πῶς ἀπὸ τὸν ἥλιο ξεχώρισε φλόγα μέσ' στὸ Χάος ἡ γῆ, καί πῶς αἰῶνες ὀλόκληρους τριγυρνᾷ μέσα στὸ χάος. Πῶς μετὰ τὴν πρώτη περιδίνηση χορεύει τὸν ἀστέρينو χορὸ στοχαστικῆ

καί γνωρίζει αὐτὴ πῶς ἦρθε
καί πού πάει τὸ ξέρεי αὐτῆ.

Περιγράφει κατόπιν τὸν ἄγριο πόλεμο τῶν στοιχείων, τῆς φωτιάς καί τοῦ νεροῦ. ὡστόσο χωρίσαν καί εἰρήνεψαν τὰ πολέμια τὰ στοιχεῖα,

κ' ἔλαμψε ἡ χαρὰ τοῦ Κόσμου
καί ὁ σκοπός· ἐσύ, Ἄρμονια
.....
Κι ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀνάτειλε,
καί σάν ἔνοιωσε καὶ ὁ νοῦς

μέσ' στὴ γῆ ἕνας ἄλλος ἥλιος
βάμψωσε τοὺς οὐρανοῦς.

Καί μετὰ τὸ πάλαιμα ἡ εἰρήνη, ἡ ἀστυρηθὴ διάταξη τῶν στοιχείων.

Ἔτσι καί ὕστερα σ' ἄνθρώπινα,
καί σ' ἄνθρώπων τὴν ψυχὴ
θάβηθι νά ριζώσῃ εἰρήνη
καί γαλήνη θ' ἀπλωθῆ.

Αὐτὴ τὴν εἰρήνη τῆς ψυχῆς, αὐτὴ τὴν γαλήνη τοῦ πνεύματος δραματίζεται ὁ Ποιητής μέσα στήν καινούργια πλάση πού ποθεῖ νά χτισθῆ κάτω ἀπὸ τὸ ἐμβλημα τοῦ Τρίτου Ὀλύμπου, κάτω δηλαδή ἀπὸ τὸ σῆμα τῆς Νόησης τοῦ Κόσμου. Γιατί ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸ ἄρρυθμο καί τὸ ἀταχτο, τὸ ἀπειθαρχοῦ καί τὸ ἀσύνδετο, τὸ ἀνταγωνιστικό καί τὸ φθοροποιό εἶναι ἡ ἔλλειψη ἀπὸ τὴν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων τοῦ Νόμου τῆς Ἀλήθειας, τοῦ νόμου πού μπορεῖ νά φέρνει τὴν ἐνότητα καί τὴν τάξη ὅπου ὑπάρχει ἀταξία καί διάσπαση. Ἡ χαρὰ τοῦ κόσμου, ὁ σκοπὸς τοῦ κόσμου εἶναι ἡ Ἄρμονία, τὸ ταίριασμα τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς μέ τὴν ψυχὴ τῶν ὄλων. Μὰ προϋπόθεση τῆς ἁρμονίας αὐτῆς πού μπορεῖ νά ζῆσῃ προκαταβολικά ὁ Γύφτος σάν μελλόμενη μοῖρα καί στερνὴ—περίεργη κάπως ἄρνηση τῆς διαλεχτικῆς πορείας τῶν ὄλων, αὐτὸ τὸ *στερνὴ*— μέ τὴ μουσικὴ τοῦ προφητικοῦ βιολίου του, εἶναι ἡ σαφὴς κατανόηση τοῦ κόσμου, ἡ ἔνταξη, δηλαδή, τοῦ ἀνθρώπου μέσα στόν κύκλο τῆς παγκόσμιας ἁρμονίας. Καί τοῦτο, ὑπαινίττεται ὁ Παλαμάς, θά πραγματοποιῆ μέ τὴν ἀγέλαστη Ἐπιστήμη...

* * *

ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ.—Ἡ ἀνάλυση τοῦ *Δωδεκάλογου*, μέ ἀφετηρία τὴν ἰδέα πού σταθεροποιήθηκε μέσα μου πῶς τὸ ποίημα, ὅσο κι ἂν ὕστερεῖ σέ μυθικὴν ἐνότητα, πειθαρχεῖ μ' ὄλον τοῦτο σὲ κάποια ἐνότητα ψυχολογικῆ, προσπάθησε νά καταδειξῆ τὰ στάδια καί τοὺς σταθμούς τῆς ψυχικῆς αὐτῆς πορείας καί νά τὰ διευκρινίσῃ, σὲ συνάρτηση πάντοτε μέ τὸ συναισθηματικό καὶ ἰδεολογικό κλίμα τῆς ἐποχῆς τοῦ ποιήματος. Θά πρέπει ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς νά ὁμολογήσῃ πῶς ἡ ἀνάλυση πού προηγήθηκε εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο μεροληπτικὴ μεροληπτικὴ κατὰ τοῦτο: ὅτι προσπάθησε ν' ἀναγάγῃ τὶς διάσπαρτες διαθέσεις σ' ἐνιαῖο κορμὸ, παραβλέποντας τὶς συχνῆς κι ἀτιθάσσειτες ψυχολογικῆς ἀπειθαρχίας. Μ' ὄλον τοῦτο νομίζω πῶς ὁ ἀναγνώστης δέν θά δυσκολευθῆ νά κρίνῃ κατὰ πόσον τὸ συμπέρασμά μου εὐσταθεῖ τ' ὅτι, δηλαδή, ἡ ψυχολογικὴ ἐνότητα τοῦ *Δωδεκάλογου* ὑ ἀντιστοιχεῖ σέ μορφὴ κυρίως λυρική καὶ ὄχι ἐπική. Κι ἀκόμα περισσότερο: ἡ ἐνότητα πού ἐμφανίζει ὁ

Δ ω δ ε κ ά λ ο γ ο ς δέν είναι καν φύσει φιλοσοφικής. Τά τρία στάδια πού έπισημάνανε (ξεχωρίζοντας τó προοίμιο τού 'Ε ρ χ ο μ ο ύ) 1) τή δ ο κ ι μ α σ ί α και τήν ά ρ ν η σ η, 2) τή δειλή π ρ ο β ο λ ή τ ή ς σ ύ ν θ ε σ η ς και 3) τήν ο ί κ ο δ ό μ η σ η, δέν τά συνδέει σταθερό νήμα συνυπερίας και διαλεχτικής άγωνίας τού πνεύματος. Εύκολότερα άποκομίζει κανείς τήν έντύπωση πώς ό Παλαμάς προώρησε σ' ένα έξ ύπαρξης (á priori) τεθειμένο σχήμα: ά ρ ν η σ η - σ ύ ν θ ε σ η παρά πού ζήτησε ν' άφομοίωση φιλοσοφικά τήν άρνηση και νά προβάλλη κατόπιν τήν αιτιολογημένη σύνθεση. Και ίσως δέν μπορούσε νά ήταν άλλοιώς. 'Ο χαρακτήρας τού Δ ω δ ε κ ά λ ο γ ο υ είναι κυρίως όραματικός. Και στ' όραμα τά συνθετικά στοιχεία είναι συνήθως άπειθάρχητα και άσύνδετα. 'Η έμπνευση δέν ύπακούει ούτε αúτη στό πρωτοκύτταρο τού μύθου. 'Αδέσμευτη, άχαλιναγάωγη υπερπηδά τά όρόσημα τής ποιητικής άφήγησης και ύποκαθιστά τó δνειρο και τόν πυρετό τής στήν κανονικότητα τής μυθικής ανέλιξης. 'Ο Ποιητής παρατρέχει τή δέση τής δραματικής του σύνθεσης και εισδύει στήν περιοχή τής γόησας Ιδέας. Γι αυτό τó λόγο ό άναγνώστης δυσκολεύεται πολλές φορές νά άξηγήση τίς μεταπτώσεις, νά δικαιολογήση τίς έπιστροφές και νά συλλάβη μέ διαγραμμένη περίμετρο τó Ιδεολογικό άνάστημα τού ήρωα. 'Ο,τι ως βασικό χαρακτηριστικό συλλαμβάνουμε άπό τήν προσωπικότητα τού παλαμικού τύπου είναι, καθώς έξήγησα στά οικεία σημεία, ή διάσταση μέ τά παραδομένα, ή ένεργός προβολή τής άσυμφωνίας αúτης πού παίρνει τόν χαρακτήρα τής άρνησης—γκρέμισμα τó λέει ό Ποιητής—και ή έκδηλη προσδοκία τής ριζικής έκείνης μεταβολής πού τήν άτομικήν άσυμφωνία θά τή μετατρέψη σέ κοινωνική συμφωνία. 'Ο Γύφτος—πού παρ' ότι γύφτος έχει μεγαλύτερη συγγένεια μέ τόν πλάστη του παρά μέ τή γυφτουριά—προβάλλει μέσα στό ποίημα πειστικός έπικριτής. Δείχνει, πώς οί άξίες πού γκρεμίζει είναι άνίκανες νά συντηρήσουν μιá ζωή έλεύθερη κι άνόθευτη άπό τó κοινωνικό ψέμμα, δείχνει πώς οί άξίες αúτες έφθον (κριτική τού παρελθόντος) τó φυλλορρόημα Ισχυρών πολιτισμών και πώς ή διατήρησή τους σέ μιá πλάστη ζωτικότητα (κριτική τού παρόντος) δέ μπορεί νά έξασφάλιση τήν πραγματική ζωτικότητα άτομων και συνόλων κι άναζητεί κάποια σύνθεση τών υγιών στοιχείων πού τούς άπομένουν, φιλτραρισμένων άπό τίς άνάγκες και τίς προϋποθέσεις τού παρόντος, γιά νά δημιουργηθῆ ή Ιδανική πολιτεία — πλαισίωση τού Ιδανικού άτόμου—πολίτη. Στόν Δ ω δ ε κ ά λ ο γ ο υ ό Ποιητής ξεκινά άπό τήν αúτεπύγωση. Είναι τó τέρμα μιáς δοκιμασίας και μιáς σει-

ρᾶς ταλαντεύσεων πού παρακολουθήσαμε άπό τήν 'Α σ ά λ ε υ τ η Ζ ω ή. Και παρ' ότι τά τραγούδια τής συλλογής αúτης δέν τά χωρίζει μακρό διάστημα χρόνου άπό τούς Δώδεκα Λ ό γ ο υ ς, —μπορεί μάλιστα νά θεωρηθῆ ότι ό σκελετός και οί περισσότεροι Λ ό γ ο ι συμπίπτουν χρονικά μέ τά τελευταία τραγούδια τής 'Α σ ά λ ε υ τ η ς Ζ ω ή ς, —ώστόσο έδώ ό Ποιητής, προβάλλοντας τολμηρότερα τó άτομό του, έστω προσωπίδοφόρο, ή, άς τó πούμε γενικότερα, προβάλλοντας τó Ιδεώδες τού Ισχυρού άτόμου, προβάλλει συνάμα τήν ένδόμυχη πίστη του ότι ή άνανέωση τών βασικών άξιών πού συνθέτουν τήν έννοια τού πολιτισμού θά προέλθη άπό τήν πρωτοβουλία και τήν ένεργεια τών άτομικών θελήσεων. Και στήν πεποίθηση τούτῃ ό Ποιητής βρισκότανε σύμφωνος μέ τά μεγάλα του πρότυπα τής άποχής: τόν Νίτσε και τόν 'Ιψεν. Και αúτοι έξαρτούσαν τή λύτρωση τής ανθρωπότητας άπό τή δραστική πρωτοβουλία τών Ισχυρών προσωπικοτήτων, παραβλέποντας κάθε δυνατότητα μαζικής αúτοεξύψωσης.

'Η κίνηση τούτῃ τού πνεύματος στόν Παλαμά γνωρίζει δυό άναπόφευκτους σταθμούς: 'Ο πρώτος είναι ό υπερκορεσμός τής άτομικότητας. 'Αφού ό Ποιητής έπιτύχη τήν αúτεπύγωση, άψου όποτάξη τόν άντικειμενικό κόσμο στόν ύποκειμενικό και άφομοίωση τήν Ιδέα πώς είναι ό ξεχωριστός άνάμεσα στους ξεχωριστούς, αúτοπροικίζεται μέ δικαιώματα' ύψώνεται έπάνω άπο τó έπίπεδο τó κοινωνικό και αίσθάνεται τόν πληθωρισμό τής ένεργειας νά τόν κατακλύζει. 'Η ένεργεια τούτῃ εκφράζεται στήν άπό περιωπής κριτική τής πορείας τού κόσμου. Γκρεμίζει τίς άξίες πού θεωρεί κίβδηλες, προβάλλει όλοένα τó άτομό του θεώρο τού πολιτισμού και αúτοϋψώνεται προφήτης - νομοθέτης. Θεομοθετεί τούς νέους πίνακες τής ζωής. 'Αλλ' άπό τούτῃ τή στιγμή δέ ύπερκορεσμός τής άτομικότητας άπειλεί νά πνίξη τήν προσωπικότητα άν τó πληθωρικό πλεόνασμα δέν διοχετευθῆ σέ πλατύτερη κοίτη. Και ή πλατύτερη αúτη κοίτη είναι ή κοινωνία. 'Ο δεύτερος, δηλαδή, σταθμός είναι ή κοινωνικοποίηση, ή διάχυση τού άτόμου.

'Η αúτοτελείωση είναι σκοπός στείρους καθ' έαυτόν άν δέν έχει κάποια προέκταση, άν, μ' άλλα λόγια, δέν χ ρ η σ ι μ ο π ο ι η θ ῆ. 'Ηδη ή λέξη μās μεταφέρει άπό τόν ύποκειμενικό κόσμο στόν άντικειμενικό. 'Ο ποιητής, όσο κι άν αγωνίζεται νά σταθῆ στόν πρώτο σταθμό, στήν αúτοτελείωση, νούβει άκαταμάχητο τó συναίσθημα τής άνάγκης νά ένωθῆ μέ τούς άλλους ανθρώπους. Μās έξωμολογήθηκε συχνά πώς τά ψυχόρμητά του είναι άντικοινωνικά¹, πώς «β,τι άγνότερο κι δ,τι

1. Π ε ζ ο ί Δ ρ ό μ ο ι § 146 κ. ά.

βαθύτερο κατέχει ο άνθρωπος το αισθάνεται σε κάποιες στιγμές γοργές ελεύθερες, κατά πλάτος και βάθος ατομικές, δόλοτελα δικές του, δόλοτελα λυτρωμένες από την ενέργεια των γύρω του, από την κοινωνική έπιρροή...» Κι άκόμη: «πώς ο ήρωϊκός άνθρωπος είν' εκείνος που μπορεί και κρατεί το έ γ ώ του άνεπηρέαστο από κάθε τι που σημαδεύει πώς άλλος άνθρωπος υπάρχει και ζή στο πλάι μας, σε κάποια κοινωνία πλατειά ή στενή και μάς μαγνητίζει»¹. Μά παρ' όλα τούτα κάτι του λέει μέσα του πως «έξω από την κοινωνία δεν υπάρχει άνθρωπος· ο άνθρωπος πλάστηκε για τήν κοινωνία»². ο άνθρωπος είναι ζωο κοινωνικό»³.

Και σε πολλά άλλα άρθρα του και μιλήματά του ο Ποιητής δείχνει το στενό δεσμό που ένώνει το άτομο με την κοινωνική του περιοχή κι άκόμη την αντίληψη πώς ο «Ποιητής δεν καταδικάστηκε να ζή μόνος κι ά ν ώ φ ε λ ο ς ». Γι' αυτό το λόγο ο Ποιητής με το πρόσωπο του ήρωά του, όταν καθώς ο Ζαρατούστρας χάρηκε το πνεύμα του και τή μοναξιά του—χάρηκε τή χαρά που κατακλύζει τή συνείδηση του ανθρώπου ή αυτογνωσία, και τή μοναξιά τής άκατάδεχτης ψυχής που πιστεύει στην άπομόνωσή της από τους ανθρώπους—ένοιωσε μέσα του τήν ανάγκη των ανθρώπων, ένοιωσε, μ' άλλες λέξεις, τήν ανάγκη τής σκοπιμότητας και τής ώφελιμότητας. Πώς έγινε αυτή ή συναισθηματική μεταστροφή μέσα στην ψυχή του ήρωα το είδαμε στην άναλυση που προηγήθηκε. Ίσως ή μεταστροφή τούτη να μη γίνεται μέσα στα άυστηρά περιγράμματα τής αϊτιοκρατίας. Ίσως να υπάρχουν—και υπάρχουν—έδω κ' εκεί χάσματα, κενά πού, προσπαθώντας έκ των ύστέρων ν' άνασуй-

1. Αύτ., § 124.

2. Αύτ.

3. Χρησιμοποϊώ τήν ίδια τή φράση του από το άρθρο του 'Ο Ποιητής, καταχωρισμένο στην «Ποιητική» του, σελ. 28, που θαρρῶ να συνοψίζη με τήν τελευταία της λέξη που υπογραμμίζω, τις αντίληψεις του Παλαμά για τις σχέσεις τεχνίτη και κοινωνίας. Το θέμα εξετάζεται εϋρύτερα στο μελέτημα: 'Ο Παλαμάς Κριτικός, που δημοσιεύθηκε σε παράρτημα στον ά τόμο τής μελέτης αυτής. Κ' έχει παραπέμπω τον άναγνώστη άν θα ήθελε να παρακολουθήση συστηματοποιήματα τήν εξέλιξη των αντιλήψεων του Παλαμά σχετικά με το ίδιο θέμα.

(Συνεχίζεται)

κροτήσουμε μιá ιδεολογική συνέπεια, να τά συμπληρώνουμε με τήν προβολή τής δικής μας έσωτερικής διαλεκτικής. Άλλά για να πραγματώνουμε το έργο τούτο σημαίνει πώς το ποίημα μάς προσφέρει το άναγκαϊο ύλικό. Και ξεκινώντας από το προσφερόμενο ύλικό κι άρνούμενοι τήν έπική, ή καλύτερα, τή μυθική ένότητα, φτάσαμε στη διάκριση που μάς έπιτρέπει να ξεχωρίσουμε τους Δώδεκα Λόγους στα τρία ευδιάκριτα στάδια τής λυρικής σκέψης που σημειώσαμε από μιás άρχης.

Ή άνάλυση που προηγήθηκε με άπαλάσσει, νομίζω, από τον κόπο να έπαναλάβω τα χαρακτηριστικά σημεία των σταθμών τής ιδεολογικής πορείας του ήρωα—όπως έμεις θέλουμε να τή βλέπουμε και να τήν έρμηνεύουμε. Και ή τελευταία τούτη φράση δεν πορίζεται κανένα δικαίωμα άυθαιρεσίας. Ένα ποίημα μπορεί, μέσα στις ιστορικές συνθήκες που αναδόθηκε, να μη βαδίζει έπάνω σε καλογάρακτα άχνάρια είτε γιατί ο ίδιος ο Ποιητής δεν ήταν σε θέση να αιτιολογήση τήν έμπνευσή του και κατόπιν να τή μορφοποιήση, άκολουθώντας προδιαγραμμένη φιλοσοφική ή κοινωνιολογική κατεύθυνση, είτε γιατί, κι άν άκόμη το ήθελε, ή έξωτερική διαλεκτική κίνηση των αντικειμενικών γεγονότων του διέφευγε. Ώστόσο ή λυρική σκέψη είναι πολλές φορές αυτοδύναμη· κατορθώνει ν' άνασυνδέει ύποσυνείδητα τή γραμμή του συναισθήματος που διαρρέει από τή μυθική άνέλιση, και να προβάλλεται στη συνείδησή μας, αξιωνοντας από δαύτην το καθήκον τής όρθολογικής τακτοποίησης. Και, καθώς είπαμε, ο Δωδεκάλογος, ποίημα κατ' έξοχήν δραματικό, έμφανίζει άναπόφευκτα τινάγματα και σκιρτήματα σκέψης που χρέος μας είναι να τά πειθαρχήσουμε και να τά αιτιολογήσουμε, έχοντας πάντα άλάθευτο γνώμονα τήν ψυχολογία, τά αίτήματα, τήν όλη κίνηση του πνεύματος τής εποχής του. Άκόμη κι ό,τι σήμερα θα μπορούσε να μάς φανή άπροσάρμοστο με τήν εξέλιξη που πήρε ή ροή του πνεύματος και τής κοινωνικής ιδεολογίας, μάς είναι δυνατό να τό κατανοήσουμε, να τό έξηγήσουμε και να τό δικαιώσουμε, ένταγμένο στα χρονικά του περιγράμματα.

ΑΙΜ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ

GEORGES BERNANOS

ΚΑΙΝΟΥΡΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΕΤ*

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΡΑΤΣΙΚΑ

—“Άκουσε, λέει τέλος με τη σοβαρότητα της μέθης—κ’ή φωνή του χαμηλώνει ακόμη πιο πολύ—γιατί φοβάσαι τόσο μήπως με βλάψεις, μικρούλα μου;

Προσπαθεί να του απαντήσει, μα μόλις κατορθώνει να καταπιεί το σάλιο της.

—Για ένα κορίτσι της ηλικίας σου, το μυαλό δε σου λείπει. Θα μπορούσες να παραβγείς και με γριές ακόμα.

Τά κάρβουνα στο τζάκι μαυρίζουν ένα-ένα. Δεν απομένει πιά, παρά μιά λάμψη παράξενα άπαλη που λές κ’έρχεται συγχρόνως από παντού. Ή μεγάλη σκιά του κύρ Άρσένη μόλις ξεχωρίζει στον τοίχο. Ο ίδιος δεν είναι πιά παρά μιά σκιά, βλέπεις όμως ακόμα να λάμπει το χαμόγελό του, το χαμόγελο των άσπρων δοντιών του.

— Πάντα σ’έχτιμοῦσα, αρχίζει να της λέει πλαταγίζοντας τη γλώσσα του.

Τούτη τη φορά ή Μουσέτ δεν ξεγελιέται. Αναγνώρισε τον τόνο αὐτοῦ τοῦ ἀόρατου στόματος, τη φωνή που λές και κρέμεται μέσ’στη νύχτα και που είναι τόσο τρομερά κοντά της. Ἀλλόκοτη φωνή! Ἐνιωσε αὐτή την τρεμούλα, τη βελούδινη ἀνατριχίλα, με κάτι, ξαφνικά, τὸ μορφαστικό, μιά νότα φάλτσα και ραγισμένη. Τά πιο απλά, τά πιο ἀνώδυνα λόγια δε θα μπορούσες να τ’ἀναγνωρίσεις, θάμοιζαν με τις χάρτινες μάσκες που τις βλέπεις στα ἔμποροπανηγύρια.

Ἐτσι τὸ ἴδιο μιλούν και τ’ἀγόρια, ἀνάμεσ’ἀπ’τὸν καπνὸ τῶν τσιμουκιῶν, τὸν ἀχνὸ τῶν καφέδων, ἀνάμικτους με ἀλκοὸλ, κάποιον βράδυ γιορτῆς, όταν ή κυρία Ὠφρί πληρώνει τη Μουσέτ για να της πλένει τὰ φλυτζάνια. Πολλά κορίτσια πριν ἔρθει ή ὥρα ν’ἀγαπήσουν, μήτε την προσέχουν τούτη τη φωνή, την ἀκούνε δίχως φόβο και δίχως ἀηδία. Ἀργότερα, φόβο ή ἀηδία, θά τὰ πνίξουν μέσ’στα μουθουνιστά

τους χάχανα που φλογίζουν με κοκκινάδι τὰ μάγουλά τους... Τὸ ἴδιο συμβαίνει μ’αὐτή τη φωνή, ὅπως και με την ὁσμὴ της μιζέριας. Σπάνια ἐνοχλεῖ ή ταπεινώνει. Ἄν ὁμως τη δεχτείς δίχως να ἐπαναστατήσεις, τότε καταντάει ἔν’ἀπ’τὰ γνώριμα στοιχεῖα της καθημερινῆς ζωῆς και δὲν ξεχωρίζει πιά ἀπ’τη ζεστασιά και την ἀσφάλεια της φτωχικῆς φωλιάς.

Ἡ σιωπὴ ξανάπεσε ἀνάμεσά τους, μιά σιωπὴ τὸ ἴδιο ὑπουλη σάν την ἀνταύγεια τοῦ τζακιῦ. Ποιά δύναμη καρφώνει τη Μουσέτ στα πόδια της; Δὲ σκέφτεται να τὸ σκάσει, δὲν εἶναι πιά δλόκληρη παρά ἀναμονὴ ἐναγώνια, τρόμος. Ἄναμονὴ και τρομάρα ἔμφυτες, σαρκικές, γιατί σ’αὐτή τη μοιραία στιγμή που θ’ἀποφασίσει για την τύχη της, ἐνὼ ἀπλώνεται κιόλας πάνω ἀπ’τὸ περήφανο κεφάλι της ὁ πένθιμος πέπλος, εἶν’ἀνίκανη να κάνει και την παραμικρὴ συνειδητὴ πρόβλεψη. Ὁ ἄντρας ὁμως που εἶν’ἐκεῖ μπροστά της,—νιώθει κιόλας την πνοή του στο λαιμό της—εἶν’ὁ μόνος που ἀπὸ μπρός του δε θάθελε να τὸ σκάσει, ἔστω κι’ἀν ἐπρόκειτο να σώσει τη ζωὴ της.

Τοῦ ξεφεύγει ὡστόσο μ’ἕνα πρῶτο πῆδημα τόσο ἀπότομο που ἐκεῖνος ταλαντεύεται και πιάνεται ἀδέξια ἀπ’τὸν τοίχο. Ἴσως τούτη τη στιγμή ἕνας λόγος της νάφτανε για να ἐπιβληθεῖ στο μεθυμένο, ἀλλά μήτε συλλαβὴ δε βγαίνει ἀπ’τὸν πνιγμένο λαιμό της. Τὰ δόντια της κοπέλας εἶναι τόσο σφιγμένα που ἀκούει τὸ τρίξιμό τους. Ἀπλώνει πάνω της, στην τύχη, τὰ βίαια χέρια του, που ὁ παροξυσμὸς τοῦ πόθου τοὺς χαρίζει μιά τρομαχτικὴ δύναμη, μιά διαβολικὴ σιγουριά. Δὲν καταφέρνουν ὡστόσο να ἐξουσιάσουν τοὺς γοφούς που λύγισαν σάν τόξο, θά μπορούσαν μᾶλλον να τοὺς συντρίψουν. Τη σπρώχνει βάνουσα πάνω στον τοίχο. Τὸ χτύπημα τη λυγίζει στα δύο, την κάνει να βγάλει ἕνα σύντομο βογγητό. Αὐτὸ ἄλλως τε εἶναι τὸ

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

μόνο πού ξέφυγε απ' τὰ χείλη της. Τὰ τελευταία αναμμένα κάρβουνα χωνεύουν μέσ' στη στάχτη. Τίποτα τὸ ζωντανὸ δὲν ἀκούστηκε πιά μέσ' στὸ βάθος τῆς σκιάς, ἐξὸν ἀπ' τὴ λαχανιασμένη ἀνάσα τοῦ ὠραίου Ἀρσένη.

Ἡ Μουσέτ κουλουριάστηκε μέσα σὲ μιὰ τούφα ἀπὸ βούρλα, ὅπου χωράει κ' ἕνας λαγός. Ἡ ἄμμος, σκαμμένη ἀπ' τὴ βροχή, βουλιάζει κάτω ἀπ' τὸ βάρος της, ἔτσι πού χάνεται σχεδὸν ὀλόκληρη. Ἡ δροσιά τῆς γῆς φαίνεται γλυκειά. Συγκρατώντας τὴν ἀνάσα της, ψηλαφίζει τὸ σκοτάδι μὲ καταπληχτικὴ ψυχραιμία.

Ἡ καλύβα δὲν εἶναι μακριά. Κάποτε τῆς φαίνεται πὼς ξεχωρίζει τὸν ὄγκο του μέσ' ἀπ' τ' ἀραιὰ δέντρα, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ λάκκου πού εἶναι γεμάτος νερό. Ἐραγε ὁ κύρ Ἀρσένης εἶν' ἀκόμα ἐκεῖ; Κανένα σημάδι δὲ δείχνει τὴν παρουσία του. Τὴν κυνήγησε λίγα βήματα μονάχα κι' ἀσφαλῶς θὰ σκόνταψε πάνω σὲ κάποιο κορμὸ, κομῆεν λοξά, γιατί βλαστήμησε μὲ λύσσα. Ἐπειτα ἀκούσε γιὰ κάμποσο τὸ ὕπουλο βῆμα του. Κάποια στιγμή μάλιστα πέρασε πίσω της ἀπὸ πολὺ κοντά. Αὐτὴ ὅμως δὲ γύρισε τὸ κεφάλι της, ἡ καρδιά της δὲ χτύπησε πιδὸ γρήγορα.

Τέλος, ἔπειτ' ἀπὸ μακριὰ σιωπὴ, ἄρχισε ἀνὰ τὴ φωνάζει, στὴν ἀρχὴ μὲ φωνὴ παρακλητικὴ, σχεδὸν ντροπιασμένη, ξαφνικὰ γεμάτῃ ὄργῃ. Τὸ χειρότερο εἶναι πὼς ἡ Μουσέτ δὲν ἔξερει ἀν' αὐτὸς βρίσκεται πάντα στὴν ἴδια θέση, στὴ θέση πού μαντεύει κι' ἀπόπου ξεχωρίζουν τὰ δυὸ μονοπάτια. Εὐτυχῶς ἡ νύχτα εἶναι σκοτεινὴ, θὰ περιμένει ἐκεῖ ὅσο χρειαστεῖ, τίποτα δὲν τὴ βιάζει...

Ὁ πόνος τὴν ἐνοχλεῖ, ἕνας πόνος πού ἀντηχεῖ στὰ κόκκαλα της, λές καὶ βυθίζεται μέσ' στὴ ρίζα τῆς ζωῆς. Στὸ χωριὸ εὐκόλα περνάει γιὰ «σκληρὴ». Ὁ πόνος ὅμως αὐτὸς δὲ μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μὲ κανέναν ἄλλο. Ἀσυνήθιστὴ νὰ ἐξετάζει τὸν

ἑαυτὸ της, ἡ Μουσέτ δὲν εἶχε καθόλου τὸν καιρὸ νὰ σκεφτεῖ τίς ἄλλες λεπτὲς διακρίσεις τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ, τίς μυστικὲς τοὺς σχέσεις. Ἀνέχεται ὑπομονητικὰ, δίχως νὰ τὸν καταλαβαίνει, ἕναν πόνο τόσο τέλεια, τόσο ἴσα ἀπλωμένο στὶς ἴνες της, πού φτασμένος πιά στὸν παροξυσμὸ του φαίνεται νὰ διαλύεται, νὰ λιώνει μέσα σὲ μιὰ φριχτὴ ἀηδία.

Ὁρθώνεται στὰ γόνατα. πνίγοντας ἕνα λυγμὸ, ἕνα τρομερὸ λυγμὸ δίχως δάκρυα. Καὶ πάλι ἀφουγκράζεται. Κανένας ἄλλος θόρυβος πέραε τὸ ρυθμικὸ στάλαμα ἀπ' τοὺς βρεμένους θάμνους μέσ' στὴν ἀπεραντώσυνή του δάσους. Δὲν τολμάει ὥστόσο νὰ γυρίσει τὴν πλάτη της πρὸς τὴν ἀόρατὴ καλύβα, ἀπομακρύνεται ἀπ' αὐτὴν ὀπισθοχωρώντας, στέκεται μιὰ τελευταία φορὰ. Τὸ μονοπάτι εἶναι τώρα ἐκεῖ κάτω ἀπ' τὰ πόδια της, δὲν τὸ διακρίνει καλά, θὰ μπορούσε ὅμως ν' ἀκολουθήσει τοὺς ἐλιγμούς του χάρη στὸ μουρμούρισμα πού πότε μεγαλώνει, πότε λιγοστεύει, τοῦ τρεχομένου νεροῦ σ' ὄλο τὸ μάκρος πού ἔχει τὸ χαντάκι. Τέλος ἀφήνεται νὰ γλιστρήσει ὡς κάτω.

Μόλις ἔνωσε κάτω ἀπ' τὰ πόδια της πιδὸ στερεὸ τὸ ἔδαφος, μιὰ ἀκατανίκητὴ δύναμη τὴ σπρώχνει μπροστὰ ἀνάμεσ' ἀπ' τοὺς θάμνους. Στὴν ἀρχὴ προσπαθεῖ νὰ διώξει ἀπ' τὸ πρόσωπό της τὰ λεπτὰ κλαδιά, λυγρὰ ἀκόμα ἀπ' τὴ νεροποντὴ, ὕστερα ὅμως οὔτε τὰ προσέχει πιά. Τρέχει, μὲ τὸ κεφάλι σκυφτὸ, βογγώντας ἀνάλαφρα σὰν τὸ κυνηγημένο ζῶο πού κάνει τὴν ὑπέρτατὴ προσπάθειά του καὶ καταφέρνει νὰ τευνώσει μιὰ τελευταία φορὰ τοὺς συσπασμένους ἀπ' τὸν τρόμο τοῦ θανάτου μύωνες του κάτω ἀπ' τίς μουσοῦδες τῶν σκυλιῶν.

Ἡ Μουσέτ δὲ σταματᾷ παρά στὴν ἄκρη τοῦ δάσους, στὴν ἀρχὴ τοῦ μεγάλου ἀσφαλτοστρωμένου δρόμου, πού οἱ γεμάτες ἀπὸ νερὸ λακκοῦβες του γυαλίζουν ἀμυδρά, ἄκρη σ' ἄκρη.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Μάταια ἀνοίξε μὲ προφύλαξη τὴν εὐλίμη πόρτα πού τὸ μοναδικὸ της σκουριασμένο σίδερο τρίζει πάντα, τὸ πόδι της ἔσπρωξε — τί ἀτυχία — τὸν κουβὰ πού ζυμώνουν τὰ πύτουρα γιὰ τίς κότες. Ἡ μητέρα κοιμάται ἐλαφρὰ. Μόλις ἡ Μουσέτ ἀνοίγει τὴν πόρτα, τῆς φωνάζει: — Ἐσοῦσαι; Ἀπὸ πού ἔρχεσαι;

Ἐπάρχει στὴ γνώριμὴ φωνὴ κάτι πού ἡ μικρὴ δὲν ἀναγνωρίζει, πού τῆς χτύπησε στ' αὐτὴ μὲ μιὰς.

— Ἀργήσες νὰ γυρίσεις, συνεχίζει ἡ φωνή. Δὲν ξέρω τί ὦρα εἶναι, ἔνωσα κούραση μόλις δειπνήσα. Ὁ πατέρας σου καὶ τ' ἀδέλφια σου εἶν' ἔξω. Ψάξε νὰ βρεῖς

λίγη θράκα καὶ ζέστανε τὸ γάλα τοῦ μωροῦ. Δὲ μπόρεσα νὰ τὸ ταῖσω, εἶμαι ἀλήθεια πάρα πολὺ κουρασμένη.

Ἡ στάχτη κρύωσε ἐδῶ καὶ πολλὴ ὥρα: σπῖρα δὲν ὑπάρχουν στὸ σπῖτι, γιατί ὁ πατέρας τὰ κλέβει πρὶν νὰ πάει νὰ περάσει τὴ νύχτα του στὸ καπηλειό. Τόσο τὸ χειρότερο! Τὸ ἀδελφάκι θὰ πιεῖ τὸ μπιμπερόν του κρῦο: γιὰ νὰ τὸ ζεστάνει τὸ χῶνει, ὅπως τὸ συνηθίζει, μέσ' στὸ στήθος της.

Εἶναι μιὰ χειρονομία πού τὴν κάνει πολὺ συχνά. Τούτῃ ὅμως τὴ φορὰ στὴ γνώριμὴ ἐπαφὴ τοῦ μπουκαλιῶ—ἕνα μπουκάλι πού χωράει ἑβδομήντα πέντε δράμια

μέ λαιμό πάρα πολύ χοντρό γιά τήν τενωμένη καουτσουκένια θηλή του—ἀνατρίχιασε ἀπ' τὸ κεφάλι ὡς τὰ πόδια, μ' ἕνα ρίγος ἄγριο πού τήν κάνει νά τρέμει ὀλόκληρη. Τό θάρρος τῆς ἔλειψε ξαφνικά ὥστε νά περιμενε περισσότερο· λυγισμένη τώρα στά δυό, πῆγε καί πῆρε ἀπ' τ' ἀχυρένιο στρώμα του τὸ παχουλὸ μωρὸ μέ τῆ χλωμῆ καί προσημένη σάρκα.

Ὡς τότε δὲν ἐνιωθε γιά τ' ἀδελφάκι της παρὰ μιάν ὑπουλη καί μνησικακὴ ἀποστροφή, γιὰ τὸ τελευταῖο αὐτὸ παιδί πού γεννήθηκε ἀπὸ μιά ράτσα ἀλκοολικῶν, ἀφοῦ τσιρίζει ὅλη νύχτα, δὲν ἀποκοιμῆται συνήθως παρὰ ὕστερ' ἀπ' τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, τυφλωμένο ἀπ' τὸ φῶς, γυρίζοντας μέ τρόμο ἄλλοῦ τὰ στρογγυλά μάτια του, τὰ μισοκρυμμένα ἀπ' τὰ νυσταλέα βλέφαρα, μέ τ' ἀραιὰ καί κόκκινα ματοσίνορα. Ἀποστροφή πού φυλάγεται νά τὴν ἐκφράσει, γιὰ τὴν φοβᾶται μήπως τὴ δειροῦν· κατάγεται κι' αὐτὴ ἀπὸ μιά γενιά καρτερικῶν μητέρων, πού ὑποτάσσονται τὸ ἴδιο στὸ μωρὸ, ὅπως καί στὸν ἄντρα. Οὔτε στιγμή δὲν τῆς περνάει ἀπ' τὸ μυαλὸ ν' ἀμφιβάλλει γιά τὴν ἐξουσία πού ἔχει πάνω ἕνα γκοινιάρικο παιδί πάνω σ' ὄσους τὸ περιστοιχίζουσιν, καί εἰν' ἀνίσχυρο νά τὴν ἐπιβάλλει μ' ἄλλο τρόπο.

Σήμερα ὅμως μέ μιά κίνηση ἄστοχη, ὅπως ἐνός πνιγμένου πού βουλιάζει στὸ νερό, ἀγκάλιασε τὸ μωρὸ μέ τὰ κουρέλια του, πού μυρίζουσιν οὐρα καί ζυμισμένο γάλα· μόλις τόνισσε νά τρέμει ἀπαλά πάνω στὰ νεανικά της στήθη, ἔτρεξε νά καθήσει στὸ σκαμνάκι, στήν ἄλλη ἄκρη τῆς κάμαρας, πίσω ἀπ' τὴ μισάνοιχτη πόρτα τῆς ξυλαποθήκης.

Σαστισμένο ἀπ' τὸ ἀπότομο ἀγκάλιασμα τὸ παιδί, γύρισε ἀργὰ πρὸς αὐτὴ τὸ πλαδαρὸ του πρόσωπο μέ μιά φριχτὴ ἔκφραση ἀόριστου φόβου, ἀπέραντας πλήξης. Ἐπειτα μαζεύτηκε πάνω της ἀκουμπώντας στήν τύχη τὰ χεῖλη του, πού γλιστρίζουν πάντα ἀπόνα ἀστειρευτο σάλιο. Τὰ χέρια του πασπατεύουν τὸ ὕφασμα τοῦ φτηνοῦ κορσᾶς καί τὸ βλέμμα τῆς Μουσέτ τὰ παρακολουθεῖ. Κἀτ' ἀπ' τὸ ἀμυδρὸ φῶς τοῦ καντηλιοῦ, πού εἶναι στὸ κοίλωμα ἐνός τοίχου, πρόσεξε τὸ ἀδύνατο στήθος τῆς· εἶναι κιόλας στήθος γυναικας. Τί σημάδια εἶν' αὐτά, ἐκεῖ, πάνω ἀπ' τὸν ἀριστερὸ μαστό; Τὰ πέντε δισταχτικὰ μικρὰ δάχτυλα ἀκουμποῦν αὐτοῦ· ἡ Μουσέτ δὲν κρατιέται πιά, κλαίει σιγανὰ,

μέ κομμένους λυγμούς. Τὰ δάκρυα κυλοῦν στὸ μπουκάλι καί στὰ μάγουλα τοῦ μωροῦ πού ξυνίζει τὰ μούτρα του κάτω ἀπ' τὴ χλιαρὴ αὐτὴ βροχῆ.

Ἀσφαλῶς ἡ μητέρα οὔτε εἶδε, οὔτε ἀκουσε τίποτα, γιὰτί λέει σὲ λίγο:

— Θὰ βρεῖς στὸ σκοινὶ ἕνα πανὶ πού τὸ σαπούνισα χτές. Δὲν πρέπει νά μείνει ὀλη νύχτα τὸ μωρὸ βρεμένο, γιὰτί σίγουρα θὰ οὐρλιάζει· μὰ τὴν ἀλήθεια τὸ κεφάλι μου πονάει καί δὲ θὰ μπορούσα νά σταθῶ στὰ πόδια μου. Μ' ἀκούς, μικρὴ μου;

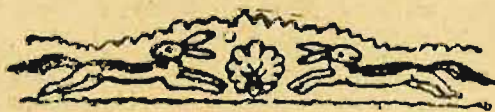
Ἡ Μουσέτ τεντώνει τ' αὐτί της, προσπαθεῖ νά καταλάβει... Ἀλήθεια, ἡ φωνὴ δὲν εἶναι ἡ ἴδια, μ' ἐκεῖνο τὸν τόνο τῆς ἐξασθενημένης καρτερίας πού τὴν κάνει πάντα νά ξεφωνίζει, ψευδοθυωμένη, εἶτε μιλάει στοὺς χωριάτες, στὰ ζᾶ, στήν κλέφτρα γάτα, εἶτε στὰ πράγματα, στή σπασμένη τσανάκα καί στὸ τσαγγὸ λαρδί. Ἡ Μουσέτ τὴ βρίσκει γλυκεῖα, σχεδὸν τρυφερή. Δὲ δείχνει νά ταιριάζει μέ τὰ λόγια, ὡσάν ἄλλα λόγια νάρχονταν στή σκέψη πού ἡ μητέρα δὲν τολμάει νὰ πεῖ, πού θὰ τὰ πεῖ στήν ὥρα της.

Πρὶν ν' ἀλλάξει τὸ μωρὸ, ἡ Μουσέτ τρίβει τὰ μάγουλά της μέ τὸ χοντρὸ παλιόκουρέλο πού βρωμάει κρασίλες, ἂν καί φρεσκοπλυμένο. Ἐπειτα σέρνει πῶς πέρα τὸ ἀχυρένιο στρώμα της, πλαγιαίνει ντυμένη, βγάζοντας τὰ παπούτσια της, βαρεῖα ἀπ' τὴ λάσπη τοῦ δάσους πού μυρίζει σάπιο φύλλο καί πενταβελόνες.

Συνήθως, ὅπως λέει ἡ Κυρία, πού κατηγορεῖ στ' ὄνομα τῆς ὑγιεινῆς τὴν κακὴ αὐτὴ συνήθεια — τὸ βιβλίο τῆς πραγματογνωσίας ἔχει ἕνα κεφάλαιο γιά τὸν ὕπνο, καί συσταίνει τὴν ὑπτία θέση, μέ τὸ κεφάλι στὸ βορρᾶ, τὰ πόδια στὸ νότο, πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ μαγνητικοῦ ρεύματος — ἡ Μουσέτ κοιμάται κουλουριασμένη. Ἀλλὰ μόλις δίπλωσε σήμερα τὰ μπράτσα της πάνω στὸ στήθος της, τ' ἀπομακρύνει γρήγορα ἀπὸ κεῖ, τεντώνοντάς τα πότε δεξιά, πότε ἀριστερά.

Εἶναι μιά χειρονομία ἄγρια, ἀσυλλόγιστη. Μὲ κλειστά βλέφαρα, τὸ ἀδύνατο μικρὸ της πρόσωπο, πού τ' ἀγγίξε κιόλας ὁ ὕπνος, σκιτσάρει μιά γκριμάτσα ἀηδίας. Καί μάλιστα λίγο ἀργότερα διαν βυθίστηκε μεμιάς στήν ἀνυπαρξία, ἐνῶ ἡ ἀναπνοὴ της εἶναι, ὅπως κάθε νύχτα, βαθεῖα καί ἡρεμῆ, τὰ χέρια της δὲ συχωροῦν, ἀρνιοῦνται ν' ἀγγίξουν τὸ μισητὸ κορμὶ της καί γαντζώνονται στὸ στρώμα.

(Ἄκολουθεῖ)

JOSEPH CONRAD

Η ΚΑΡΔΙΑ ΤΟΥ ΖΟΦΟΥ*

ΝΟΥΒΕΛΛΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΜΑΝΘΟΥ ΚΡΙΣΠΗ

— Τί άλλο μπορούσες νά περιμένεις; Ξέσπασε. Πήγε σ' αὐτούς κρατώντας κεραυνούς και ἀστραπές—μέ νοιώθεις—και δὲν εἶχαν δεῖ ποτέ τους τίποτα παρόμοιο, τίποτα τόσο τρομερό. Θά μπορούσε νά φανεῖ τρομερός. Δὲν μπορείς νά κρίνεις τὸν κ. Κούρτζ με τὰ ἴδια μέτρα πού θά ἔκρινες ἕναν κοινὸ ἄνθρωπο. "Ὀχι, ὄχι, ὄχι! Γιά νά σοῦ δώσω μίαν ἰδέα αὐτοῦ τοῦ πράγματος δὲν διστάζω νά σοῦ πῶ ὅτι μιά μέρα θέλησε νά με σκοτώσει. Ἄλλὰ δὲν τὸν κρίνω.

— Νά σέ σκοτώσει; Γιατί; φώναξα.

— Νά, εἶχα λίγο φίλνισι πού μοῦ 'χε δώσει ὁ ἀρχηγὸς ἐκείνου τοῦ χωριοῦ πού εἶταν κοντὰ στὸ σπίτι μου. Βλέπεις, πήγαινα γιά χάρη τους στὸ κυνήγι. Λοιπὸν τὸ 'θελε σώνει και καλά και δὲν ἄκουγε τίποτα. Μοῦ τὸ δήλωσε πὼς θά με σκότωνε ἐξὸν ἂν τοῦ 'δινά τὸ φίλνισι και τσακιζόμουνα νά φύγω ἀπ' τὴ χώρα, γιατί ἔτσι τοῦ κάπνισε και μπορούσε νά με δώξει και δὲν ὑπῆρξε τίποτα στὴ γῆ πού τὸν ἐμπόδιζε νά σκοτώσει ὅποιον τοῦ γούσταρε. Καί τὰ 'λεγε ἀλήθεια. Τοῦ 'δωσα τὸ φίλνισι. Τί μ' ἔνοιαζε! Ἄλλὰ δὲν ἔφυγα. "Ὀχι, ὄχι. Δὲν μπορούσα νά τὸν ἀφήσω. Ἐπρεπε φυσικά νά 'μαι προσεχτικός, ὡς πού νά 'ρθεῖ πάλι ὁ καιρὸς νά ξαναγίνουμε φίλοι. Τότε εἶταν πού ἔπεσε γιά δευτέρη φορά ἄρρωστος. "Υστερα ἔπρεπε ν' ἀποτραβηχτῶ ἄλλὰ δὲν με πείραζε. Ἐκεῖνος περνοῦσε τὸν περισσότερο καιρὸ του στὰ χωριά, γύρω στὴ λίμνη. "Όταν κατέβαινε στὸ ποτάμι ἄλλοτε μ' ἀντάμωνε, και ἄλλοτε εἶταν καλύτερο γιά μένα νά προφυλάγομαι. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος βασανίζεταν πολύ. Τὰ μισοῦσε ὄλ' αὐτὰ ἄλλὰ—δὲν ξέρω γιατί—δὲν μπορούσε νά τοὺς ξεφυγεῖ. "Όταν μοῦ δινόταν εὐκαιρία τὸν παρακαλοῦσα νά προσπαθήσει νά φύγει, ὅσο εἶταν καιρὸς ἀκόμα. Τοῦ 'λεγα ἀκόμα πὼς θά πήγαινα κ' ἐγὼ μαζί του. "Ἐλεγε ναί, και ἔμενε. Ἐξορμούσε γιά κανένα ἄλλο κυνήγι φίλνισιοῦ χανόταν γιά βδομάδες

ξεχνοῦσε τὸν ἑαυτὸ του ἀνάμεσα σ' ἐκείνους τοὺς ἄνθρώπους—ξεχνοῦσε τὸν ἑαυτὸ του—τὸ νοιώθεις;

— Μ' αὐτὸς εἶναι τρελός, εἶπα.

Διαμαρτυρήθηκε μ' ἀξιοπρέπεια. Ὁ κ. Κούρτζ δὲν μπορούσε νά 'ναι τρελός. "Ἄν τὸν ἄκουγα ἐδῶ και δυὸ μέρες, δὲν θά τολμούσα νά κάνω μιά τέτοια νύξη... Ἐνῶ συζητούσαμε, εἶχα σηκώσει τὰ κυάλια και παρατηροῦσα τὴν ἀκτὴ, ψάχνοντας τ' ἀκροσύνορα τοῦ δάσους και τὸ χῶρο πῶς ἀπὸ τὸ σπίτι. Ἡ συνειδηση ὅτι εἶταν ἄνθρωποι σ' αὐτὸ τὸ ἐρημοτόπι, τόσο ἥσυχοι, τόσο σιωπηλοί,—ἥσυχοι και σιωπηλοὶ ὅπως τὸ ρημαγμένο σπίτι πάνω στὸ λόφο—μοῦ προκαλοῦσε ἀνησυχία. Δὲν ὑπῆρχε κανένα σημάδι στὴν ἐπιφάνεια τῆς Φύσης πού νά μιλάει γιά τὸ καταπληκτικὸ αὐτὸ παραμῦθι πού δὲν μοῦ τὸ διηγῆθηκαν τόσο με λόγια, ἀλλὰ μ' ἄφησαν νά τὸ νιώσω κάτι κραυγὲς ἀπελπισίας, πού τις ἀκολουθοῦσε τὸ ἀνασῆκωμα τῶν ὤμων, κάτι μισές φράσεις, κάτι νύξεις πού κατέληγαν σὲ βαθειοὺς ἀναστεναγμούς. Τὰ δέντρα εἶναι ἀσάλευτα, σὰ μάσκα—βαρειά, σὰν κλειστὴ ἐξώπορτα φυλακῆς—και κοίταζαν μ' ἕναν ἀέρα μυστικῆς σοφίας, ὑπομονετικῆς ἀναμονῆς, ἀπόρρητης σιωπῆς. Ὁ Ρῶσος μοῦ ἐξηγοῦσε εἶτι μόνο τελευταία ὁ Κούρτζ εἶχε κατέβει στὸ ποτάμι. κουβαλώντας μαζί του ὅλους τοὺς ἐτοιμοπόλεμους ἄνδρες τῆς φυλῆς πού ζοῦσε κοντὰ στὴ λίμνη. Εἶχε ἀπουσιάσει πολλοὺς μήνες—θὰ εἶχε κάνει τὸν ἑαυτὸ του εἰδῶλο λατρείας, θαρρῶ—και κατέβηκε ξαφνικά με τὴν πρόθεση, ὅπως φαίνεται, νά ἐξορμήσει ἢ στίς ἀπέναντι ὄχθες τοῦ ποταμοῦ ἢ στὴν κατεβασία του. Εἶταν φανερό πὼς ἡ ὄρεξη γιά περισσότερο φίλνισι εἶχε γίνει μιά—πὼς νά τὴν πῶ;—ἡ καλύτερη ἀπ' τις λιγώτερο ὕλικες φιλοδοξίες του. Ξαφνικά ὅμως ἡ κατὰστάσή του χειροτέρευσε.

— Ἄκουσα πὼς εἶταν πλαγιασμένος κι ἀβοήθητος κι ἔτρεξα νά τὸν βρῶ παίζοντας τὴν τύχη μου, εἶπε ὁ Ρῶσος. "Ὡ, εἶναι πολύ, πολύ ἀσχημα.

Κοίταξα πρὸς τὸ σπίτι, με τὰ κυάλια.

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

Δὲν ὑπῆρχαν σημεῖα ζωῆς. Μόνο ἡ ρημα-
 γμένη στέγη, κι ὁ μακρὺς, λάσπινος τοί-
 χος ποὺ ξεπηδοῦσε ἀπ' τὸ χορτάρι, μὲ
 τρεῖς τετράγωνες παραθυρότρυπες, ὅλες
 ἀνόμιες: ὅλ' αὐτὰ φαίνονταν φερμένα
 τόσο κοντὰ μου ποὺ ἂν ἄπλωνα τὰ χέρια
 μου θὰ τὰ ᾤπιανα. Κ' ἔπειτα ἔκανα μιὰ ἀ-
 πότομη μετατόπιση καὶ ξανάφερα μπρο-
 στά μου ἕναν ἀπὸ τοὺς στύλους ἐκείνου
 τοῦ χαλασμένου φράχτη. Θυμᾶστε ποὺ
 σὰς εἶπα ὅτι ἀπὸ μακρὰ μού ᾔχαν
 κάνει ἐντύπωση κάποια στολισματα, πολ-
 λὸ ἀξιοπρόσεχτα μέσα σ' ἕνα ἐρειπωμένο
 περιβάλλον. Τώρα ποὺ ξαφνικὰ τὰ εἶδα
 ἀπὸ πιὸ κοντὰ, τίναξα τὸ κεφάλι μου πίσ-
 ω λὲς καὶ ἤθελα ν' ἀποφύγω κανένα
 μπάτσο. Ἐπειτα πήγαινα προσεχτικὰ ἀπὸ
 θέση σὲ θέση μὲ τὰ κυάλια μου καὶ ἀντι-
 λήφθηκα τὸ λάθος μου. Αὐτὰ τὰ στρουγγυ-
 λὰ πόμολλα δὲν εἶταν στολισμένα, ἀλλὰ
 συμβολικά: εἶταν ταυτοχρόνα ἐκφραστικὰ
 καὶ αἰνιγματικὰ ἐντυπωσιακὰ καὶ ἀντιπα-
 θητικὰ τροφὴ γιὰ τὸ πνεῦμα καὶ γιὰ τὰ
 ὄρνια ἂν περνοῦσαν ἀπ' τὸν οὐρανὸ τί-
 ποτε ὄρνια ποὺ κοιτάζαν πρὸς τὰ κάτω.
 Ὅπωςδὴποτε ὅμως καλὴ τροφὴ γιὰ τὰ φι-
 λόπινα μυρμηγκία ποὺ ἀνέβαιναν στὸ δο-
 κάρι. Θὰ εἶταν μάλιστα περισσότερο ἐν-
 τυπωσιακὰ, αὐτὰ τὰ μπηγμένα κεφάλια,
 ἂν οἱ φάττες τοὺς δὲν εἶταν γυρισμένες
 πρὸς τὸ σπῆτι. Ἐνα μόνον, τὸ πρῶτο ποὺ
 παρατήρησα, εἶταν ἀντικρουστὸ σὲ μένα.
 Τὸ τίναγμα τοῦ κεφαλιοῦ μου δὲν εἶταν
 στὴν πραγματικότητα τίποτ' ἄλλο ἀπὸ
 μιὰ κίνηση ἐκπληξης. Θαρροῦσα πὼς θὰ
 ἴβλεπα ἐκεῖ ἕνα ξύλινο πόμολλο—καταλα-
 βαίνετε. Ξανακοίταξα ἐπίτηδες τὸ πρῶτο
 —κ' εἶταν μαῦρο, στεγνὸ, ρουφηγμένο, μὲ
 σφαιριστὰ ματόφυλλα — ἕνα κεφάλι ποὺ
 φαίνονταν νὰ κοιμάται στὴν ἀπάνω ἄκρη
 αὐτοῦ τοῦ δοκαριοῦ, καί, μὲ τὰ ζαρωμέ-
 να καὶ στεγνὰ χεῖλια ποὺ ἄφιναν νὰ φαί-
 νεται μιὰ στενὴ, ἄσπρη γραμμὴ δόντια,
 χαμογελοῦσε, ναί, χαμογελοῦσε ὀλοένα
 δοσμένο σ' ἕνα ἀτέλειωτο καὶ φαιδρὸ ὄ-
 νεϊρο μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ αἰώνιο λαγοκό-
 μισμα.

Ὅχι, δὲν ἀποκαλύπτω τὰ ἐμπορικὰ μυ-
 στικά. Στὴν πραγματικότητα, ὁ διευθυ-
 ντὴς εἶχε πεῖ κατόπιν ὅτι ὁ κ. Κούρτζ, μὲ
 τὶς μεθόδους του, εἶχε ἐρημώσει τὴν πε-
 ριοχὴ. Δὲν ἔχω γνώμη πάνω σ' αὐτὸ τὸ
 σημεῖο, ἀλλὰ πρέπει νὰ σὰς δώσω νὰ κα-
 ταλάβετε μὲ τὸν πιὸ καθαρὸ τρόπο ὅτι
 τίποτε πραγματικὰ ὠφέλιμο δὲν ὑπῆρχε σὲ

κεῖνα τὰ μπηγμένα κεφάλια. Ἐδειχναν
 μόνο ὅτι ὁ Κούρτζ δὲν μπορούσε νὰ συγ-
 κρατήσῃ τὴν ἄψη τοῦ αἵματός του, ὅτι
 κάτι τοῦ ἔλειπε, — ἕνα τοσοδούλικο πραγ-
 ματάκι ποὺ ὅταν ζορίζαν τὰ πράγματα,
 δὲν θὰ μπορούσε νὰ βρεθεῖ κάτω ἀπὸ τὴ
 θαυμασία εὐγλωττία του. Δὲν μπορῶ νὰ πῶ,
 ἂν ἤξερε ἢ ὄχι ὁ ἴδιος αὐτὸ του τὸ ἐλάττω-
 μα. Νομίζω ὅμως πὼς τὸ συνειδητοποίησε
 ἀργά — πάρα πολὺ ἀργά. Ἡ ἐρημιά ὅμως
 τὸν ἀντάμωσε νωρὶς καὶ πήρε τὴν τρομε-
 ρὴ τῆς ἐκδίκηση γιὰ τὴ φανταστικὴ του
 εἰσβολή. Πιστεύω πὼς τοῦ ᾤπε μουρμουρι-
 στά πράγματα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ποὺ δὲν
 τὰ ἔξερε, πράγματα ποὺ δὲν εἶχε ποτέ
 του συλλογισθεῖ πρὶν συμβουλευθεῖ τὴ
 μεγάλη μοναξιά — καὶ τὸ μουρμούρισμα
 στάθηκε ἀκατανίκητα σαγηνευτικὸ. Ἀντι-
 λαλοῦσε φωναχτὰ μέσα του γιὰ τὰ σω-
 θικά του εἶταν ἄδεια... Κατέβασα τὰ κυά-
 λια καὶ τὸ κεφάλι ποὺ φαίνονταν τόσο κον-
 τὰ ποὺ θὰ μπορούσε νὰ τοῦ πιάσεις κου-
 βέντα, ἔμοιασε σὰ νὰ πήδησε μὲ μιᾶς κου-
 κριά μου σὲ μιὰ ἀνέφικτη ἀπόσταση.

Ὁ θαυμαστὴς τοῦ Κούρτζ εἶταν κάπως
 κατσουφιασμένος. Μὲ τρεμουλιαστή, βια-
 στικὴ φωνὴ ἄρχισε νὰ μὲ βεβαιώνει ὅτι
 δὲν εἶχε τολμήσει νὰ κατεβάσει αὐτὰ —
 ἄς ποῦμε τὰ σύμβολα — κάτω. Δὲν φοβό-
 ταν τοὺς ἰθαγενεῖς ἐκεῖνοι δὲν θὰ ᾔκαναν
 τίποτε ἂν δὲν τοὺς ἔδινε τὸ σύνθημα ὁ κ.
 Κούρτζ. Ἡ ἐπιβολὴ του ἀπάνω τοὺς εἶταν
 ἀπερίοριστη. Τὰ στρατόπεδα αὐτῶν τῶν
 ἀνθρώπων περικύκλωναν τὴν περιοχὴ, καὶ
 οἱ ἀρχηγοὶ τοὺς πήγαιναν κάθε μέρα νὰ
 τὸν συναντήσουν. Θὰ πήγαιναν ἔρπον-
 τας...

— Δὲν θέλω νὰ μάθω τίποτε γιὰ τὸ τι
 ἰλογῆς τελετὲς γίνονται καθὼς πλησιάζ-
 ζουν τὸν Κύριο Κούρτζ, φώναξα.

Παράδοξο, ἀλλὰ εἶχα τὴν ἐντύπωση ὅτι
 τέτοιες λεπτομέρειες θὰ εἶταν περισσότε-
 ρο ἀβάσταχτες κι ἀπὸ ἐκεῖνα ἀκόμα τὰ
 κεφάλια ποὺ στέγνωσαν μπηγμένα στὰ δο-
 κάρια κάτω ἀπ' τὰ παράθυρα τοῦ κ.
 Κούρτζ. Στὸ κάτω - κάτω αὐτὸ εἶταν μο-
 νάχα ἕνα βάρβαρο θέαμα, ἐνῶ ἐμένα μου
 φαίνονταν ὅτι μ' ἔταν πῆδο εἶχα μεταφερ-
 θεῖ σὲ μιὰ ἀφώτιστη περιοχὴ ποὺ καρα-
 δοκοῦσε ὄλο πανουργία ὁ τρόμος κι ὁ
 πῦρ ἢ ἀνόθευτη, ἢ ἀπλὴ βαρβαρότης εἶ-
 ταν μιὰ θετικὴ ἀνακούφιση, κάτι ποὺ εἶχε
 τὸ δικαίωμα—ὀλοφάνερο—νὰ ὑπάρχει, ἂν
 βλέπει τὸ φῶς τοῦ ἡλίου.

(Ἄκολουθεῖ)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ*

(1943-1953)

- 859.— Πράτσιας, Χρ: Γνωμοδοτήσεις. 'Επιστολαί—τίμη ἀνήκει κυριότης—διάκρισις ἀπὸ πνευματικῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ περιεχομένου — τίς δικαιούται δημοσιεύσαι, περ. Θέμις, 'Ετος Ξ, 'Ιαν.-Μάρτ. 1949, σελ. 6-7. 'Η γνωμοδότηση αὐτὴ ζητήθηκε ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀρνησὶ τῶν κληρονόμων τοῦ Παλαμᾶ νὰ ἐπιτρέψουν τὴ δημοσίευσιν ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ πατέρα τους σὲ μιὰ νέα κοπέλλα πού εἶχε ἀγαπήσει στὰ γεράματά του ὁ ποιητὴς καὶ εἶχε πεθάνει πολὺ πρὶν ἀπ' αὐτόν. 'Ο καθηγητὴς Χρ. Πράτσιας συμπεραίνει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ συστήσῃ τὴ δημοσίευσιν τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν χωρὶς τὴ συγκατάθεσιν τῶν κληρονόμων, «ἀλλὰ μᾶλλον πρέπει οὔτοι νὰ πεισθοῦν ὅτι ἀδικοῦν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν λογοτεχνίαν, ἐπιμένοντες εἰς τὴν ἀδιαλλαξίαν των πρὸς μὴ δημοσίευσιν».
- 860.— 'Αθηναῖος, ὁ: Σημειώσεις ἐνὸς 'Αθηναίου [ἀπ' ἀφορμὴ τὴ γνωμοδότησιν τοῦ καθηγητῆ τῆς Νομικῆς Σχολῆς Χρ. Πράτσιας τοῦ ἀριθ. 859, ἐξετάζει διεξοδικὰ τὸ ζήτημα, καὶ ἀναφερόμενος γενικώτερα στὰ δικαιώματα τῶν κληρονόμων τοῦ Παλαμᾶ πάνω στὸ ἔργο τοῦ πατέρα τους, καταλήγει πὸς «κανένας δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ σφετεριστῆ δικτατορικῶς τὴν πνευματικὴν κληρονομίαν ἐνὸς λαοῦ. 'Ενας ἐθνικὸς ποιητὴς ἀνήκει εἰς τὸ ἔθνος. Θὰ ἠμποροῦσεν ἴσως ἡ Πολιτεία νὰ δώσῃ μιαν σύνταξιν εἰς τὰ παιδιὰ του, εἰς τὰ ὅποια ἀντὶ χρημάτων ἄφῃσιν ποιήματα, θὰ ἠμποροῦσε νὰ τοὺς παράσῃ δικαίωμα ποσοστῶν ἐπὶ τῶν ἐκδιδομένων πνευματικῶν ἔργων, ἀλλὰ δικαίωμα νὰ ἐπιτρέψουν ἢ ν' ἀπαγορεύουν τὴν ἐκδοσὶν τῶν πνευματικῶν ἔργων ipso jure, δὲν ἔπρεπε νὰ δίδεται εἰς κανένα], ἐφ. 'Η Καθημερινή, 8 'Απρ. 1949.
- 861.— Μαμάκης, 'Α: Λογοτεχνικὰ Νέα [παραθέτει τὸ ἱστορικὸν καὶ τὰ καθέκαστα τῆς γνωμοδότησιν τοῦ καθ. Χρ. Πράτσιας γιὰ τὸ ζήτημα τῶν ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ σὲ μιὰ νέα κοπέλλα], ἐφ. 'Εθνος, 21 'Απρ. 1949.
- 862.— Βεζανῆς, Δημ: Παρατηρήσεις ἐπὶ γνωμοδοτήσεων. 'Επὶ τοῦ ζητήματος τῆς κυριότητος καὶ τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας ἐπιστολῶν [σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθ. 859], περ. Θέμις, 'Ετος Ξ, 16-31 Μαΐου 1949, σελ. 229-230.
- 863.— Σαχίνης, 'Α: 'Ο Παλαμᾶς πεζογράφος. 'Ομιλία στὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν στίς 14 'Απρ. 1949. Κοίτα «Διαλέξεις», ἐφ. 'Η Καθημερινή, 14 'Απρ. 'Η ὁμιλία δημοσιεύθηκε στὸν ἀριθ. 843.
- 864.— Φιλολογικὸ μνημόσυνο τῆς 'Ενώσεως Νεανίδων «Παλλὰς», Κύπρου, στίς 17 'Απρ. 1949, μὲ ὁμιλήτρια τὴ Μαρία Π. 'Ιωάννου καὶ ἀπαγγελίαις ποιημάτων τοῦ Παλαμᾶ. Κοίτα περ. Κυπριακὰ Γράμματα, Λευκωσίας, 'Ετος 14, Μάϊος 1949, σελ. 176.
- 865.— Πετρονικολός, Κ. Α: Τὰ «γυμνασιακὰ χρόνια» τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ [σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθ. 825], περ. Νέα 'Εστία, Τόμ. 45, 1 Μαΐου 1949, σελ. 606.
- 866.— Πετρονικολός, Κ: 'Ο Παλαμᾶς μαθητὴς [σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθ. 825], περ. 'Ελληνικὴ Δημοσιογραφία, Τόμ. Γ', 1 Μαΐου 1949, σελ. 718-719.
- 867.— Παπανούτσος, Ε. Π: Παλαμᾶς, Καβάφης, Σικελιανός, 'Εκδόσεις «'Αλφα», Ι. Μ. Σκαζίκη <1949>, σχ. 16ο, σελ. 228. Στίς σελ. 1-62 ξανατ. ἡ μελέτη ἀπὸ τὸν ἀριθ. 495. Κοίτα κρίσεις στοὺς ἀριθ. 865-876.
- 868.— Δεδόπουλος, Κ: Τρεῖς μελέτες «Παλαμᾶς, Καβάφης, Σικελιανός», ἐφ. 'Η Καθημερινή, 5 Μαΐου 1949.

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον τεῦχος.

- 869.— **Δημαράς, Κ. Θ.**: Τρεις λυρικοί [για τὸν ἀριθ. 867], ἐφ. Τὸ Βῆμα, 13 Μαΐου 1949.
- 870.— **Βαρίκας, Β.**: Βιβλία καὶ Συγγραφεῖς [για τὸν ἀριθ. 867], ἐφ. Τὰ Νέα, 3 Ἰουν. 1949.
- 871.— **Ξύδης, Θ.**: Ε. Π. Παπανούτσου «Παλαμᾶς, Καβάφης, Σικελιανός», περ. Παιδεία, Τόμ. Γ', 15 Ἰουν. 1949, σελ. 309-311.
- 872.— **Θέμελης, Γ.**: Ε. Π. Παπανούτσου «Παλαμᾶς, Καβάφης, Σικελιανός», Χρονικά τοῦ Πειραματικῆς Σχολείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Ἀπρ.-Ἰούν. 1949.
- 873.— **Χατζίνης, Γ.**: Ε. Π. Παπανούτσου «Παλαμᾶς, Καβάφης, Σικελιανός», περ. Νέα Ἐστία, Τόμ. 46, 15 Σεπτ. 1949, σελ. 1219-1222.
- 874.— **Καραντώνης, Ἀ.**: «Παλαμᾶς-Καβάφης-Σικελιανός», περ. Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση, Τόμ. Δ', Νοεμ.-Δεκ. 1949, σελ. 260-261.
- 875.— **Σαχίνης, Ἀ.**: Ἐνα βιβλίον κριτικῆς [για τὸν ἀριθ. 867], ἐφ. Ἔθνος, 30 Μαρτ. 1950.
- 876.— **Θρούλος, Ἀ.**: Τὰ Βιβλία [για τὸν ἀριθ. 867], περ. Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση, Τόμ. Ε', Μαΐος Ἰούν. 1951, σελ. 207.
- 877.— **Καραντώνης, Ἀ.**: Ἡ ἑλληνικὴ πατρις [για τὸ ποίημα τοῦ Παλαμᾶ «Ἡ Πατρίδα στοὺς νεκροὺς τῆς»], περ. Ναυτικὴ Ἑλλάς, Ἔτος 21, Ἰούλ. 1949.
- 878.— **Σταθάτος, Ν.**: Τὰ Ἐπτάνησα [για τὸ πῶς τὰ τραγούδησε ὁ Παλαμᾶς στὸ ποίημά του «Τραγουδοὶ τῶν Ἐπτὰ Νησιῶν»], περ. Ναυτικὴ Ἑλλάς, Ἔτος 21, Ἰούλ. 1949.
- 879.— **Εὐαγγελάτος, Χ. Γ.**: Κωστής Παλαμᾶς. Τὰ πρῶτα χρόνια καὶ τὰ πρῶτα ἔργα του, ἐφ. Νεολόγος, Πατρῶν, ἀπὸ 14 Αὐγούστου ὡς 20 Σεπτ. 1949. (Σὲ συνέχειες).
- 880.— **Clément, E.**: Γράμμα στὸν Κ. Ν. Κωνσταντινίδη γὰρ τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ χρονολ. 11 Δεκ. 1925, περ. Ἑλληνικὴ Δημογραφία, Τόμ. Δ', 1 Σεπτ. 1949, σελ. 461.
- 881.— **Δημαράς, Κ. Θ.**: Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Τόμ. Β', Ἰκαρος <1949>, σελ. 115-136 καὶ ἄλλοι.
- 882.— **Thomson, George**: Studies in Ancient Greek Society. The Prehistoric Aegean. Ἐκδότης Lawrence & Wishart, Λονδίνο 1949. Στῆ σελ. 6 τυπώνονται οἱ ὀκτὼ ἀκόλουθοι στίχοι ἀπὸ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Ἰύφτου»:
- Ποῦ εἶν' ἡ Ἀλήθεια; μὴν πλανᾶν ἐσὲ
βαθιονόητα λόγια τάχα·
τὴν πηγὴ τῆς δὲν τὴ βρίσκεις
μέσα σου, ἄνθρωπε, μονάχα.
Θά τὴ βρῆς παντοῦ στὸ ταίριασμα
—ὦ ἀρραβῶνας λυτρωτῆς!—
τῆς καρδιάς σου καὶ τοῦ νεῦ σου
μὲ τὰ πάντα τῆς ζωῆς.
- Στῆ σελ. 8 τοῦ Προλόγου ἐξηγεῖ ὁ συγγραφεὺς γιὰ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἐργασίας τὸν τοῦ στίχου αὐτοῦ τοῦ Παλαμᾶ. Κοίτα καὶ «Τὸ ξένον βιβλίον», ἐφ. Ἡ Καθημερινή, 13 Ἀπρ. 1950.
- 883.— **Τσάτσος, Κ. Δ.**: Παλαμᾶς. Β' ἔκδοσις. Ἰκαρος <1949>. Σχ. 80, σελ. 1στ' + 313. Κοίτα κρισις: Θ. Ξύδη, περ. Παιδεία, Τόμ. 4, 15 Ἰαν. 1950, σελ. 46-47, Κ. Θ. Δημαρᾶ στὸν ἀριθ. 900, καὶ Δ. Καπετανάνη στὸν ἀριθ. 892.
- 884.— **Μιμαλάκης, Ἀ.**: Λογοτεχνικά Νέα [ἀναγράφει τὴν εἶδηση ὅτι τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας ἀποφάσισε νὰ μὴν ἀπονεύμει ἐφέτος τὸ «Ἐπιθλο Παλαμᾶ»], ἐφ. Ἔθνος, 29 Δεκ. 1949.
- 885.— **Σιατόπουλος, Δ.**: Ἐνας ἀγνωστος φίλος κι ἕνα νεότερο «Μισολόγγι» τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά, 1950, σελ. 107-108.
- 886.— **Σπανδωνίδης, Π. Σ.**: «Ἡ Φοινικιά» τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά, 1950, σελ. 226-230.
- 887.— **Μηλιώρης, Ν. Ε.**: Ὁ Παλαμᾶς καὶ οἱ πρόδρομοι, Ἀθήναι 1950, Σχ. 80, σελ. 24. Εἶναι ἡ ὁμιλία τοῦ ἀριθ. 851. Κοίτα κρισις: Π. Χάρη «Τὰ Νέα Βιβλία», ἐφ. Ἐλευθερία, 1 Ἀπρ. 1950 καὶ Κ. Θ. Δημαρᾶ στὸν ἀριθ. 900.

- 888.—**Ἄνδρεῦς, Ν**: Ἄρθρο γιὰ τὴν ἀρμονία στὴν Παλαμικὴ στιχουργία, περ. *Marches de France*, Παρισιῦ. Κοίτα σχετικὰ «Λογοτεχνικά Νέα», ἐφ. Ἔθνος, 5 Ἰαν. 1950.
- 889.—Οἱ ἐτήσιες Παλαμικὲς ἐορτὲς πὺ καθιέρωσε ἀπὸ τὸ 1949 ὁ Δῆμος Πάφου, ἄρχισαν στὶς 23 Φεβρ. 1950 μὲ τὴ διεξαγωγή τοῦ «Α' Παλαμικοῦ διαγωνίσματος» καὶ συνεχίστηκαν τὴν Κυριακὴ 26 Φεβρ. στὶς αἴθουσες τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Πάφου μὲ ὁμιλία τοῦ Γ.Ν. Ἡλιάδη «Ἡ Ἑλληνολατρεία στὸ Παλαμικὸ τραγούδι», ἀνακοίνωση τῆς ἐκθεσης τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Παλαμικοῦ διαγωνίσματος, ὁμιλία τοῦ Δημάρχου Χρ. Γαλατόπουλου γιὰ τὴ σημασία τοῦ ἐορτασμοῦ, ἀπαγγελίες ποιημάτων τοῦ Παλαμά καὶ τραγούδια. Κοίτα περ. Κυπριακά Γράμματα, Λευκωσίας, Ἔτος 15, Ἄπρ. 1950, σελ. 128.
- 890.—Φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ «Λυκείου Ἑλληνίδων» Ἀμμοχώστου, Κύπρου, στὶς 27 Φεβρ. 1950 μὲ ὁμιλήτρια τὴν Ἀγγελικὴ Γουϊτφίλντ πὺ ἀπάγγειλε καὶ ποιήματα τοῦ Παλαμά. Κοίτα περ. Κυπριακά Γράμματα, Ἔτος 15, Ἄπρ. 1950, σελ. 128.
- 891.—Στὶς 27 Φεβρ. 1950, τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τῆς «Ἑλληνο-Γαλλικῆς Ἐνωσῆς Νέων» κατάρθεσε δάφνινο στεφάνι στὸν τάφο τοῦ Κωστῆ Παλαμά. Κοίτα τυπωμένο πρόγραμμα Μαρτίου 1950 ὅπου δημοσιεύεται καὶ εὐχαριστήριό γράμμα τῆς Ναυσικῆς Κ. Παλαμά.
- 892.—Τεύχος τοῦ περ. Ἀγγλοελληνικῆ Ἐπιθεώρησης, Τόμ. Δ', Μάρτ. 1950 ἀφιερωμένο στὸν Κωστὴ Παλαμά. Δημοσιεύονται: Κ. Μ. Μιχαηλίδη «Ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Παλαμά στὸν Ἀλέξαντρο Πάλλη. Πρόλογος. Τὰ Γράμματα. Ἡ ἐρμηνεύα τοῦ Πάλλη στὸ Δωδεκάλογο. Ἡ ἐρμηνεύα τοῦ Παλαμά. Παραπομπὲς καὶ Σχόλια» σελ. 305-327, Γ. Ν. Καλαματιανοῦ «Ὁ Παλαμάς καὶ ἡ ἀρχαία ποίηση» σελ. 328-340, Θ. Ξύδη «Ὁ Παλαμάς καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα» σελ. 341-351, **Börje Knös** «Κωστῆς Παλαμάς, ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῆς νεώτερης Ἑλλάδας» σελ. 352-356, Δ. Καπετανάκη «Ἡ νεοελληνικὴ συνείδηση καὶ ὁ Παλαμάς τοῦ Κωνστ. Τσάτσου» σελ. 356-358.
- 893.—**Μαμάκης, Ἀ**: Λογοτεχνικά Νέα [ἀναγγέλλει τὴν ἐπανεκδόση τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου», τὰ περιεχόμενα τοῦ τεύχους τῆς «Ἀγγλοελληνικῆς Ἐπιθεώρησης» πὺ κυκλοφόρησε ἀφιερωμένο στὸν Κωστὴ Παλαμά καὶ σημειώνει πὺς ἡ φρενὴ ἐπέτειος τοῦ θανάτου του δὲν ἔδωσε ἀφορμὴ σὲ καμμιά σχεδὸν ἐκδήλωση γύρω ἀπὸ τὸν κορυφαῖο μας ποιητὴ], ἐφ. Ἔθνος, 2 Μαρτ. 1950.
- 894.—**Ἀθηναῖος, ὁ**: Σημειώσεις ἐνὸς Ἀθηναίου [σχολιάζει διεξοδικὰ τὰ γράμματα τοῦ Παλαμά καὶ τὶς παρατηρήσεις τοῦ Πάλλη πάνω στὸ «Δωδεκάλογό τοῦ Γύφτου» τοῦ ἀριθ. 892], ἐφ. Ἡ Καθημερινή, 3 Μαρτ. 1950.
- 895.—**Δημαρᾶς, Κ. Θ**: Ὁ Παλαμάς πάντοτε [γιὰ τὴν ἔβδομη ἐπέτειος τοῦ θανάτου του καὶ διεξοδικὰ σχόλια γιὰ τὰ γράμματα τοῦ Παλαμά τοῦ ἀριθ. 879 καὶ κυρίως τοῦ ἀριθ. 892], ἐφ. Τὸ Βῆμα, 3 Μαρτ. 1950.
- 896.—Φιλολογικὸ μνημόσυνο στὸ Γυμνάσιο Μόρφου, Κύπρου, στὶς 4 Μαρτ. 1950, μὲ ὁμιλήτῃ τὸν Κ. Γιαλουρίδη «Τὸ Παλαμικὸ ἔργο». Κοίτα περ. Κυπριακά Γράμματα, Ἔτος 15, Ἄπρ. 1950, σελ. 128.
- 897.—Φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Συλλόγου Βαρωσίων, Κύπρου, «Ἀνόρθωσις» στὶς 5 Μαρτ. 1950 μὲ ὁμιλήτῃ τὸν Δ. Κολιανδρῆ «Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κ. Παλαμά». Κοίτα περ. Κυπριακά Γράμματα, Ἔτος 15, Ἄπρ. 1950, σελ. 128.
- 898.—Σελίδα τῆς ἐφ. Ἡ Ἀλήθεια, Ρόδου, 5 Μαρτ. 1950 ἀφιερωμένη στὸν Κωστὴ Παλαμά. Δημοσιεύεται τὸ ἄρθρο «Ἐπτὰ χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του. Κωστῆς Παλαμάς» πλαισιωμένο ἀπὸ τὰ ποιήματα «Ρόδου μοσκοβόλημα», «Οἱ Πατέρες», «Ἀνατολή», «Ἀπὸ τὶς Ἐκατὸ Φωνές», «Ἀπὸ τὸν Κύκλο τῶν Τετράστιχων», «Ἀπὸ τὶς Νύχτες τοῦ Φιμίου».
- 899.—**Ξύδης, Θ**: Ὁ Παλαμάς καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα, Ἀθῆναι, 1950. Σχ. 4ο. σελ. 15. Εἶναι ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν ἀριθ. 892. Κοίτα κρίσεις: Π. Χάρη «Τὰ Νέα Βιβλία», ἐφ. Ἐλευθερία, 11 Μαρτ. καὶ Κ. Θ. Δημαρᾶ στὸν ἀριθ. 900.
- 900.—**Δημαρᾶς, Κ. Θ**: Μεταθανάσια Δόξα [ἀπ' ἀφορμὴ τὶς μελέτες τῶν ἀριθ. 883, 887 καὶ 899], ἐφ. Τὸ Βῆμα, 11 Μαρτ. 1950.
- 901.—**Ἀποστολόπουλος, Ντίμης**: Σύντομη Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Φιλοσοφίας. Collection de l'Union Franco-Hellenique des Jeunes [1950]. Κοίτα σελ. 19.

Συνεχίζεται]

Γ. Κ. ΚΑΤΣΙΜΠΑΛΗΣ

Τὸ Δεκαπενθήμερο

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ὁ «Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος».

Μὲ τὸ τεῦχος τοῦτο ἡ «Νέα Ἑστία» κάνει στοὺς ἀναγνώστες της μιὰ προσφορά, πού θέλουμε νὰ πιστεύουμε ὅτι πολὺ θὰ τὴν χαροῦν καὶ ἄλλο τόσο θὰ τὴν ἐκτιμῶσιν. Ὁ «Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος», πού δημοσιεύεται σήμερα ὀλόκληρος καὶ ἔτσι δείχνει ἀδιάσπαστη τὴ δύναμη καὶ τὴν τέχνη του, εἶναι ἓνα σημαντικό ἀπόκτημα τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ μιὰ φωνὴ ἑλληνικὴ, πού ἔπρεπε ν' ἀκουσθεῖ ἀπάνω στὴ μεγάλη ἐπέτειος τῆς Ἀλώσεως. Ὁ Καζαντζάκης εἶχε νὰ πεῖ τὸ λόγο του. Καὶ τὸν εἶπε μὲ τὴ δραματοποίηση τοῦ ἔθνικου θρύλου, πού κλείνει μιὰν ἀδάμαστη πίστη στὸν Ἑλληνισμό ἀλλὰ καὶ μιὰν αὐστηρὴ, καθαρά ἀντροπία, κρίση.

Ἡ προσφορά, πού γίνεται μὲ τὸ τεῦχος τοῦτο, ἔχει ἀκόμη μιὰν ἀξία: Γυρίζει στὴν πατρίδα ὁ Καζαντζάκης. Δηλαδή τυπώνεται ἑλληνικά ἓνα κείμενό του ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια, ἔπειτ' ἀπὸ τόση σιωπὴ, ἔπειτ' ἀπὸ τόσα ἀποστοφῆ γιὰ λογιῶν-λογιῶν ἀθλιότητες καὶ ἔπειτ' ἀπὸ τόσες ἐπιτυχίες, πού δὲ χρειάζεται νὰ τὶς θυμίσουμε. Ὁ «Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος» εἶναι μιὰ πολυσήμαντη παρουσία. π.κ.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

Τὰ πνευματικὰ κειμήλια τῆς Ζακύνθου.

Εἶναι πολὺ παρηγορητικὸς καὶ ἐνθαρρυντικὸς οἱ πληροφορίες πού μᾶς ἔρχονται σιγά σιγά γιὰ τὴν περίσσεια τῶν λίγων καλλιτεχνικῶν καὶ πνευματικῶν κειμηλίων τῆς Ζακύνθου. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν κατάλογο πού ἔστειλε ὁ Ἐφορος τῶν Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων κ. Ἐμ. Χατζιδάκης στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας γιὰ τίς καλλιτεχνικὲς εἰκόνες καὶ λοιπὰ ἐκκλησιαστικὰ πολύτιμα ἀντικείμενα, πού καθόρθωσε νὰ ξεχώσῃ καὶ νὰ διαφυλάξῃ, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τίς πληροφορίες γιὰ τὴ διάσωση πολλῶν οἰκογενειακῶν κειμηλίων στ' ἀρχονικά τοῦ Κοροῦτου, Ρώμα κ.α., νέες εἰδήσεις μᾶς πληροφοροῦν ὅτι οἱ Ζακυνθῖνοι καὶ στὴν τρομερὴ κόλασή τους δὲν ἔχασαν ὅλοι τὴν εὐγενικὴ ψυχὴ τους καὶ φρόντισαν γιὰ τοὺς πνευματικὸς καὶ ἔθνικους θησαυροὺς πού ἔκλεινε ἡ πατρίδα τους. Ἐτσι ἀπὸ τὴν Ἐκθε-

ση πού ὁ γνωστὸς λόγιος καὶ πατριώτης κ. Νικ. Βαρβιάνης, ἔστειλε στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν μάθαμε ὅτι κατάφεραν νὰ σώσουν καὶ νὰ φυλάξουν: 1) Τὰ χειρόγραφα τοῦ Σολωμοῦ. 2) Τὴν προσωπογραφία—ἄν καὶ μισοκαταστραμμένη— τοῦ ἔθνικου ποιητῆ. 3) Ἐνα μέρος τοῦ Ἀρχείου τῆς ἐκεῖ Ἀγγλικῆς Τεκτονικῆς Στοᾶς μὲ τὸ φιλικοτεχνικὸ περιεχόμενο. 4) Τὸ λεύκωμα τῶν διπλωμάτων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. 5) Πολλὰ ἀπὸ τὸ Μουσεῖο τῆς Κατοχῆς καὶ Ἑθνικῆς Ἀντιστάσεως, πού εἶχε καταρτίσει καὶ δωρήσει στὴ Στοὰ ὁ κ. Βαρβιάνης. 6) Μερικὰ κειμήλια ἀπὸ τὸ Μουσεῖο τοῦ Διον. Σολωμοῦ. 7) Τὴν τρίπτυχὴ εἰκόνα (τὸ ἱστορικὸ Τριμύριον) ὅπου ὀρκίζονταν οἱ Φιλικοὶ, στὸ ἐξοχικὸ ἐκκλησιδάκι τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τῶν Λατίνων καὶ 8) τὸν πίνακα τῶν φιλικῶν πού ὀρκιστήκανε ἐκεῖ στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, Ζακυνθῖνοι καὶ Μοραίτες ἀρχηγοὶ καὶ καπετανεῖοι (Κολοζατρώνης, Νικηταράς, Πετιμεζαῖοι, κ.λ.π.). Ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα ἀκόμη πού ξεθάφτονται καὶ περισώζονται χωροστεινῶνται στὸ θάρος καὶ τὴν αὐτοθυσία τοῦ κ. Ἐμ. Χατζιδάκη, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργο ἐκεῖ οἱ Ζακυνθῖνοι ἀποκαλοῦν μνημεῖον ὁδῆς, τοῦ Νικ. Βαρβιάνη, τοῦ καθηγητῆ Σ. Στρούζα, τοῦ νομίαρου κ. Μαρίνου καὶ τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἀστυνομικῶν ἀρχῶν κ.α. πού μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους ἐργάστηκαν νὰ σώσουν ὅτι μπορούσαν.

Μὲ τίς ἴδιες προσπάθειες σῶθηκε καὶ ἡ πολυτιμὴ βιβλιοθήκη καὶ τὸ ἰδιωτικὸ ἀρχειο τοῦ γνωστοῦ ἱστοριοδότη Λ. Ζῶη, ὁ ὁποῖος ἐδήλωσε στὸν ὑπουργὸ κ. Καλλία ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ τὰ δωρήσῃ στὸ Κράτος, γιὰ ν' ἀποτελέσουν τὸν πυρῆνα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς νέας Ζακύνθου, ἃν τὸ Δημόσιον ἀναλάβει νὰ τοῦ τυπώσῃ τὰ ἔργα του: «Ἱστορία τῆς Ζακύνθου» καὶ τὴ νέα καὶ πλήρη ἐκδοσὴ πού ἔχει ἑτοιμὴ τοῦ περιήρητου «Δεξικοῦ» του (ἱστορικοῦ, γλωσσολογικοῦ, βιογραφικοῦ, λαογραφικοῦ κ.λ. Ζακύνθου).

Οἱ Ζακυνθῖνοι καὶ ὁ λόγιος ἑλληνικὸς κόσμος ἐλπίζουν πὸς τὸ ὑπουργεῖο τῆς Ἑθνικῆς Παιδείας θὰ ἐκπληρώσῃ μιὰ τέτοια ὑποχρέωση, πού εἶναι ἰερὴ καὶ γι' αὐτὸ καὶ γιὰ τὴ Ζακύνθο. Ἰδιαιτέρα τοῦ «Δεξικοῦ» ἡ ἐκδοσὴ εἶναι ἀπαραίτητη καὶ περιζήτητη ἀπὸ τὸ διανοούμενο κόσμον καὶ θ' ἀποτελέσῃ αἰῶνιο μνημεῖο γιὰ τὸ ἱστορικὸ νησί, πού σὲ λίγες ὥρες χάθηκε.

Οἱ Ζακυνθῖνοι ἀναφροδῆκαν ἐπίσης στὶς ἐκεῖ Ἀρχές καὶ ζήτησαν ἐπίμονα ν' ἀπαγορευθῇ κάθε ἐξαγωγή ἐντύπου ἢ χειρογράφου, δημοσίου, δημοτικοῦ ἢ ἰδιωτικοῦ, ἑτοιμοὶ νὰ διώξουν καὶ μὲ τὸ ξύλο, ὅποιον θὰ προσπαθοῦσε

νά πάρη ἀπὸ ἐκεῖ βιβλία. Γιατί ἀπὸ τώρα ἀρχισε ἡ φροντίδα συλλογῆς βιβλίων γιὰ νὰ ἰδρῶσιν πάλι τὴν καμμένη βιβλιοθήκη τους, ποὺ ὅπως εἶχε πλουτιστῆ, καὶ ταξινομηθῆ, ἀποτελοῦσε πρῶτον δημοσίας ἐπαρχιακῆς βιβλιοθήκης καὶ καμάρι τοῦ δυστυχημένου νησιοῦ.

Ἔτσι ἔπειτα ἀπὸ τὴν κατάληξη καὶ τὸν τρόμο ποὺ ἡ αφνίδια συμφορὰ ἔσπειρε στὶς καρδιές τους, οἱ Ζακυθῖνοι ξαναθαροῦν καὶ χωρὶς κραβαρίτικες φωνές ζητιανιάς—ποὺ σὲ καμμιά δυστυχία τους δὲν ἔβγαλαν ποτὲ—προσπαθοῦνε νὰ ξαναφτιάξουν, ἔστω καὶ μοναχοὶ τους, ὅ,τι μοροῦν, μὲ σύμβολο τοὺς στίχους τοῦ μεγάλου συμπολίτη τους:

«Χαρὲς καὶ πλοῦτη νὰ χαθοῦν, καὶ
[τὰ βασίλεια, κι ἔλα,
«Τίποτε δὲν εἶναι, ἂν στητῆ μὲν' ἡ
[ψυχὴ κι ὀλόρθη».

Δ. ΜΑΡΓ.

Ἡ μοναξιά τοῦ Σωτήρη Σκίπη.

Πολὺ συχνὰ θυμᾶμαι τὸ Σωτήρη Σκίπη—περισσότερο ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους λογοτέχνες μας ποὺ χάσαμε τὰ τελευταῖα χρόνια—καὶ μοῦ συμβαίνει πολλές φορές νὰ σιγοψιθυρίζω στίχους του ποὺ μποροῦν νὰ μοῦ κάμουν πιὸ ζωντανὴ τὴν παρουσία του. Στὶς 27 τοῦ Σεπτεμβρίου ἔκλεισε χρόνος ἀπὸ τὸ θάνατό του, κ' ἀλήθεια μοῦ φαίνεται σάν χτὲς ποὺ ἦθε τὸ θλιβερὸ ἄγγελμα. Ὅσοι τὸν βλέπαμε πιὸ συχνὰ, δὲν προφτάσαμε καλὰ-καλὰ νὰ πιστέψουμε πὼς ἡ ἀπουσία του θὰ εἶναι παντοτεινὴ. Ὅταν περπατοῦμε στοὺς δρόμους τῆς Καλλιθέας, θαροῦμε πὼς θὰ τὸν συναντήσουμε ἀκόμη μιά φορὰ, ὅπως ἄλλοτε, νὰ τρέχει σ' ἕνα περίεργο γιὰ νὰ πάρει τοιγάρα, νὰ μπαίνει σ' ἕνα μανάβικο ἢ σ' ἕνα κουρείο, ἢ νὰ σπεύδει γιὰ νὰ προλάβει τὸ τράμ. Διατηροῦμε στὰ μάτια μας τὴν εἰκόνα του, ὅπως ὁ ἴδιος μας τῆ ζωγράφισε:

Ῥεμπόμπλικα μὲ μπόρ κατερασμένα
ριχμῆνη σὲ ἀτημέλητα μαλλιά.
Ἄλειατα μύτη, μᾶτια μεθυσμένα
ἀπὸ χίμαιρες, ὄνειρα, ὀμορφιά...

Φαντάζομαι ὅμως ὅτι θὰ εἶναι πολὺς κόσμος ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ τὸν βλέπει ἔτσι. Γιατί οἱ φίλοι του εἶταν πολυάριθμοι καὶ ὅσο γίνεται θερμῆς. Τοῦ ἄρσε νὰ ζεῖ ἐκεῖ γύρω στὸ Σύνταγμα, μεταξύ Ζαχαράτου, Κίγκ Τζωρτζ, Ζώγας καὶ Ἀβέρωφ. Λογῆς ἄνθρωποι, πάντοτε ἀξιόλογοι, τὸν τριγύριζαν. Στὸ δρόμο ποὺ περπατοῦσε, κάθε πέντε—δέκα βήματα βρισκόταν πάντοτε κάποιος νὰ τὸν σταματήσει, ν' ἀλλάξει μαζί του μιά ζεστὴ χειραψία, λίγα λόγια ἐγκάρδια. Ὁ Σκίπης σκόρπιζε τὸ καλοκάγαθο χαμόγελό του, δὲ φειδωλοῦσαν φιλοφρονήμα-

τα. Κι' ἐνιωθε μιά σχεδὸν παιδικὴ χαρὰ, ποὺ τόσο κόσμο τὸν γνωρίζε, τὸν θαύμαζε καὶ τὸν ἀγαποῦσε.

Ὅστόσο—ἂς μὴ φανεῖ παράξενο—ὑπόφερε ἀπὸ μοναξιά. Τίποτε, στὸ βάθος, δὲν τὸν ικανοποιοῦσε. Ἐνιωθε γύρω του τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἐγκατάλειψη. Ὅσο, μάλιστα, ἔφταναν τὰ γερατειά, τόσο ἡ ἀνάγκη γιὰ στοργή, γιὰ τρυφερότητα, γιὰ συμπόνια θέριευσέ μέσα του. Ἐἴταν μιά καρδιά τραυματισμένη καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς ὑπαίτιους δὲν ἤξερε πόσο ἀλαφρὸ δάχτυλο χρειαζόταν γιὰ νὰ τὴν ἀγγίξει.

Μιά καρδιά τραυματισμένη διπλά. Πρῶτα, ἀπὸ τὴν ἐπίσημη κριτικὴ, ποὺ «δὲν ἔκαμε ἀπέναντί του τὸ χρέος της, ποὺ ἄφησε τὸ ἔργο του μετέωρο». Ἀλλὰ ἔδω εἶναι ἕνα θέμα ποὺ χρειάζεται μεγάλη ἀνάλυση. Ὁ Σκίπης, ἀπὸ νέος, εἶχε πιστέψει πολὺ στὸν ἑαυτό του, εἶχε πιστέψει στὴ δύναμη τοῦ λόγου του. Καὶ διατήρησε αὐτὴν τὴν πίστη ὡς τὸ τέλος (δὲν πρέπει νὰ λογαριάσουμε τίς περαστικὲς λιποψυχίες του) μὲ πίστη καὶ φανατισμό. Ὁ καμῆος του εἶταν ποὺ δὲ βρῆκε τὴν ἀναπαύοιση ποὺ ἠθέλε. Τὰ τελευταῖα, ὡστόσο, χρόνια χάρηκε διακρίσεις καὶ τιμές, (ὅπως ἡ ἔδρα τῆς Ἀκαδημίας) ποὺ τοῦ ἔδωσαν λίγη γαλήνη. Ὅμως δὲν ἔλειπαν κάθε μέρα οἱ ἀφορημῆς γιὰ νὰ μάτωναί τὸ τραῦμα.

Τὸ ἄλλο τραῦμα εἶταν τὸ οἰκογενειακό. Ἡ Γαλλίδα γυναῖκα του δὲν εἶχε ποτὲ καταφέρει ν' ἀγαπήσει τὸν τόπο μας. Ὁ νοῦς της εἶταν πάντα στὸν δικό της. Πάντρεψε τὴ μοναδικὴ τους κόρη, ποὺ ὁ πατέρας της κυριολεκτικὰ τὴ λάτρευε, μ' ἕνα Γάλλο μηχανικό (ποὺ στάθηκε, ἄλλωστε, ἕνας ἐξαιρετικὸς σύζυγος) κ' ἔτσι ἔσβησε ἀπὸ τὸ Σκίπη κ' ἡ τελευταία ἐλπίδα νὰ τὴν ἀποκαταστήσει στὴν Ἀθήνα καὶ νὰ τὴν ἔχει κοντά του. Ἀλλὰ μήπως κ' ὅταν πήγαινε στὴ Γαλλία, δὲν ἐνιωθε τὸ ἴδιο μόνος; Παράθετω ἔδω μιά παράγραφο ἀπὸ ἕνα γράμμα του τῆς 8 Σεπτ. 1950, ποὺ ἀποτελεῖ μιά καταπληκτικὴ μαρτυρία: «...Μὴ με παρεξηγεῖτε. Εἶμαι κατὰ μέρος. Οἱ τριγυρινοὶ μου (ἢ γυναῖκα του κ' ἡ κόρη του, δηλαδὴ) ἔχουν τὰ παιδάκια (τὰ τρία ἐγγονάκια του), ποὺ τοὺς ἀπορροφοῦν πέρα γιὰ πέρα. Κυκλοθυμικός ὅπως εἶμαι νοιώθω τὴν ἀνάγκη τῆς στοργῆς. Ἡ τελευταία μου ἀρρώστεια, μὲ τὰ χοντρά λάθη τῆς αὐτοῦ Κλινικῆς (τοῦ ἔχαν κάμει μετάγγιση αἵματος ξένης ομάδας καὶ εἶναι θαῦμα πὼς ἐπέζησε τότε) μοῦ κλόνησαν, μαζί μὲ τὴν ὑγεία μου, τὴν πίστη μου πρὸς ὅ,τι μ' ἔδενε μυστικά μὲ τὴ ζωή».

Καὶ νὰ σκεφτεῖ κανεὶς πὼς πέρασαν ἀπὸ τότε ἄλλα δύο χρόνια σκληρῆς μοναξιάς, καὶ πὼς πέρσι εἰτοιμαζόταν πάλι, ἀρρωστος κ' ἐξαντλημένος, νὰ ξαναγυρίσει στὴν Ἑλλάδα μό-

Ὁ κ. Κ. Δ. Τσάτσος.

νος! Τὸ θάρρος του εἶταν τεράστιο. Ἀπὸ ἀνάγκη, βέβαια. Ἀλλὰ ὁ θάνατος πρόφτασε νὰ δώσει τὴ μόνη λύση πού ἀπόμεινε.

ΧΑΤΖ.

Ἔνας νοσταλγός.

Ἐκλείσει κίολας χρόνος ἀπὸ τότε πού μᾶς ἄφησε ὁ Τίμος Μωραϊτίνης. Ἡ ἀπόσταση εἶναι μικρὴ γιὰ ν' ἀξιολογηθεῖ ἡ συμβολὴ του στὸ νεοελληνικὸ θέατρο. Μά, ἀπὸ τώρα, μπορούμε νὰ τονίσουμε πὼς ὑπῆρξε ἕνας ἀπ' τοὺς πρωτεργάτες τῆς νεοελληνικῆς σκηνῆς, πού θυσιάστηκε γι' αὐτὴ καὶ τῆς πρόσφερε μιά νότα πολιτισμοῦ, μιὰν ἀβρότητα συγκρατημένου αἰσθηματος, μιὰ λεπτὴ εἰρωνεία, ἕνα σατυρικὸ πνεῦμα ὄχι τυχαῖο, πού συνδυαζόταν μὲ παρατηρητικότητα τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων καὶ μὲ μιὰν ἔφεση γιὰ τὴ δημιουργία ψυχολογικῆς ἀτμόσφαιρας.

Μεγάλες ἐμπνεύσεις δὲν εἶχε ὁ Μωραϊτίνης, οὔτε καὶ βάρδος, ὥστε οἱ κωμωδίες του νὰ παρουσιάσουν ἀνάγλυφους χαρακτῆρες ἢ τύπους. Ἄνθρωπος δὲν ἔπλασε στὴ σκηνή. Ἦταν ἀπλῶς ἕνας χαριτωμένος κωμωδιογράφος, ποτισμένος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀθηναϊκοῦ βουλεβάρτου, ὅπως ὁ γάλλος ὁμότεγός του, ὁ Τριστάν Μπερνάρ. Διασκεδάζε τὸ κοινὸ του καὶ διασκεδάζε κι ὁ ἴδιος, γράφοντας τὶς Ἐπιθεωρήσεις του καὶ τὶς καλύτερες κωμωδίες του, ὅπως οἱ: «Δακτυλογράφος ζητεῖ θέσιν», «Μοντέρνο Σπίτι», «Ἀρχοντας τοῦ Κόσμου» καὶ «Αἰωνία Ζωή», τὰ δύο τελευταῖα αὐτὰ ἔργα, μὲ κάποια φιλοσοφικὴ διάθεση, πού θάπρεπε κάποτε νὰ τ' ἀνεβάσῃ τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο, ἂν ὄχι γιὰ τίποτ' ἄλλο, τουλάχιστο γιὰ τὴν ὅποια ἀξία τους καὶ γιὰ νὰ παρουσιάσει μιὰ ἱστορικὴ στιγμή τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου. Ἄλλωστε, νομίζουμε, πὼς αὐτὰ τὰ τέσσερα ἔργα θὰ ἐπιζήσουν ἀπ' τὴν ὅλη παραγωγὴ τοῦ Μωραϊτίνης, καθὼς καὶ μερικὰ ποιήματά του, γιατί ὁ ἀλησιόνητος συγγραφέας, δίχως βέβαια νὰ εἶναι ἐξαιρετικὸς ποιητῆς, κατάφερε ὡστόσο μ' ἕναν ἐλάσσογα τόνο, μὲ διακριτικότητά, νὰ ὑμνήσῃ ἀβρά, νοσταλγικά, τὴν ἀθεράπευτὴ ἀγάπη του γιὰ τὴν Ἀθήνα, — τὴν πολιτεία αὐτὴ πού στάθηκε τὸ μεγάλο πάθος τῆς ζωῆς του.

Ἦταν ὁ νοσταλγός τῶν περασμένων, ὁ ρομαντικὸς πού ζοῦσε μέσα στὴν πιὸ ρεαλιστικὴ, τὴν πιὸ περὴ ἐποχὴ, ὁ ἀπροσάρμοστος στὰ ἥθη τοῦ αἰῶνα μας. Σὺν ἄνθρωπος στάθηκε πάντα ἀξιοπρεπής, εἰλικρινῆς καὶ ποτέ του δὲν ἔβλαψε κανένα. Καὶ εἶχε ἕνα σπάνιο προτέρημα: ἦ θ ο ς.

Γ. Π.

Jacques Thibaud

Ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ μεγάλου καλλιτέχνη, τοῦ μάγου τοῦ δοξαριοῦ Jacques Thibaud βύθισε σὲ πένθος, ὄχι μόνον τὸ παγκόσμιο καλλιτεχνικὸ κοινὸ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀθηναϊκὸ, πού εἶχε πολλὲς εὐκαιρίες νὰ χειροκροτήσει μ' ἔξαλλο ἐνθουσιασμό, πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο καὶ τώρα τελευταῖα, τὸν ἄνθρωπο πού σκορποῦσε μὲ τὸ βιολί του, ἕνα περίφημο Στραντιβάριους, τὴ βαθύτερη συγκίνηση καὶ τὴ μεγαλύτερη ψυχικὴ ἀνάταση στὸ ἀκροατήριό του μὲ τὶς ἀφθαστες πραγματικὰ ἐρμηνεύες του.

Ὁ Thibaud γεννήθηκε στὶς 27 τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1880, στὸ Μπροντὸ καὶ σπούδασε στὸ παρισινὸ Κονσερβατοῦαρ μὲ τὸν Ysaie. Πρωτοεμφανίστηκε τὸ 1898, στὰ Κονσέρ Κολὸν κ' εὐθύς ἀμέσως κατάχτησε τὸ παρισινὸ κοινὸ. Ἀπὸ τότε, μὲ τὰ χρόνια, ἐπεβλήθη παντοῦ, στὴν Εὐρώπῃ καὶ τὴν Ἀμερικὴ, ὡς ἕνας ἀπ' τοὺς λίγους βιολίστες, πού ἤξερε νὰ χοιτεῖ τὰ πλήθη, πρὸ πάντων ὅταν ἐρμήνευε ἔργα τοῦ Μότσαρτ.

Τὸ περίφημο Τοῖο πού ἴδρυσε ἀργότερα μὲ τὸν Ἀλφρέντς Κορτώ καὶ τὸν Πάμπλο Καζάλς ἀποκάλυψε στὸν καλλιτεχνικὸ κόσμο, ἐκτός ἀπ' τὰ καθιερωμένα ἔργα τῶν μεγάλων μουσουργῶν, καὶ λησιμονημένες σελίδες ἄλλων μουσικῶν, ἀξίων νὰ ἐπιζήσουν.

Ὁ Jacques Thibaud συνεδύαζε μὲ μιὰ καταπληκτικὴ τεχνικὴ, τὸ βαθὺ αἰσθημα, τὸ ὕψος πού ἄρριζε σὲ κάθε συνθέτῃ, τὴν τρυφερότητα, τὴν εὐαισθησία. Τὴν τελευταία του χαρὰ τὴ δοκίμασε, φέτος τὴν ἀνοιξή, ὅταν ὀργάνωσε τὸν διεθνή διαγωνισμὸ τοῦ βιολιοῦ. Καὶ ἡ τελευταία πόλη πού τὸν χειροκρότησε ἦταν τὸ Μπαρζίτς, ὅπου ἔδωσε μερικὰ ρεσιτάλ. Ἐτοιμαζόταν νὰ δώσει μιὰ σειρὰ ἀπὸ συναυλίες στὴν Ἰαπωνία, ὅταν ἔγινε τὸ τραγικὸ ἀεροπορικὸ δυστύχημα.

Μὲ τὸ θάνατό του, πέθανε, ὅπως ἔγραψε κάποιος, ὁ Μότσαρτ γιὰ δευτέρη φορὰ. Καὶ εἶναι τόσο ἀληθινὸ αὐτὸ γιὰ τὸν Jacques Thibaud, τὸν ἀνυπέροβλο μάγο τοῦ βιολιοῦ, πού εἰλικρινά τὸν κλαίει σήμερον τὸ παγκόσμιο κοινὸ.

Γ. Π.

Ἐνα σύμβολο.

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἑστία»,
 Ἐλεῖπα ἀπ' τὴν Ἀθήνα, γι' αὐτὸ παίρνω μὲ καθυστέρηση τὸ γράμμα τοῦ κ. Χριστοφόρου Νάτσιου πού ἐσοκλείω. Εὐχαριστῶ τὸν φίλο καλλιτέχνη. Ἴδου ὅτι ἔχουμε μιὰ πρώτη προσφορά γιὰ τὸ σκοπὸ πού προτείνουμε ἀπ'

τις στήλες τῆς «Νέας Ἐστίας»: νὰ ξαναστήσουμε — οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς καὶ οἱ καλλιτέχνες — τὸ ἄγαλμα τοῦ Σολωμοῦ, ποὺ τὸ ἐγορῆσε ὁ σεισμός, στὴ Ζάκυνθο. Εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν ἔχομε ἐμείς δυνάμεις νὰ βοηθήσουμε οὐσιαστικώτερα τὰ νησιά. Ἀς περιοριστοῦμε, λοιπόν, σ' αὐτὸ ποὺ μπορούμε, σὲ κάτι συγκεκριμένο. Καὶ ποῦ εἶναι ὠραίο.

Νομίζω ὅτι καὶ ἡ Ἐκδήση ποὺ διοργανώνουν οἱ Ἐταιρεῖες τῶν Καλλιτεχνῶν καὶ τῶν συγγραφέων γιὰ τὴ βοήθεια τῶν σεισμοπαθῶν θὰ πρέπει νὰ ἔχει ὡς στόχο τῆς αὐτὸν τὸν σκοπὸ: νὰ ξαναστήσουμε, Σύμβολο, τὸ Σολωμὸ στὴ θέση του.

21.9.53

Φιλικὰ
ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ

Τὸ γράμμα τοῦ κ. Νάτσιου εἶναι τὸ ἀκόλουθο:

Ἀθήναι, 9 Σεπτεμβρίου 1953.

Φίλε κ. Βενέζη,

Μὲ μεγάλη συγκίνηση διάβασα εἰς τὸ τεῦχος τῆς «Νέας Ἐστίας» — ποῦ εἶναι ἀφιερωμένο στὰ Ἰόνια Νησιά — τὸ ἄρθρον σας καὶ τὴν ἰδέα ποὺ ρίχνετε νὰ ἀναστηλωθεῖ τὸ καταστραφέν ἀπὸ τοὺς σεισμοὺς εἰς τὴν Ζάκυνθον Ἄγαλμα τοῦ Σολωμοῦ.

Σὰς συγχαίρω γι' αὐτὸ καὶ σὰς δηλώνω ὅτι εἰς τὴν μεγάλη καὶ γενναία αὐτὴ προσπάθειά σας ἔρχομαι καὶ ἐγὼ κοντὰ σας νὰ βοηθήσω, προσφέροντας τὴν προσωπικὴ μου ἐργασία ὡς γλύπτης. Τὴν προσφορὰν μου αὐτὴν τὴν δίδω ὄχι μόνον ὡς Ἑλληνα ἀλλὰ καὶ ὡς ὀφειλὴν ἐκ συγγενικοῦ δεσμοῦ μετὰ τὸν Γρηγόριον Ξενόπουλο.

Με πολλὴν φιλίαν
Χ. ΝΑΤΣΙΟΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Θεατρικὰ γεγονότα.

Θέατρο Ἡρώδου τοῦ Ἀττικού: *Εὐριπίδου «Ἰππόλυτος», τραγωδία. — Θέατρο Κυβέλης, ἑκατητὴ ἐμφάνιση τῆς Κας Κυβέλης: «Ἐντ. Τσοντορόφ», «Ἡ Καλὴ Κυρία» ἔργο σὲ τρεῖς πράξεις μετὰ πρόλογο καὶ ἐπίλογο. — Θέατρο Ντὸ-Ρέ, θίασος Β. Διαμαντόπουλου: *Α. Πιραντέλλο «Ὁ Ἄνθρωπος, τὸ Κτῆνος καὶ ἡ Ἀρετὴ», κωμωδία σὲ τρεῖς πράξεις. — Θέατρο Βερντέν, θίασος Ἄνας Δώρη: *Α. Χρονόπουλου: «Σύζυγος μετὰ ἐλαττώματα», κωμωδία σὲ τρεῖς πράξεις.***

Ἡ θερινὴ θεατρικὴ περίοδος ποὺ εἶταν, ὅπως ἄλλωστε τὸ περιμέναμε, μᾶλλον πενιχρὴ σὲ ἀποδόσεις, δὲν θέλησε νὰ μᾶς ἀφήσει χωρὶς νὰ σημειώσῃ τὸ πέρασμά της καὶ μετὰ μερικὰ θεατρικὰ γεγονότα.

Τὸ ἕνα ἀπ' αὐτὰ εἶταν ἡ παρουσίαση τοῦ «Ἰππόλυτου» τοῦ Εὐριπίδου στὸ θέατρο Ἡρώδου τοῦ Ἀττικού ἀπὸ τὸν θίασο τοῦ Ἐθνικοῦ.

Συχνὰ ἔχει τιοθεθεῖ πόσο εἶναι ἀπαράτητο, προπάντων γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ τουρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ὅλη πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνική

μάς καλλιέργεια, νὰ καθιερωθεῖ μιὰ ταχτική περίοδος παραστάσεων τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο εὐτυχῶς τὸ ἔχει συνειδητοποιήσει, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶναι ἀκόμα σὲ θέση νὰ δώσει σὲ ταῦτο τὸ φεσιβάλ ὅλη τὴν αἴγλη καὶ τὴν ἔκταση ποὺ πρέπει κάποτε ν' ἀποκτήσῃ. Νομίζω ὅτι πρῶτα ἀπ' ὅλα ἐπιβάλλεται νὰ ὀρισθεῖ ὅτι ἡ ἐποχὴ του θὰ εἶναι στίς ἀρχὲς ἢ στὰ τέλη τοῦ καλοκαιριοῦ. Τὸν φθινοπωρινὸ Σεπτέμβριο πάντα θὰ ἀπειλεῖται ἀπὸ ἐνδεχόμενες βροχὲς ἢ πιθανὰ πρόωγα κρύα. Αὐτὸ ὅμως εἶναι μιὰ ἄλλη ὑπόθεση.

Τὸ εὐχάριστο εἶναι ὅτι τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο δαίχεται ἀποφασισμένο νὰ καθιερώσῃ μιὰ παράδοση καὶ ὁλοένα νὰ τὴν στερεώσῃ. Ἡ φετινὴ παράσταση εἶταν, μέσα στὰ πλαίσια ποὺ ὀρίσθηκαν γι' αὐτὴν, μιὰ ἀπὸ τῆς ἀριστερῆς ποὺ ἔχει προσφέρει.

Ὁ τρόπος τῆς ἐρμηνείας τῆς ἀρχαίας τραγωδίας ἀπὸ τὸν κ. Ροντήρη, ὁ ὁποῖος καὶ φέτος δὲν παρουσίασε καμιά οὐσιαστικὴ ἀλλαγὴ ἀντιλήψεων, εἶναι γνωστός, καὶ προκαλεῖ καὶ ἐπιφυλάξεις. Ὁ κ. Ροντήρης προβάλλει στὸ πρῶτο ἐπιπεδὸ τὸ δράμα, τὸ θέμα, τὴν ὑπόθεση. Θεωρητικὰ ἰσχυρίζεται βέβαια ὅτι δὲν θέλει νὰ ἐξελίξῃ τὸν θρησκευτικὸ χαρακτήρα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητά τὸν παραγκωνίζει τόσο ὥστε περιτοῦ τὸν ἐξαφανίζει. Τοῦτο ἐμὲν δὲν μετὰικανοποιεῖ. Εἰδικὰ γιὰ τὸν «Ἰππόλυτο» πιστεύω ὅτι ἂν δὲν γίνεαι ἀισθητὸ καὶ νοητὸ ὅτι τὰ πάθη τῶν ἡρώων δὲν εἶναι αὐτόφωτα ὅπως στὸ Ρακίνα, ἀλλὰ συνέπεια τῆς ἀρχῆς, τῆς μήνης, τῆς ἐκδικήσεως τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης, ὅτι οἱ ἥρωες εἶναι θύματα τῆς μοίρας, προδίδονται τὸ πνεῦμα τοῦ ἔργου. Δὲν ἐγκρίνω ἐπίσης καθόλου τὴν ἀνάγκη τῶν φωτιστικῶν, ὑποβλητικῶν ἢ ἀκριβέστερα ἐξωτερικῶν ἐντυπωσιακῶν ἐμφᾶ ποὺ μεταφέρουν τὴν ἀρχαία τραγωδία σ' ἕνα κλίμα ἐντελῶς ἄλλο ἀπὸ τὸ ἠλιόλουστο δικό της, ὀφειλὸν ὅμως ν' ἀναγνωρίζω ὅτι ὁ τρόπος τοῦ κ. Ροντήρη πλησιάζει ὅσο γίνεται περισσότερο τὴν ἀρχαία τραγωδία στὸ πολὺ κοινὸ. Τὸ σύγχρονον μετὰ τὴν χριστιανικὴ ἀνατροπὴ μεγάλον κοινὸ εἶναι δύσκολον, ἂν ὄχι ἀδύνατον, νὰ παραδεχθεῖ, ὅτι ἕνας θεὸς γιὰ καθαρὰ προσωπικοὺς λόγους, ἐπειδὴ πειράχθηκε τὸ φιλότιμό του, παιδεύει ἄπονα τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ μέθεξι μὲς ἀπὸ μιὰ ἱερατικὴ ἐρμηνεία ἀπαιτεῖ ἕνα κοινὸ μετὰ πολὺ ἀναπτυγμένη πνευματικότητά, μετὰ τὴν δυνατότητα νὰ νιώσῃ τὴν ψυχρὴσύνθεση καὶ τὴ νοοτροπία μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς.

Ὁ κ. Ροντήρης, καὶ ἴσως ἀπὸ μιὰ ἀποψη νὰ ἔχει δίκιον, δὲν θέλει νὰ ἀποταθεῖ στοὺς λίγους.

Μένει τώρα νὰ ἐξετάσωμε ἐὰν σύμφωνα μετὰ τὴν ἀποψὴ του ἐπέτυχε τὸ σκοπὸν του. Σὲ τοῦτο τὸ ἐρώτημα ἡ ἀπάντησις εἶναι νομίζω: κατὰ ἕνα μεγάλο ποσοστὸ ἀσφαλῶς ναί. Ἡ παράστασις εἶχε ἀισθητικότητά.

Ὁ χορὸς ποὺ τὸν δίδαξε ἡ Κα Λουκία ἔκανε πολὺ λιγότερες γυμναστικὰς ἀσκήσεις ἀπὸ ἄλλοτε. Κατορθώθηκε καὶ νὰ μὴ μένει στατικὸς καὶ οἱ ἐκφραστικὲς κινήσεις του νὰ ἔχουν

λιτότητα κι' αρμονία. 'Επίσης άριστος είναι κι' ο περιορισμός της ομαδικής απαγγελίας των χορικών. Κατ' αρχήν ζητώ και θέλω την ιερατική ομαδική απαγγελία, ή και τὸ ἄσμα, ἀλλ' ἐνόσω δὲν ἐπιτυγχάνεται ὁ λόγος ὅταν προφέρεται ομαδικὰ νὰ γίνεταί κατανοητὸς νομίζω ὅτι πρέπει νὰ προτιμῆται μιὰ ἄλλη λύση. Πολλὰ μέρη τῶν χορικών τὰ ἀπάγγειλε μόνη τῆς Ἡ Κα Θ. Καλλιγὰ μὲ μιὰ θερμὴ καὶ δονιστικὴ φωνή, μὲ ἐξαιρετες στάσεις καὶ κινήσεις. Κατέλαβε ἔτσι μιὰ πρώτη θέση ἀνάμεσα στοὺς ἐρμηνευτὰς τοῦ ἔργου.

Τὸ κύριο προσὸν τῆς ἐρμηνείας εἶταν ἡ τέλεια ἀρθρωση ὅλων τῶν ἠθοποιῶν δὲν χανόταν οὔτε μιὰ συλλαβή. Τοῦτο δὲν εἶναι συνηθισμένη ἐπίτευξη στὸ ἑλληνικὸ θέατρο. Γενικὰ ἡ ἐρμηνεία εἶταν εὐπρόσωπη, ἐνελεῶς ἱκανοποιητικὴ ὅλοι οἱ ἠθοποιοὶ δὲν εἶσαν βέβαια οἱ ἰδανικοί, ἀλλ' οἱ ἀδυναμίες τους, (ἀν ἐξαιρεθεὶς ὁ ἀπαρδεχτὸς στόμος καὶ ἡ μελοδραματικὴ ἰσχύς τοῦ κ. Χατζίσκου πού δὲν θέλει νὰ ξεχάσει ὅτι κάποτε πέτυχε σὰν ἐξάγγελος, καὶ παραμόρφωσε τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἰππόλυτου ἔτσι ὥστε στὴν tirade ἐναντίον τῶν γυναικῶν νὰ προκαλεῖται καυχαστικά τὰ γέλια τῶν θεατῶν οἱ ὁποῖοι εἶχαν τόσο ἀπομακρυνθεὶ ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς τραγωδίας πὺ νόμισαν, φαίνεται, ὅτι ἀκούον τετραστίχα σὲ ἐπιθεώρηση) εἶσαν μᾶλλον λεπτομερειακῆς, δὲν εἶσαν τέτοιες ὥστε κατηγορηματικὰ νὰ χαμηλώσουν τὸ ἐπίπεδο τοῦ συνόλου. Ἡ Κα Βεργῆ δὲν εἶχε τὸ πάθος καὶ τὴ φλόγα πού καίνε τὴ Φαίδρα ἀλλ' ἀναπλήρωσε, τουλάχιστον ἐν μέρει, ὅτι τῆς ἔλειπε μὲ τὴν ἐξαιρετικὴ εὐγένεια τοῦ παιξίματός της, μὲ τὴν πλαστικότητα καὶ τὴν ἐπιβολὴ τῆς κάθε της κίνησης καὶ στάσης. Ἡ Κα Μουστακὰ εἶταν ὑπερβολικὰ ρεαλιστικὴ καὶ πεζή, ἀλλὰ μέσα σὸντόνο πού προέκρινε τὸ παίξιμό της εἶχε θερμοῦτητα καὶ παλμό. Ἄριστοι ἀναδείχθησαν Ἡ Κα Κατσέλη πού ἐπέτυχε νὰ εἶναι θεὰ ὑπερκόσμια χωρὶς νὰ ξεγλιστρήσει στὸ στόφο καὶ σὴ ρητορεία, ὁ μουσικὸς κ. Κωτσόπουλος, ὁ παραστατικὸς κ. Βόκοβιτς.

Στὸ ἐνεργητικὸ τῆς παράστασης πρέπει ἀκόμα ν' ἀναγραφῶν τὰ μαγευτικὰ κοστούμια τοῦ κ. Φωκά, καὶ ἡ λιτότητα τῆς σκηνογραφίας τοῦ κ. Κλώνη, ὁ ὁποῖος φαίνεται ἐπὶ τέλους νὰ κατανόησε τὴ σημασία καὶ τὴν ἀξία τῆς ἀπλότητος στὸ παθητικὸ τῆς ἡ μετάφραση τοῦ Σάρρου. Κι' ἄλλοτε δὲν πρωτοπαίχθηκε ὁ «Ἰππὸ λ ν τ ο ς» εἶχα διαμαρτυρηθεὶ γιὰ τούτῃ τὴ μετάφραση εἶναι ἀλήθεια ὅτι εἶναι, ὅπως λέγεται, θεατρικὴ: πολὺ εὐκόλα κατανοητὴ, πολὺ προσιτὴ. Ἄλλ' ὅσο κι' ἂν ἐξηγεῖ τὴν ἐγκρισίαν τῆς ἡ θέληση νὰ προσεγγίσει ἡ ἀρχαία τραγωδία τὸ μέσο θεατῆ, νομίζω ὅτι εἶναι ἀδικαιολόγητο νὰ προσφέρεται ἀπὸ ἓνα ἐπίσημο θέατρο μιὰ μετάφραση πού ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν λόγο τὴν ποίηση.

Τὸ δεύτερο θεατρικὸ γεγονός: ἡ ἐμφάνιση τῆς Κας Κυβέλης. Βέβαια θὰ προτιμοῦσαμε νὰ τὴν βλέπαμε σ' ἓνα ἔργο πνευματικὸ-

τερο ἀπὸ κείνο πού διάλεξε, ἀλλ' ὅταν ἀναλογισθοῦμε πόσο εἶναι δύσκολο νὰ βρεθοῦν σήμερα ἱκανοποιητικὰ ἔργα, κι' ὅτι ἡ «Κα λ ἡ Κυρὶ α» τῆς προσέφερε ἓνα ρόλο, ὅταν προπᾶντων ἀναμετρήσαμε πόσο μεγάλη, πόσο ἐντονη καὶ ζωηρὴ εἶταν ἡ καλλιτεχνικὴ χαρὰ πού μᾶς ἔδωσε μὲ τὴ δημιουργία αὐτοῦ τοῦ ρόλου, μποροῦμε, νομίζω, νὰ μὴν ἀποδώσουμε ἰδιαίτερη σημασία στὴ φθνήνῃ ποιότητα τῆς «Κα λ ἡς Κυρὶ ας». "Ὅταν παρουσιάζεται ἡ Κα Κυβέλη, ἐκείνο πού προσέχει εἶναι νὰ τὴ δοῦμε αὐτὴ, κι' ὄχι νὰ ἱκανοποιηθοῦμε ἀπὸ τὸ ἔργο. Ἄλλωστε ἡ «Κα λ ἡ Κυρὶ α» εἶναι σὸ εἶδος, τὸ τόσο ἀγαπητὸ στους ἀγγλοσάξωνες, τοῦ thriller (πῶς νὰ μεταφραστοῦν αὐτὸς ὁ ὄρος; τὸ thriller δὲν εἶναι οὔτε ἀστρνομικὸ δρᾶμα, οὔτε δρᾶμα φριχαστικὸ, ἀνατριχιαστικὸ ὅπως εἶναι τὰ ἔργα τοῦ grand guignol) ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα τῆς κατηγορίας του. Τὸ χτίσιμό του εἶναι γερό, συζητεῖ κι' ἀνανεῶνι τὸ ἐνδιαφέρον, τὸ κοῦτὸ ἔστω ἐνδιαφέρον, δημιουργεῖ τὴν ἀτμόσφαιρα πού θέλει, καὶ τὰ πρόσωπά του καὶ οἱ καταστάσεις του ὅσο κι' ἂν ἔχουν κατασκευασθεὶ ἐπίτηδες γιὰ ἓναν ὀρισμένον σκοπὸ δὲν ξεφεύγουν ἐντελῶς ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς πιθανοφάνειας.

Δὲν θὰ διηγηθῶ τὴν ὑπόθεση. Τὰ thriller συγγενεῶν μὲ τὰ αστυνομικὰ ἔργα γιὰ τὰ ὁποῖα ὑπάρχει μιὰ σιωπηλὴ συμφωνία τῶν κριτικῶν νὰ μὴν ἀποκαλύπτουν ὅτι θὰ μπορούσε νὰ ἐλαττώσει τὴν περιέργεια τῶν θεατῶν, μιὰ πού σ' αὐτὴν προπᾶντων ἀποτείνονται, κι' αὐτὴν προπᾶντων κεντρίζουν.

Ἄλλωστε τὸ εἶπαμε, ἐκείνο πού ἔχει πρωταρχικὴ, ἀν ὄχι κι' ἀποκλειστικὴ, σημασία εἶναι τὸ παίξιμο τῆς Κας Κυβέλης. Ὅπως κάθε φορὰ πού τὸ παρακολοῦθῶ, μὲ κατέληξε, μὲ θάμπωσε, μὲ μάγεψε πού τὸ συνδυασμὸ πού παρουσιάζει ἐκφραστικότητος καὶ λιτότητας, παραστατικότητος κι' ἀπαράμιλλης εὐγένειας. Ὑστερα ἀπὸ τὴν παράστασιν τῆς «Βαλέρινας» κάποιος μού εἶχε πεῖ: «ἠθοποιοὶ σὰν τὴν Κα Κυβέλη ὑπάρχουν ἐλάχιστοι, ἀκόμα καὶ σὰ μέγαρα θεατρικὰ κέντρα τοῦ ἔξωτερικου». Ὅσο κι' ἂν εἶχα θανατώσει τὴν Κα Κυβέλη, νόμισα ὅτι ἴσως ἡ διαπίστωση αὐτὴ εἶταν κάπως ὑπερβολικὴ. Φέτος, βότερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, πῆγα στὸ Παρίσι. Ἀσφαλῶς ἠθοποιοὺς μὲ τὴν προσωπικότητα, τὴν τέχνη καὶ τὴν τεχνικὴ τῆς Κας Κυβέλης, ἠθοποιοὺς πού νὰ μπορούν νὰ συγκριθοῦν μαζί της δὲν εἶδα πολλοὺς. Ἡ παρακολούθησιν τοῦ ἡερμου, ἐσωτερικου ἀλλὰ καὶ δυναμικου παλμῶδους, ἀρχοντικου παιξίματος τῆς Κας Κυβέλης δίνει κάθε στιγμὴ αἰσθητικὴ ἀπόλαυσιν.

Αἰσθητικὴ εἶταν κ' ἡ ὅλη παράστασιν. Κι' αὐτὸ εἶχαν σχεδὸν παράδοξο γιὰτὶ ὁ θίσιος πού σχηματίσθηκε γιὰ μιὰ σειρά λίγων παραστάσεων εἶταν δύσκολο νὰ ἀποχτήσει ὀμοιογένεια. Σὲ ποιὸν ὀφείλεται τούτῃ ἡ ἐπίτευξιν; Στὴν ἴδια τὴν Κα Κυβέλη; Στὶς παρασκηνιακῆς—μιὰ πού δὲν ἀναφέρονται σὸ πρόγραμμα—ὀδηγίες τοῦ μεταφραστῆ τοῦ ἔργου καὶ μάγου σκηνοθέτη, ἔξοχου ἐνορχηστρωτῆ, κ. Σολομου; Δὲν ξέρω. Διαπιστώνω τὸ ἀποτέλεσμα. Ὅλοι οἱ ἠθοποιοί,

κι ὄχι μόνον οἱ ἀριστοί, ἢ κ. Β. Μεταξά, ὁ κ. Κατράκης, ὁ κ. Μπούχλης, ὁ κ. Βλαχόπουλος, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι, κ' ὅσοι εἶχαν ρόλους μόνον ἐπικουρικούς, ἔδωσαν τὸν καλύτερο ἐαυτό τους καὶ συνέβαλαν στὸ νὰ ὑπάρξει στὴ σκηνὴ ἀτυμωφία.

Ἐνας θερμὸς ἔπαινος ὀφείλεται καὶ στὴν μαζὶ πολὺ μελετημένη καὶ πολὺ καλαίσθητη σκηνογραφία τῆς νέας σκηνογράφου κ. Μ. Ἀραβαντινοῦ.

Μικρὸ θεατρικὸ γεγονός μπορεί νὰ χαρακτηρισθεῖ καὶ τὸ ξαναἔβασμα ἀπὸ τὸν θίασο τοῦ κ. Β. Διαμαντόπουλου τῆς ζωμωδίας τοῦ Πιραντέλλο «Ὁ ἄνθρωπος, τὸ κτήνος καὶ ἡ ἀρετὴ». Ἡ ἀριστουργηματικὴ αὐτὴ κωμωδία, ἢ ὅποια ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν εἶναι τυπικὰ πιραντελλική, καὶ δείχνει ἔτσι μιὰν ἄλλη πλευρὰ τοῦ ταλέντου τοῦ συγγραφέα τῆς φανερώσει πόσο ὁ Πιραντέλλο εἶταν καὶ ἀριστοτέχνης καὶ ποιητῆς (παρ' ὅλη τὴν ἀκράτεια τῆς τολμηρότητά δὲν ξεγλιστρᾷ οὔτε στιγμὴ χάρις στὸ μπρῖο καὶ στὴν πνοή τῆς, στὴ φθὴνεια καὶ στὴ ζυδαϊότητα) ἔχει κ' ὅλας παιχθεῖ δύο φορές· μίλησα γι' αὐτὴν ἄλλοτε σὲ τούτῃ τῆ στήλῃ· ἔτσι δὲν θὰ μὲ ἀπαχορήσει καὶ πάλι. Ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ μὴν ἀναφέρω καὶ νὰ μὴν ἐξάρω ὅτι ἡ παράστασις τῆς πραγματοποιήσεως ὅ,τι προσδοκῶμε ἀπὸ μιὰ ἐπανάληψη: εἶταν ἀριότερη ἀπὸ ὅλες τῆς προηγούμενες παραστάσεις. Ὁ σκηνοθέτης κ. Κούν, ὠριμος πιά, καθόρισε γιὰ τὴν ἐρμηνεύει τὸ ρυθμὸ καὶ τὸ ὄρος τῆς comedia dell'arte, χωρὶς νὰ παρασυρθεῖ σὲ καμιὰ ὑπερβολή, σὲ καμιὰ ἀπὸ κείνες τῆς ἀκρότητες καὶ σχηματοποιήσεις, πού ἄλλοτε κατέληγαν κάποτε νὰ ἐξασθενίζουσι τῆς συλλήψεις του, καὶ οἱ ἠθοποιοί, προπάντων οἱ πρωταγωνισταί, ὁ κ. Διαμαντόπουλος, ἢ Κα Πατατζή, ἀλλὰ καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι ἐξέτελεσαν τῆς ὁδηγίες του καὶ μὲ διαβολεμένη σπριτάδα, καὶ μὲ ἔμπνευση, καὶ μὲ σοφὴ μαεστρία.

Δυστυχῶς θεατρικὸ γεγονός δὲν μπορεί νὰ θεωρηθεῖ καὶ ἡ παρουσίασις τῆς νέας κωμωδίας τοῦ κ. Χρονόπουλου. Ὁ σύζυγος μὲ ἐλαττώματα ἔχει μερικὰς εὐτυχημένες στιγμῆς, μερικὰ ἐξυπνα στραφταρισματα στὸ διάλογον πού βγάζουν γέλιο, ἀλλὰ συνολικὰ ὁ συνδυασμὸς ἔργου μὲ θέσι καὶ ἐλαφροῦ σκηνοικὸ παιχιδιού πού ἐπιχειρήσε ὁ συγγραφέας δὲν ἔφθασε σὲ ἀξιόλογο ἀποτέλεσμα. Πολὺ φοβοῦμαι ὅτι ὁ κ. Χρονόπουλος ἔπεσε θύμα τῆς μόδας τοῦ σκηνοικὸ παιχιδιού· δὲν θέλησε νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' αὐτὸ καὶ παρέβλεψε ὅτι μέσα στὰ πλαίσια του δὲν χωροῦν σοβαρῆς παρατηρήσεις.

Γιὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ὁ εὐθύμος τόνος ὑποχρεώθηκε τὴν ὀρθὴ κεντρικὴ του ἰδέα (ὅτι δὲν εἶναι σαστὸ ὁ σύζυγος νὰ δείχνει στὸν ἔξω κόσμον τὴν καλειτέρω του ὄψη καὶ στὴ γυναῖκα του τὴν πὺν συνοφρωμένη καὶ σκυιή) νὰ τὴν παραγκωνίσῃ σὲ μιὰ ἄκρη, καὶ ἔχει καθὼς εἶταν στριμωγμένη, νὰ τὴν ἐκθέσει ξερὰ μ' ἕναν τόνον διδακτικὸ ὁ ὅποιος εἶναι πάντα ἀπα-

ράδεχτος σὲ κάθε ἔργο τέχνης. Παράλληλα ἐπειδὴ εἶχε χάσει τὴν ἰσορροπία του καὶ τὴν γερὴ τοποθέτησιν του μέσα στὸ ἔργον του κ' ἀκροβατοῦσε, παρὰσούθησε σὲ ἀνισότητες, ἀδειξιότητες καὶ ὑπερβολές. Ὁ σύζυγος δὲν εἶναι ὀλοκληρωμένος· οἱ δὴθεν βιναυσότητες του εἶναι πάρα πολὺ ἤπιες, δὲν εἶναι τέτοιες ὥστε νὰ δικαιολογοῦν τὴν ἀντίδραση καὶ τὴν ἐπανόστασι τῆς γυναίκας του, καὶ πλᾶί του ὁ ἀρραβωνιαστικὸς τῆς ἀνηψιάς του εἶναι τόσο γελοῖος ὥστε καθόλου νὰ μὴ μπορεί νὰ μᾶς πείσει ὅτι εἶναι δυνατὸ μιὰ κοπέλλα νὰ εἶναι τρελλὰ ἐρωτευμένη μαζὶ του.

Ἡ παράστασις εἶταν ἐπιμελημένη, παστρική, εὐπρόσωπη, διέλυσε τὴν ἐντύπωση πού εἶχε σχηματίσει ἀπὸ ἄλλους γειτονικούς θιάσους, ὅτι ἡ ὁδὸς Ἀλεξάνδρου βρισκεται σὲ ἀποκομμένη ἀπὸ τὸ κέντρο, μακρυνὴ ἐπαρχιακὴ κωμὸπολη. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ ἐξάρω τὴ δημιουργία ἐνὸς ρόλου χαρακτηριστὰς ἀπὸ τὴν κ. Μ. Ρῶτα.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ Κ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Στὴν «Καθημερινή» συνεχίζεται ἡ συζήτηση γιὰ τὴ διάσωση τῶν ἐθνικῶν κειμηλίων μὲ τρίτον ἀρθρον τοῦ κ. Αἰμ. Χουρμούζιου (17 Σεπτ.), ὅπου συζητεῖται ἡ «Ἐκθεσις περὶ τῶν πεπραγμένων κατὰ τὴν πενταετίαν 1945-50 καὶ περὶ τοῦ προγράμματος κατὰ τὴν πενταετίαν 1951-55» τῆς Διευθύνσεως Γραμμάτων, Θεάτρου καὶ Κινηματογράφου τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἐπινοῦνται πολλὰς πρωτοβουλίας τῆς καὶ διατυπώνονται ἐπιφυλάξεις γιὰ ἄλλες, συνεχίζεται, ἐπίσης, ἡ συζήτηση μὲ ἐπιστολὴν τοῦ κ. Γ. Ἀθανασοῦ-Νόβα, πού ἀγανατίζει πόσον εὐθύνονται οἱ κατὰ καιροῦς ὕπουργοὶ τῆς Παιδείας καὶ καλεῖ ὅλους τοὺς ἀρμόδιους σὲ σύντομη ἐργασία, πρᾶγμα πού ζητεῖ καὶ ὁ κ. Αἰμ. Χουρμούζιος τελειώνοντας τὴν ἀρθρογραφία του, καὶ μὲ δύο ἀρθρα τοῦ κ. Γ. Π. Κουρνούτου (25 καὶ 26 Σεπτ.), πού ἐξηγεῖ τὴν ἀνάγκη ἰδρύσεως «Κέντρον τεκμηρίωσης».

— Στὴν ἴδια ἐφημερίδα (24 Σεπτ.) ὁ κ. Αἰμ. Χουρμούζιος σχολιάζει τῆς σημερινῆς μορφῆς τοῦ ποιητικοῦ λόγου καὶ κάνει διαπιστώσεις γενικοῦ ἐνδιαφέροντος.

— Στὴν «Ἐλευθερία» (27 Σεπτ.) ὁ κ. Ι. Θ. Κακριδῆς ἐξετάζει τοὺς «Μεναίχμους» τοῦ Πλαύτου, ὁ κ. Φώτης Κόντογλου, ἐκτός ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀρθρογραφία του, διηγείται θαλασσινὰς καὶ ἄλλες ἱστορίας, καὶ ὁ κ. Πέτρος Χάρης (24 Σεπτ.) δίνει μιὰν εἰκόνα τῆς μεταπολεμικῆς ζωῆς, πού ἴσως μόνον στὴν τέχνην μπορεί νὰ καταφέρει ἀφοῦ ἔμεινε ἀβοήθητη ἀκόμη κ' ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην.

— Στὸ «Βήμα» (24 Σεπτ.) ὁ κ. Ε. Π. Παπανούτσος, σὲ μιὰ γενικὴ θεώρησι τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀνισότητων πού παρουσιάζει, δέχεται ὅτι ὁ πνευματικὸς δημιουργὸς δὲν μπορεί ν' ἀπολαύσει τ' ἀγαθὰ τοῦ κόσμου ἐπειδὴ ἔχει ἀνώτερους στόχους ἀπὸ τῆς ἐπιδιώξεις τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

— Στὴ «Βραδύνη» (ἀπὸ 16 Σεπτ. καὶ κάθε Τετάρτη) γνωστὸ λογιότητες, ἐπιστήμονες καὶ καλλιτέχνες (οἱ κ.κ. Θανάσης Πιτσαλλῆ-Διομήδης, Λάζ. Λαμέρας, Ι. Θ. Κακριδῆς, Σπ. Παπαλουκάς κ.ά.) ἀναγγέλλουν ἐργασίες πού ἐτοιμάζονται νὰ παρουσιασθῶν καὶ διατυπώνουν κρίσεις γιὰ τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν μας ζωή. Ω.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Στῆς 2 Ὀκτωβρίου, ὥρα 5:30 π.μ. θὰ γίνῃ ἀναμνηστικὴ συγκέντρωση στὸν τάφο τοῦ Κώστα Οὐράνη (Ἀ' Νεκροταφεῖο). Θὰ μιλῆσει ὁ κ. Πέτρος Χάρης καὶ θ' ἀπαγγείλουν ποιήματα τοῦ ὁ κ. Ν. Πιρρασκουῆς καὶ ἡ κ. Θάλεια Καλλιγὰ.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,
Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.
 ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ (ΣΤΑΔΙΟΥ) 38, ΤΗΛ. 23.136

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Τὸ βιβλιοπωλεῖον μας δὲν εὐθύνεται διὰ τὴν ἀξομείωσιν τῶν τιμῶν τῶν ἀναγραφομένων βιβλίων, διότι αὐταὶ κανονίζονται ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἢ τοὺς ἐκδότας τῶν.

Γεωργία - Κτηνοτροφία.

- ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜ. Πρακτικὴ παθολογία τῶν φυτῶν. Βιβλ. Ἴον Γεν. παθολογία καὶ γεωργικὰ φάρμακα. 8ον σελ. 152. > 20,000
- ΣΠΥΡΟΥ ΣΠ. Ὁ δωδεκάλογος τοῦ προοδευτικοῦ καλλιεργητοῦ σιτηρῶν. 8ον σελ. 160. > 20,000

"Ἑλληνες καὶ Λατῖνοι κλασσικοὶ-Ἀρχαιολογία-Γλωσσολογία.

- ΕΥΡΥΠΙΔΗΣ Λογοτεχνικὴ ἀπόδοσις Παν. Λεκατσά. Ἰπτόλυτος Στεφανηφόρος. 8ον σελ. 62. > 25,000
- ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ Ἱστορία (3) Οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοί. Τεῦχος ΙΔ'. ἔκδ. «Παπύρου». Μετάφρασις. 8ον σελ. 89 - 136. > 5,000

Ἐπιστημονικὰ περιοδικά.

- ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, ἐκδιδομένη κατὰ τρίμηνον Διεύθ. Κ. Ρόκα. Ἔτος Δ' 1953 Ἀπρίλιος - Ἰούνιος. 8ον σελ. 97 - 192. > 20,000
- INST. FRANÇAIS D'ATHÈNES Bulletin analytique de Bibliographie Hellenique 1951. Sciences. 8ον σελ. 48 - 108 καὶ 316 - 436. > 20,000
- Littérature. 8ον σελ. 1 - 60 καὶ 265 - 436. > 20,000
- Sciences Humaines I. 8ον σελ. 97 - 152 καὶ 338 - 436. > 20,000
- Sciences Humaines II. 8ον σελ. 143 - 202 καὶ 357 - 436. > 20,000
- Sciences Humaines III. 8ον σελ. 193 - 266 καὶ 393 - 436. > 20,000
- «ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΙΚΑ» Ἐπιμελεία Ἀγ. Ἡλιοπούλου. Τεῦχος Α' 1953. 8ον σελ. 74. > 10,000
- «ΠΟΛΕΜΩΝ» Ἀρχαιολογικὸν περιοδικόν. Διεύθ. Α. Α. Παπαγιαννοπούλου-Παλαιοῦ. Τόμος Ε'. Τεῦχος 2ον. 8ον σελ. 80. > 25,000
- ΣΥΝΟΨΙΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ, τῶν ἐτῶν 1935 - 1952 Γεν. ἐποπτ. Δ. Ἀργυράκη. Τόμος Β', Τεῦχος Α' (Βιβλία - Γάμος). 4ον σελ. 64. > 20,000

Ἱστορία - Γεωγραφία - Λαογραφία - Ταξίδια.

- ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ Γ. (Πολεμ. ἀνταποκρ.) Οἱ Ἕλληνες στὴν Κορέα. Ρεπορτάζ. 8ον σελ. 64. > 15,000
- ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΙΩΑΝ. Β. Χαλκίς. Ἱστορία, τουρισμὸς πνευμ. ζωὴ, ἐμπόριον, βιομηχανία, ἀλιεία, παραγωγή, συγκοινωνία. 8ον σ. 340. Χαλκίς. > 50,000
- ΦΩΤΙΑΔΗ ΔΗΜ. Μεσολόγγι, τὸ ἔπος τῆς μεγάλης πολιορκίας. 8ον σελ. 336. > 60,000

Μαθηματικά - Φυσικαὶ Ἐπιστήμαι.

- ΣΤΡΙΚΗ Γ. Κυρτὰ κανονικὰ πολύεδρα. 8ον σελ. 40. Ρόδος 1950. > 10,000

Νέα Ἑλληνικὴ καὶ Ξένη Λογοτεχνία.

- ΑΜΑΝΤΟ ΓΙΟΡΓΚΕ Οἱ δρόμοι τῆς κέλαιας, μυθιστόρημα. Μετάφρ. Κώστα Κοτζίτς, 8ον σελ. 256. > 35,000
- ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ ΧΡ. Τὸ Μετέωρο. Ἀπὸ τὰ χρονικὰ τῆς Κατοχῆς 1941 - 1944. 8ον σελ. 161. > 35,000
- ΒΟΥΕΡ ΜΑΥ. JAMES Ἔρευνα γιὰ τὴν ἀλήθεια, στίχοι. Ἀπόδ. Φ. Δέλφη. 8ον σελ. 32. > 10,000
- ΓΙΑΝΝΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡ. Ἡ φυσιολογία τοῦ Παλαμᾶ. 8ον σελ. 52. > 15,000

Διευθύνσεις σύμφωνα με τὸ ἄρθρο 6 § 1 τοῦ Α. Ν. 1092|1938 :

Δ/ντῆς καὶ ἐκδότῆς τῆς «Νέας Ἐστίας»: Πέτρος Χάρης, κατοικία: Π. Τσαλδάρη (πρῶην Πειραιῶς), 78. Προϊστάμενος τυπογραφείου: Ἀδ. Μάρδας, Νέας Ἐλβετίας 51